

Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi

Cilt: 9 Sayı: 1 Mart 2025

ISSN: 2687-4091

Volume: 9 Number: 1 March 2025

Journal of Commercial Sciences

1993

BAŞKENT
ÜNİVERSİTESİ
TİCARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ TİCARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF COMMERCIAL SCIENCES

Derginin Adı: Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi

Derginin İngilizce Adı: Journal of Commercial Sciences

Derginin Amacı ve Kapsamı: Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, Başkent Üniversitesi'nin resmi yayın organıdır. Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi online yayın yapan hakemli bir akademik dergidir. Dergi, "Özgün Makaleler", "Tanıtım Makaleleri", "Editöre Mektuplar", "Toplantı ve Konferans Raporları" ve "Kitap Yorumları" yayımlar. Yayın Kurulu'nun kararıyla Özel Sayılar da yayımlanabilir.

Tüm katılımlar, Yayın Kurulu'nca çift körleme hakemlik tarzında değerlendirilir. Tüm makaleler Türkçe ya da İngilizce yazılabilir, İngilizce ve Türkçe özetler ile anahtar kelimeleri içerir. Yurtdışından gönderilen İngilizce yazılan makalelere yönelik olarak Yayın Kurulu, özetleri Türkçe'ye çevirebilir.

Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin, Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki kez düzenli sayısı yayınlanacaktır. Dergiye aynı zamanda çevrim-içi olarak erişilebilecektir.

Ticari Bilimler Fakültesi Dergisine, farklı kurum ve ülkelerden gönderilen makaleler biçim ve içerik yönünden yayın kurulu tarafından incelendikten sonra hakemlere gönderilir. Makaleler American Psychological Association (APA)'da belirtilen kurallara göre hazırlanmalıdır.

Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin amacı, özellikle sosyal bilimler altında İşletme, Muhasebe, Finans, Pazarlama, Ekonomi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik, İletişim, Bankacılık, Sigortacılık, Risk Yönetimi, Sayısal Yöntemler, Yönetim Bilişim Sistemleri ve Uluslararası Ticaret gibi alanlarda akademisyenlere yayın yapma olanağı sunmaktır.

Derginin Sahibi: Prof.Dr. Hakan ÖZKARDEŞ
Başkent Üniversitesi Rektörü

Editör ve Yardımcı Editörler: Prof.Dr. İpek KALEMCİ TÜZÜN (Baş Editör)
Dr.Öğr.Üyesi Nihat DAĞISTAN (Editör)
Doç.Dr. Burçhan SAKARYA /Editör Yardımcısı)

Prof.Dr. Onur SUNAL (Dil Editörü)
Dr. Öğretim Üyesi Sinem KOZPINAR (İstatistik Editörü)
Öğr.Gör.Dr. Gülten ŞENKUL (Mizanpaj Editörü)

Alan Editörleri ve Editörler Kurulu:

Prof.Dr. Şenol Babuşcu	Başkent Üniversitesi
Prof.Dr. Deniz Umur Erhan	Başkent Üniversitesi
Prof.Dr. Özge Sezgin Alp	Başkent Üniversitesi
Prof.Dr. Murat Paşa Uysal	Başkent Üniversitesi
Prof.Dr. Serpil CULA	Başkent Üniversitesi
Doç.Dr. Merve ÖKSÜZ	Başkent Üniversitesi

Danışma Kurulu

Prof.Dr. Fatih KONUR	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç.Dr. Orhan ŞİMŞEK	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç.Dr. Onur BOLAT	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç.Dr. Burcu KOÇ	Pamukkale Üniversitesi
Doç.Dr. Bilge CANBALOĞLU	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç.Dr. Fatih VAROL	Selçuk Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Ebru ARICIOĞLU	Mersin Üniversitesi

B.Ü. Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi yılda iki defa çevrimiçi yayımlanan uluslararası, akademik hakemli bir dergidir.

Dergide yayımlanmak üzere gönderilen yazılar <https://dergipark.org.tr/jcsci> adresinden yüklenmelidir. Diğer konularla ilgili yazışmalar aşağıdaki adrese yapılmalıdır.

Adres: Nihat Dağıstan, Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Eskişehir Yolu 19. Km Bağlıca, Etimesgut, Ankara

e-posta: nihatdag@baskent.edu.tr

Dergiye gönderilecek makaleler, Dergi web-sitesinde (<http://dergipark.org.tr/jcsci>) yer alan yazım kurallara uygun olmalıdır.

Journal of Commercial Sciences is a peer-reviewed online international, academic journal, published twice a year. Articles sent must conform to the requirements indicated on the Guide for Authors in the web-site (<http://dergipark.gov.tr/jcsci>).

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Article Type, Article Name Makale Türü, Makale Adı	Author(s) Yazar(lar)	Pages Sayfalar
Research Article / Araştırma Makalesi		
İş Gücü Beklenti Eşleşmesi: İnsan Kaynakları Profesyonelleri ve Adaylar Üzerine Nitel Bir Araştırma	İper İNCEKARA Aysun DOĞAN	1-24
Workforce Expectation Match: A Qualitative Study on Human Resources Professionals and Candidates		
Araştırma Makalesi / Research Article		
Sektörel Reel Kurlar ve İhracatın Rekabet Gücü	Ahmet Adnan EKEN Didem YAZICI	25-46
Sectoral Real Exchange Rates and The Competitiveness of Export		
Araştırma Makalesi / Research Article		
Trump'ın Yeni Döneminde Ticaret Savaşları ve Uluslararası Ticaret Düzeni	Melda AKOĞLU ŞİŞMAN	47-74
Trade Wars and International Trade Order in Trump's New Era		
Araştırma Makalesi / Research Article		
Exploring the Interplay of Social Networks and Global Migration Dynamics: A Focus on Refugee Resettlement via Türkiye	Ömer YAVUZOĞLU Caner ASBAŞ	75-97
Sosyal Ağlar ve Küresel Göç Dinamiklerinin Etkileşimini Keşfetmek: Mültecilerin Türkiye Üzerinden Yeniden Yerleştirilmesine Bir Odaklanma	Şule TUZLUKAYA	

Araştırma Makalesi / Research Article

ISSN: 2687-4091

JCS, Volume (9)1

<https://dergipark.org.tr/jcsci>

İş Gücü Beklenti Eşleşmesi: İnsan Kaynakları Profesyonelleri ve Adaylar Üzerine Nitel Bir Araştırma

Workforce Expectation Match: A Qualitative Study on Human Resources Professionals and Candidates

Atıf Gösterimi:
İncekara, İ., Doğan, A. (2025) İş Gücü Beklenti Eşleşmesi: İnsan Kaynakları Profesyonelleri ve Adaylar Üzerine Bir Araştırma. Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, (9)1, 1-24.

İper İNCEKARA¹

Aysun DOĞAN²

Özet

Amaç: Günümüz iş dünyasında dijitalleşme, küreselleşme ve yeni çalışma modellerinin yaygınlaşması, işe alım süreçlerinde hem işverenlerin hem de işgücü adaylarının beklentilerini yeniden şekillendirmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı işe alım sürecinde insan kaynakları uzmanlarının değerlendirme kriterleri ile adayların iş gücü piyasasındaki beklentileri arasındaki ilişkiyi anlamaktır. Çalışma, iş gücü piyasasındaki işveren ve işgören beklenti uyumunu değerlendirerek beklenti eşleşmesini sağlayacak dinamikler üzerine odaklanmıştır.

Yöntem: Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup, olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Araştırma, insan kaynakları profesyonelleri ve iş gücü adaylarıyla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla yürütülmüştür. Görüşme soruları, insan kaynakları profesyonellerinin işe alım süreçlerinde dikkate aldığı kriterler ile iş gücü adaylarının iş yaşamına dair

¹ Başkent Üniversitesi, iincekara@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4657-7377

² Başkent Üniversitesi, aysundogan@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3505-6824

beklentilerini anlamaya yönelik hazırlanmıştır. Veri toplama sürecinde ses kayıt cihazları ve not alma yöntemleri kullanılmış, elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Veriler tematik olarak kodlanmış, anlamlı kategorilere ayrılmış ve analiz sürecinin güvenilirliğini sağlamak amacıyla iki bağımsız araştırmacı tarafından karşılaştırmalı değerlendirme yapılmıştır.

Bulgular: Araştırma bulguları, iş gücü adaylarının en çok zorlandığı alanların mülakatlardaki iletişim eksiklikleri, teknik yeterlilik sorgulamaları ve işverenlerin olumsuz tutumları olduğunu göstermektedir. Adaylar, işe alım süreçlerinde işverenlerin beklentilerini daha açık ifade etmelerini ve iş ilanlarında şeffaf bilgilendirme yapılmasını beklemektedir. İşverenler ise adaylardan iletişim, problem çözme, takım çalışması ve teknik beceriler gibi yetkinliklerde daha donanımlı olmalarını talep etmektedir. Ayrıca, iş gücü adaylarının iş hayatına uyum sürecinde organizasyonel destek eksikliği, uzun çalışma saatleri ve yönetim sorunları gibi faktörlerle karşılaştıkları tespit edilmiştir. İşverenler, adayların teorik bilgiye sahip olmalarına rağmen, pratik becerilerde yetersiz kaldıklarını ifade etmektedir. Bu nedenle, yükseköğretim kurumlarının daha fazla uygulamalı eğitim modeline yönelmesi, staj olanaklarının artırılması ve üniversite-sektör iş birliklerinin güçlendirilmesi önerilmektedir.

Sonuç ve Katkıları: Çalışma, işe alım süreçlerinde insan kaynakları uzmanlarının değerlendirme kriterleri ile iş gücü adaylarının beklentilerini karşılaştırarak, insan kaynağına yönelik uyumu değerlendirmektedir. Bulgular, işe alım süreçlerinde şeffaflığın artırılması, adaylara düzenli geri bildirim sağlanması ve iş dünyasına daha iyi hazırlanılmasına yönelik eğitim modellerinin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, üniversitelerin iş dünyası ile daha yakın iş birliği içinde olması, iş gücü piyasasında iş gücü adaylarının istihdam edilebilirliğini artırmaya yönelik önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu çalışma literatüre, yüksek öğretim yöntemine ve insan kaynakları uygulayıcılarına işe alım süreçlerinin iyileştirilmesine yönelik uygulamalı öneriler sunmaktadır.

Sınırlılıklar: Araştırma verileri belirli bir zaman diliminde toplanmıştır ve sektörler arası farklılıkların detaylı analizi yapılmamıştır. Daha geniş çaplı araştırmalar ile farklı sektörlerdeki işe alım süreçleri ve iş gücü beklenti uyumları üzerine çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşe alım süreçleri, İnsan kaynakları yönetimi, iş gücü aday beklentileri

Jel Kodu: M12, J24, C61.

Abstract

Purpose: In today's business world, digitalization, globalization, and the spread of new working models have reshaped the expectations of employers and job candidates in the recruitment process. Accordingly, the purpose of this study is to understand the relationship between the evaluation criteria of human resources specialists in the recruitment process and the expectations of candidates in the labor market. The study focuses on the dynamics that will ensure expectation matching by evaluating the employer and employee expectation matching in the labor market.

Methodology: The qualitative research method was adopted in the study, and the phenomenology design was used. The research was conducted through semi-structured interviews with human resources professionals and job candidates. The interview questions were designed to understand the criteria that human resources professionals consider in recruitment processes and the expectations of labor force candidates regarding their working life. Voice recorders and note-taking methods were used in the data collection process, and the obtained data were examined with the content analysis method. The data were thematically coded and divided into meaningful categories, and a comparative evaluation was made by two independent researchers to ensure the analysis process's reliability.

Findings: The research findings show that job candidates have the most difficulty with lack of communication in interviews, technical competency inquiries, and negative attitudes of employers. Candidates expect employers to express their expectations more clearly in the recruitment process and to provide transparent information in job postings. On the other hand, employers demand that candidates be more equipped in communication, problem-solving, teamwork, and technical skills. In addition, it has been determined that new graduates encounter factors such as lack of organizational support, long working hours, and management problems during the adaptation process to business life. Employers state that candidates have theoretical knowledge but inadequate practical skills. Therefore, it is recommended that higher education institutions focus more on applied education models, increase internship opportunities, and strengthen university-industry collaborations.

Implications: The study evaluates the fit in the labor market by comparing the evaluation criteria of human resources specialists in the recruitment processes with the expectations of new graduate candidates. The findings indicate that transparency in recruitment processes should be increased, regular feedback should be provided to candidates, and educational models should be developed to better prepare new graduates for the business world. In addition, closer cooperation between universities and the business world is seen as an important step towards increasing the employability of graduates in the labor market. This study offers practical suggestions for academic literature and improving recruitment processes in the business world.

Limitations: The research data were collected within a specific period, and no detailed analysis of differences between sectors was conducted. More extensive research on recruitment processes and workforce expectation compliance in different sectors is recommended.

Keywords: Recruitment processes, Human resources management, **new workforce candidate expectations**

Jel Codes: G32, C02, M41.

1. Giriş

Çalışma ortamlarında işveren ve işgören arasındaki ilişki karşılıklılık ilkelerine göre şekillenmektedir. İşveren beklentisi genel olarak verimlilik ve karlılık gibi geleneksel özellikler barındırırken iş gören beklentileri nesillerin özelliklerine göre farklılaşan daha dinamik özelliklere sahiptir. İşveren- işgören beklentileri arasındaki uyumsuzluğun nedenlerinden biri kuşaklar arası farklılıklar olabilmektedir. Kuşaklar arası sınırların tanımlanması tartışmalı olsa da kuşaklar arasında iş değer, tutum ve davranışlarında farklılaşmalar olduğu bilinmektedir (Goh & Okumus, 2020; Sakdiyakorn et al., 2021; Self et al., 2019; Sun et al., 2022; Tang et al., 2020). Günümüz çalışma ortamları Baby Boomer kuşağı (1946-1964), X kuşağı (1965-1979) ve Y kuşağı (1980-1998) olmak üzere üç kuşağın birlikte çalıştığı ve Z kuşağının da (1999-2010) sisteme giriş yapmaya başladığı bir özellik taşımaktadır. Ağırlıklı olarak işveren konumunda olan Baby Boomer ve X kuşakları, Y kuşağını anlama ve uyumlanma konusunda yol kat etmişken teknoloji ile iç içe olan ve beklentileri diğer kuşaklardan farklı olan Z kuşağını anlamaları süreç gerektirmektedir. Elbette sadece işverenlerin değil aynı zamanda işe talip olan Z kuşağının da diğer kuşakları anlamaları, farklılıkların bir arada olmasını sağlayabilecek kilit noktalardan biridir.

Yüksek öğretim kurumları iş dünyasının sürdürülebilir başarısında yetiştirdiği insan gücüyle önemli bir yere sahiptir. İş dünyası ise çalışan profilinin şekillenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. İş veren ve çalışan arasındaki beklenti eşleşmesinde yaşanan sorunlarda yüksek öğretim kurumlarında alınan eğitim ile iş ortamı ihtiyaçları arasındaki uyumsuzluk önemli bir faktör olarak ele alınmaktadır (Lysytsia et al., 2019). Üniversite eğitimi sırasında edinilen teorik bilgilerin yeterince pratik ile desteklenmemesi uyumsuzluk nedenlerinden biri olabilir. Bu noktada yükseköğretim kurumlarının sektör beklentilerini doğru analiz etmeleri ve üniversite-sektör iş birliklerinin oluşturulması gibi konular önem kazanmaktadır. Bu bağlamda sektör beklentilerinin tespit edilmesi, iş gören adaylarının öz değerlendirmeleri ve hazır olma düzeylerinin ortaya konması ve uyumsuzluk varsa hangi noktalarda olduğunun belirlenmesi istihdam süreçleri açısından oldukça önemlidir.

İş dünyası özellikle Covid19 pandemisi sonrasında dijitalleşme ve hibrid çalışma modelleri gibi köklü değişimler ve dönüşümlere kapılarını aralamıştır. Bu değişimler çalışma ortamları ve koşulları gibi konularda iş gören beklentilerini de etkilemiştir. Değişimlerle birlikte daha dinamik özellikler kazanan işveren ve iş gören beklentilerinin derinlemesine incelenmesi değişimin etkili yönetilmesi açısından da önem taşımaktadır. Bu bağlamda mevcut çalışmanın amacı işveren ve iş gören adaylarının beklentilerinin incelenmesidir. Elde edilen verilerle, işverenlerin ve çalışanların beklentileri arasındaki uyumsuzlukların iş gücü piyasası üzerindeki etkisini ve yükseköğretim kurumlarının bu süreçteki rolünü ortaya koymak hedeflenmektedir. Bu doğrultuda üç temel araştırma sorusuna yanıt aranmıştır.

Araştırma Sorusu 1: Yeni mezun iş gücü adaylarının işverenlerden beklentileri nelerdir?

Araştırma Sorusu 2: İşverenlerin (insan kaynakları uzmanları) adaylardan beklentileri nelerdir?

Araştırma Sorusu 3: İş gücü adaylarının ve işverenlerin beklenti eşleşme durumu nedir?

2. Literatür Taraması

İş veren ve çalışanlar arasındaki ilişkiyi ele alan kuramlardan biri sosyal mübadele kuramıdır. Homans, sosyal mübadeleyi "en az iki taraf arasında gerçekleşen, maddi ya da maddi olmayan, az ya da çok ödüllendirici ya da maliyetli bir faaliyet değişimi" olarak tanımlamıştır (Homans, 1961: 13). Mübadele hem ekonomik hem de sosyal sonuçlara neden olabilecek bir değiş tokuş ilişkisidir (Blau, 1964). Sosyal sonuçlar gelecekte taraflar arasında karşılıklı yükümlülükler yaratan iyilikleri içermekte ve şükran ve güven duygularını oluşturmaktayken ekonomik değiş tokuşlar karşılıklı bir bedel ödenen alışveriş ilişkisini yaratmakta ve bitme eğilimi göstermektedir (Cropanzano & Mitchell, 2005:879). Örgüt ile iş görenler arasında hem ekonomik hem de sosyal değiş tokuş söz konusudur ve bu durumun iş başarımı, iş doyumu, örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel bağlılığa olumlu etkileri söz konusudur (Blau, 1964: 93). Örgüt ve iş görenler arasındaki ilişki yükseköğrenim sürecindeki stajyerlikten başlayarak işe alınma ve devam eden süreçlerde varlığını koruyan bir özellik taşımaktadır. Devamlılıkta ise en önemli olan noktalardan biri çalışan ile örgüt arasındaki uyumun varlığıdır.

Parsons (1961), kişi-çevre uyumu kuramını; kişi-meslek uyumu, kişi-örgüt uyumu, kişi-iş uyumu, kişi-grup uyumu ve kişi-kişi uyumu olmak üzere beş alt bileşende ele almıştır. Kişi-örgüt uyumu; kişinin değerleri ve beklentileriyle örgütün değer ve beklentileri arasındaki uyumu göstermektedir (Chatman, 1989: 339). Bu uyum bireyin örgüte dahil olmasıyla başlamakta ve devam etmektedir. Örgüt ve birey beklentilerin karşılıklı uyumu işe alım süreçlerinde oldukça önemlidir. Karşılıklı uyumun işe alım sürecinde fark edilmediği durumlarda ilerleyen süreçlerde örgüt ve çalışan ilişkisi olumsuz seyir gösterme eğiliminde olabilmekte ve iş gücü kaybıyla sonlanabilmektedir. Bu nedenle örgütsel insan kaynakları işe alım süreçlerini titizlikle sürdürmektedir.

Dijitalleşen iş ortamları insan iş gücüne olan ihtiyacı olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Yükseköğretim mezunlarının istihdam durumları incelendiğinde TÜİK (2022) verileri genel işsizlik oranının %10,4, yükseköğretim mezunları arasında işsizlik oranının ise %11,3 olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar yükseköğretim mezunlarının daha zor iş bulduğunu göstermektedir. Diğer yandan lisans mezunlarının ortalama iş bulma süresi ise 13,9 ay olarak belirtilmektedir (TÜİK, 2022). Türkiye işsizlik oranları ve iş bulma sürelerinin yüksek olması yükseköğretim ile iş dünyası arasındaki beklenti uyumunda sorunlara işaret etmektedir. Sadece ülkemizde değil dünyanın en iyi üniversitelerinden mezun olan işletme mezunlarının işsizlik oranlarının arttığı belirtilmektedir (Phillips et al., 2016). Bu sonuçlar özellikle sosyal bilimler alanında mezun veren yükseköğretim programlarının gözden geçirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

Yükseköğretim kurumları ve sektörler arasındaki iş birliğinin sağlanması paydaşların birbirlerinin gereksinimlerini anlamada kritik öneme sahiptir. Değişen iş gücü ihtiyacının iyi analiz edilmesi yüksek öğretim kurumlarının yenilenmesi ve dönüşümüne katkı sağlayarak mezunların iş gücü piyasasına daha çabuk dahil olmalarına fırsat verecektir. Bu bağlamda yükseköğretim ve sektör beklentilerini ortaya koyan araştırmalara gereksinim duyulduğu görülmektedir.

3. Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemi, araştırma deseni olarak olgu bilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. (Moustakas, 1994). Araştırma, insan kaynakları profesyonelleri ve iş gücü adayların beklenti ve deneyimlerini anlamaya yönelik görü. Araştırmanın birincil veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme soruları, insan kaynakları profesyonellerinin işe alım süreçlerinde dikkate aldıkları kriterler ile iş gücü adaylarının iş yeri beklentilerini anlamaya yönelik hazırlanmıştır. Görüşmeler sırasında ses kayıt cihazları ve not alma yöntemleri katılımcıların onayı doğrultusunda kullanılmıştır. Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir (Krippendorff, 2013). Bu süreçte, veriler tematik olarak kodlanmış ve anlamlı kategorilere ayrılmıştır. Kodlama sürecinin güvenilirliğini ve tutarlılığını sağlamak amacıyla, iki bağımsız araştırmacı tarafından ayrı ayrı analiz yapılmıştır. Daha sonra sonuçlar karşılaştırılarak, bulguların doğruluğu kontrol edilmiştir. Tematik analiz sırasında elde edilen bulgularla, insan kaynakları profesyonelleri ile iş gücü adaylarının beklentileri arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya konmuştur. Bu yöntem, çalışmanın hedeflerine ulaşmak için uygun bir yaklaşım sunmakta ve bulguların güvenilirliğini artırmaya yönelik adımlar içermektedir.

Araştırmanın katılımcıları, insan kaynakları profesyonelleri ve iş gücü adaylarından oluşmaktadır. Katılımcılar, insan kaynakları alanında aktif olarak çalışan profesyoneller ile işe alım süreçlerinde yer alan adaylardan amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Araştırmanın örneklemi, farklı sektörlerde işe alım süreçlerini yürüten 10 insan kaynakları uzmanı, iş gücü adayları ise üniversite son sınıfta okuyan mezun konumunda uzun ve kısa dönem staj tecrübesi olan 14 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada, nitel veri analizinde kullanılan doygunluk kriteri göz önünde bulundurulmuş ve görüşmelerde benzer temaların tekrarlandığı noktada veri toplama süreci sonlandırılmıştır.

Katılımcıların demografik bilgileri incelendiğinde, insan kaynakları alanında çalışan 9 uzman katılmıştır. Katılımcılar, turizm, inşaat, perakende, lojistik ve hizmet sektörü gibi farklı alanlarda deneyime sahiptir. Katılımcıların yaşları 29 ile 41 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 35'tir. Beş katılımcı kadın, dört katılımcı erkektir. Eğitim seviyelerine bakıldığında, çoğunluğunun lisans ve yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir; bir katılımcı ise doktorasını tamamlamıştır. Mesleki deneyim açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların insan kaynakları alanında 1 yıldan 20 yıla kadar değişen deneyime sahip olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada, insan kaynakları profesyonellerinin yanı sıra iş gücü adayları ile de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Üniversite son sınıf öğrencilerinden 8 erkek ve 6 kadın olmak üzere toplam 14 aday ile mülakat yapılmıştır. İş gücü adaylarının yaşları 21 ile 24 arasında değişmektedir. Katılımcılar 4'ü Sigortacılık, 5'i Turizm İşletmeciliği ve 5'i Yönetim Bilişim Sistemleri bölümü öğrencilerinden oluşmaktadır.

Görüşmeler, yarı yapılandırılmış mülakatlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Sorularla katılımcıların işe alım süreçlerindeki deneyimlerini, karşılaştıkları zorlukları ve beklentilerini detaylandırmaları sağlanmıştır. Görüşmeler öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış, gizlilik esasları belirtilmiş ve görüşmelerin kayıt altına alınacağı konusunda bilgilendirme yapılmıştır. Katılımcıların onayı doğrultusunda görüşmeler ses kaydı alınarak gerçekleştirilmiş ve sonrasında yazılı hale getirilmiştir. Her görüşme 30-40 dakika sürmüştür.

Veri analizi sürecinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır (Krippendorff, 2013). Veriler, açık kodlama tekniği ile analiz edilmiş ve tümevarımsal temalar oluşturulmuştur (Leonard & Mc Adam, 2001). İlk aşamada, mülakat verileri dikkatlice incelenerek, sıkça tekrarlanan konular belirlenmiş ve bir kod-tema listesi oluşturulmuştur. Verilerin güvenilirliğini artırmak amacıyla, iki farklı araştırmacı bağımsız olarak kodlama yapmış ve kodlar karşılaştırılarak temalar belirlenmiştir.

Araştırma bulgularının geçerliliğini ve güvenilirliğini sağlamak, araştırmacının konuya uygun, tutarlı ve sistematik bir yaklaşım benimsemesi ve elde edilen verileri anlamlı bir şekilde yorumlamasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu süreç, derinlemesine analiz yapmayı, elde edilen verilerin detaylı bir şekilde incelenmesini sağlamayı ve bulguların doğru ve açık bir biçimde ifade edilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca, araştırma sürecindeki önyargıları en aza indirmek ve çalışmanın güvenilirliğini artırmak için, süreç ve sonuçlar bir akran değerlendiricisi tarafından gözden geçirilmiştir (Patton, 2015). Araştırma sürecinin tekdüzeliğini ve doğruluğunu sağlamak amacıyla, uyarlanabilir ve yapılandırılmış görüşme soruları geliştirilmiş, veri toplama ve analiz aşamalarında ayrıntılı dokümantasyon tutulmuştur. Çalışma sürecinde oluşabilecek önyargıları ele almak adına, kodlama ve analiz aşamalarında bağımsız araştırmacılarla iş birliği yapılmış ve veri yorumlama süreci çoklu perspektiflerle desteklenmiştir (Guest et.al, 2011). Uygulanan yöntem, bu çalışmanın araştırma hedefleri ve araştırma sorularıyla doğrudan örtüşmektedir.

4. Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen söylemler içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve belirlenen temalar ve kodlar doğrultusunda yapılandırılmıştır. Söylem analizinin kapsamı doğrultusunda, katılımcı ifadelerinin tamamı yerine, temsili ve öne çıkan söylemler seçilerek sunulmuştur. Bu şekilde araştırma sorularını en iyi yansıtan, kodlar arasında anlam bütünlüğü sağlayan açıklayıcı nitelikte olan örnekler tercih edilmiştir. Bulgular; (I) iş gücü adaylarının karşılaştığı beklentiler ve zorluklar ve (II) İK profesyonellerinin işe alım kriterleri ve işe alım uygulamaları olmak üzere iki temel bakış açısına göre kategorize edilmiştir. Bu kapsamda aşağıda Tablo 1'de İşgücü Adaylarının Beklentileri, Tablo 2'de ise İnsan Kaynakları Uzmanlarının Değerlendirmelerine yönelik kod ve tema listeleri paylaşılmıştır.

Katılımcıların mülakatlarda karşılaşılan zorluklar temasına yönelik olarak katılımcıların işverenin olumsuz tutumları kodu altında ifadeleri, işe alım sürecinde işverenlerin olumsuz tutumlarının adaylar üzerinde önemli bir baskı yarattığını göstermektedir. Yeni mezunlar işverenlerin ön yargılı ve baskıcı yaklaşımlarına maruz kalmakta, bu durum adayların stres seviyelerini artırarak mülakat performanslarını olumsuz etkilemektedir.

“Üniversite son sınıfta olduğum için dönem stajında mülakat tecrübem oldu. Tecrübem olmamasına rağmen bana çok fazla sorumluluk verildi ve bu bana açıkçası fazla geldi. O stresle çok fazla işe dâhil oldum ve çok kısa zamanda birçok şeyi öğrenip, kısa sürede yapmamı beklediler.” (Katılımcı 12)

Tablo 1. İşgücü Adaylarının Beklentileri: Kod Tema Listesi

TEMALAR	KODLAR
Mülakatlarda Karşılaşılan Zorluklar	İşverenin olumsuz tutumları Teknik yeterlilik sorgulaması İletişim eksiklikleri İşe alım sürecindeki belirsizlikler
İşveren Beklentileri	Teknik Bilgi Deneyim Temel Yetkinlikler
Çalışma Koşulları	Çalışma saatleri Çalışma ortamı beklentileri Örgütsel adalet ve çeşitlilik
Kariyer Beklentileri	Mesleki bilgi ve deneyim Örgütsel destek Kişisel gelişim ve yetenek yönetimi
Üniversite Eğitiminin Yeterliliği	İş Hayatına Hazırlık Eksikliği Deneyim Eksikliği
Geliştirilmesi Gereken Beceriler	Dil becerileri Teknik beceriler İletişim ve iş birliği
İş Hayatında Karşılaşılan Sorunlar	İletişim sorunları Çalışma koşulları

Görüldüğü gibi Katılımcı 12, stajyerlerin ve iş gücü adaylarının bir öğrenme sürecinde oldukları göz ardı edilerek, kendilerinden tam zamanlı bir çalışan gibi performans göstermeleri beklenmektedir. Bu durum, adayların stres seviyelerini artırırken, aynı zamanda işe uyum süreçlerini zorlaştırmaktadır.

"Staj mülakatı sırasında epeyce bana mesafeli önyargılı olduklarını tavırlarından anladım. Sonrasında da stajyer sevmediklerini açıkça söyledi. Bu da benim üzerimde baskı yaratıyordu." (Katılımcı 6)

Katılımcı 6 ifadesi, işverenin açıkça stajyer istemediğini belirtmesi nedeniyle mülakat sürecini olumsuz bir deneyim olarak yaşamasına yol açmıştır. Mülakat sürecinin adil ve tarafsız olması gerekirken, önyargılı tutumlar nedeniyle bazı adaylar baştan dezavantajlı duruma düşmektedir.

"Benim için oldukça olumsuz bir mülakat deneyimi yaşadım. Hani soru sorarken aşağılıyormuş gibi bir tavır sergilendiği için ben de kendimi, kendim olduğu gibi değil de daha çok pısrıkmış gibi gözüktüğüm için kendimi gösteremedim. Onun o sıkıntısını yaşadım. Görüşmeyi yapan kişi hem samimi hem mesafeli olabilir. Bunun yerine daha ezici, işte küçümseyici bir tavırla soru sorulduğu için kişiliğimi gösteremedim. Normalde verebileceğin cevapları veremiyorsunuz. Bu sefer de hop eleniyorsun." (Katılımcı 14)

Katılımcı 14'ün ifade ettiği üzere bu tür yaklaşımlar, adayın özgüvenini sarsarak, potansiyelini tam olarak göstermesini engellemektedir. Mülakat süreçlerinin, adayın bilgi ve becerilerini değerlendirmek amacıyla yürütülmesi gerekirken, bazı işverenlerin-bazı işverenlerin tutumlarının, aday üzerinde baskı ve stres oluşturarak, onların gerçek yeteneklerini sergilemesine engel olduğu görülmektedir.

İşveren Beklentilerine yönelik tema altında ise, temel yetkinlikler, teknik bilgi ve deneyim kodları yer almaktadır. Bu da İşverenlerin işe alım sürecinde adaylardan beklentilerinin çeşitli boyutlarda şekillendiğini göstermektedir.

"Mülakatlarda ilk olarak iletişim becerilerime odaklandılar. Teknik yeterlilikten önce, yönetim ve sosyal becerilerime yönelik sorular yönelttiler."(Katılımcı 14)

"Bana en çok yöneltilen soru geleceğe dair planlarımdı. Çalışacağım iş yerinde uzun vadede kalmak isteyip istemediğimi sorguladılar." (Katılımcı 5)

"Görüşme sırasında teknik becerilerimi sorguladılar. Ancak bazı soruların, pozisyon gerekliliklerinden çok daha ileri düzeyde olduğunu fark ettim." (Katılımcı 3)

"Bölge müdürlüğündeki mülakatta teknik bilgilere yönelik çok fazla soru sordular. Ancak çalışma sürecinde bunların çoğunu zaten öğreneceğimi düşündüğüm için şaşırıldım." (Katılımcı 12)

Mülakat sürecinde yalnızca teknik becerilere değil, aynı zamanda iletişim ve yönetim becerilerine de odaklanması, adayların çok yönlü değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Ancak bazı durumlarda, işverenlerin adaylara pozisyonun gerekliliklerinden daha ileri seviyede teknik sorular yöneltmesi, adayların yeterliliklerini aşırı derecede sorgulamalarına ve gereksiz bir baskı hissetmelerine neden olmaktadır.

Çalışma Koşullarına ilişkin değerlendirmelerinde çalışma saatlerinin esnek olmamasının çalışanlar üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir.

"Çalışma saatleri genellikle esneklik göstermiyor. Sabah sekiz buçuk, akşam altı buçuk arasında sabit saatlerde çalışmam bekleniyor."(Katılımcı 4)

"Mesai saatlerinin düzenlenmesi gerekiyor bence genellikle özellikle son bir saatin zaman doldurmak için boşa harcandığını düşünüyorum."(Katılımcı 13)

"Günde 10 saat çalışmam bekleniyor ama bu sürenin çok uzun olduğunu düşünüyorum. İşle özel yaşam dengesi sağlanmalı kesinlikle"(Katılımcı 7)

Mesai saatlerinin katılımcıların günlük programlarını kısıtlarken, verimsiz zaman yönetimi ve gereksiz uzun çalışma süreleri iş-özel yaşam dengesini bozmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışma ortamı beklentileri teması altında katılımcı ifadeleri ise, çalışma kültürünün iş tatmini ve verimlilik üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

"Çalışma ortamının sıcak ve samimi olmasını beklerim. İşe gidip gelirken huzurlu hissetmek benim için önemli." (Katılımcı 4)

"Şirket içinde çalışma ortamının iyi olması benim için önemli. Mobbingin olmadığı, herkesin birbirine üstten bakmadığı bir yer olması gerekiyor."(Katılımcı 5)

"Benim için en önemlisi iş yerinde bana destek olacak birilerinin olması. Çalışma ortamı eğer yardımlaşmaya açıksa adaptasyon süreci daha kolay oluyor." (Katılımcı 2)

Katılımcılar, samimi, destekleyici ve eşitlikçi bir çalışma ortamının çalışanların motivasyonunu artırdığı, buna karşın mobbingin iş yerinde huzursuzluk yarattığı ifade edilmektedir.

Kariyer Beklentileri teması altında ise, mesleki bilgi ve deneyim, örgütsel destek, kişisel gelişim ve yetenek yönetimi yer almaktadır. Katılımcılar, iş dünyasına adım atmadan önce belirli teknik bilgi ve deneyime sahip olmanın önemine vurgu yapmaktadır. Ancak iş gücü adayları için deneyim kazanmanın zorlayıcı bir süreç olduğu belirtilmektedir. Mesleki bilgi ve deneyime koduna yönelik olarak:

"Stajim sırasında teknik yeterliliğimin eksik olduğunu fark ettim. Bu yüzden daha fazla deneyim kazanmalıyım." (Katılımcı10)

"Ofis programları ve insanlarla iletişime geçebilme becerim var. Ama dil becerim eksik maalesef geliştirmem gerekiyor." (Katılımcı 7)

"Bu dönem mezun olacağız ama işverenler bizden iş deneyimi bekliyor. Sektöre girmek için deneyime ihtiyacımız var ama deneyim kazanamıyoruz." (Katılımcı 5)

Bu bulgular, işverenlerin yeni iş gücünden deneyim beklediği ancak iş gücünün deneyim kazanma fırsatlarının kısıtlı olduğu bir paradoksu ortaya koymaktadır.

Katılımcılar örgütsel destek kodu altında ise gelişiminde yalnızca bireysel çabaların yeterli olmadığını, iş yerlerinin sağladığı destekleyici ortamın da kritik bir rol oynadığını belirtmektedir.

"Motive edilmek benim için önemli. Küçük jestler, iyi bir karşılama, oryantasyon süreci gibi şeyler işe daha iyi uyum yapmamı sağlar. Dolayısıyla katkım da artar." (Katılımcı 13)

"İş yerinde yöneticiler çalışanlara yardımcı olmalı, özellikle de stajyerlere. Hata yaptıklarında yol gösterici olmalı ve hemen dışlamamalılar." (Katılımcı 8)

Örgütsel destek, özellikle çalışanların motivasyonu ve işe adaptasyonu açısından önemli görülmektedir. Stajyerlerin ve yeni çalışanların işe entegrasyon sürecinde desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Üniversite eğitim yeterliliği teması altında iş hayatına hazırlık eksikliği ve deneyim eksikliği kodları yer almaktadır. Katılımcılar, üniversitede aldıkları eğitimin güncel sektör beklentileriyle tam anlamıyla örtüşmediğini ve uygulamalı eğitimin yetersiz olduğu şu ifadelerle belirtilmiştir.

"Üniversitemizin eğitim sisteminde ilk iki yıl temel ortak dersleri alıyoruz. İki yıldan sonra ben kendi bölüm derslerimi almaya başladım. Bunun bir eksik olduğunu düşünüyorum. İki sene boyunca kendi alınma dair çok bir şey göremedim." (Katılımcı 5)

"Hocalarımızın verdiği bilgiler elbette ki çok önemli ve kıymetli. Ancak daha öncesinde dışarıdan sektörden gelen hocalarımız vardı. Biz onlardan da dersler alıyorduk. Doktora şartı getirildiği için gelemiyorlar. Sektör tecrübelerini aktarıyorlardı bu da bize sektörel tecrübe katıyordu." (Katılımcı 7)

Sektör deneyimine sahip kişilerin tecrübelerini paylaşımlarına, güncel programlara erişim ve uygulama odaklı eğitim ihtiyacı öne çıkmaktadır.

Deneyim eksikliği teması altında katılımcı ifadeleri iş başvurularında işverenlerin deneyim beklentisinin yüksek olduğu için önemli bir engel oluşturduğunu vurgulamaktadır.

"Yeni mezun olacağımızı bildikleri halde tecrübe istiyorlar. Ama biz nasıl tecrübe kazanacağız?" (Katılımcı 14)

"Yaptığım mülakatlarda yeni mezun olacağımı belirtmeme rağmen her şeyi bilmem gerektiği düşüncesiyle çıkıyorum. Ancak zaten bilgiyi, tecrübeyi çalışırken edinilmeyecek mi. Anladığım kadarıyla yetişmiş personel olarak bir de bizi yetiştirmekle uğraşmak istiyorlar." (Katılımcı 1)

Bu katılımcı ifadeleri, iş gücü piyasasına girişlerini zorlaştırmakta ve deneyim kazanma fırsatlarını sınırladığını göstermektedir.

Geliştirilmesi gereken beceriler teması altında dil becerileri, teknik yeterlilikler ve iletişim becerileri ve iş birliği kodları yer almaktadır. Katılımcılar, iş hayatında başarılı olabilmek için bazı temel yetkinliklerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Dil becerileri yönelik olarak özellikle turizm ve uluslararası iş dünyasında dil becerilerinin kritik bir rol oynadığını ifade etmektedir.

"İlk olarak zaten turizm sektöründe İngilizce şart, benim İngilizcem yeterli olduğunu çok düşünmüyorum. Öyle bir eksikliğim var." (Katılımcı 2)

"İngilizcemi geliştirmem gerekiyor. Önemi girdiğim iş ortamında fark ediyorum." (Katılımcı 5)

Katılımcılar, İngilizce yeterliliğinin iş hayatında önemli bir avantaj sağladığı, ancak bu alanda eksiklik hissedilen bireylerin kendilerini geliştirmeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

İletişim becerileri ve iş birliği kodu altında etkili iletişim kurmanın ve geri bildirim mekanizmalarının iş hayatındaki önemine dikkat çeken katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

"Çalışma ortamı benim için önemli. İş birliği içinde olmak daha verimli hissetmemi sağlıyor. İnsanlara nasıl davranmam gerektiğini, iletişimim nasıl olması gerektiğini öğrendim. Daha önce tanışmaya, açılmaya zorlanıyordum." (Katılımcı 8)

"Öfke anlarımı, biraz daha kontrol edebilmeyi tercih ederim. İş hayatında her zaman duygularımızı göstermemiz gerekiyor. Böyle olunca iletişim sorunları yaşıyorum." (Katılımcı 13)

"Geri bildirim almak motive olmam için önemli. Ama iş ortamında bazen bu geri bildirimler gelmiyor. Gelmediğinde işin ne kadarını, nasıl yaptığınızı bilmediğiniz için belirsizlikle karşı karşıya kalıyorum." (Katılımcı 5)

Bu bulgular, Etkili iletişim kurmanın ve geri bildirim mekanizmalarının iş hayatındaki önemine dikkat çekmektedir.

İş Hayatında Karşılaşılan Sorunlar teması altında iletişim sorunları ve çalışma koşulları kodları yer almaktadır. Çalışma koşullarına yönelik olarak katılımcılar, iş hayatında yaşadıkları en büyük zorluklardan bazılarının insan ilişkileri ve çalışma ortamına dair beklentiler olduğunu ifade etmektedir.

"Bir aylık stajımda bir kadın çalışan beni o kadar çok korkutmaya çalışıyordu ki... Lavaboya gitme sayılarımızı bile sayıyorlardı. İzin alıp gittiğimde "benden çok korkuyor böyle devam etmeliyim" diye sözlerimi duydum arkamdan. Bunlarla nasıl başa çıkacağımızı bilmiyoruz.." (Katılımcı 12)

"En büyük sıkıntı aslında stajyer olarak görüp küçük görülmemek istiyorum. Mesela bir kelime söylediler. Bilmiyor olabiliriz. Her şeyi biliyor olmanız gerekiyormuş gibi bir beklentiyle...Nasıl bilmezsin gibi bir söylem oldu...bu da beni tedirgin etti açıkçası. Zaten ben staja ya da yeni başladığım bir işe bilgimi tecrübemi arttırarak öğrenmek için gitmiyorum mu...Aslında bilgi açığını yakalamaya çalışıyorlar..." (Katılımcı 10)

"İşe yeni başlayan biri sürekli hata yapmasına rağmen herkes ona destek olurken, dört yıllık bir çalışan olarak suçlandım. Örneğin, son iş deneyimimde, bizzat işe alınmasını sağladığım ve eğittiğim bir çalışan vardı. Patronlarla birlikte işe alım sürecini yürüttük ve işi ben öğrettim. Ancak, haftada iki gün gitmeme rağmen sürekli hatalar yapan bu çalışana defalarca uyarıda bulundum. Buna rağmen, hataları görmezden gelindi ve kimse durumu sorgulamadı." (Katılımcı 11)

Bu ifadeler, iş yerlerinde deneyim seviyesine bağlı olarak adil olmayan muamelelerin ve iletişim problemlerinin çalışma ortamındaki huzuru olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir. Özellikle stajyer ve yeni mezun durumunda öğrenciler, bilgi eksiklikleri nedeniyle haksız değerlendirmelere maruz kaldıklarını ifade etmektedir.

İnsan kaynakları uzmanlarının adaylarda aradığı temel özellikler iş alım kriterleri teması altında iletişim becerileri ve takım çalışmasına uygunluk, teknik bilgi ve yetkinlikler problem çözebilme, duygusal zekâ ve iş ahlakı olarak sıralanmaktadır. Aşağıda, İK uzmanlarının işe alım süreçlerinde adaylarda aradığı temel kriterler dikkat çeken örneklerle detaylandırılmıştır:

"İletişim becerisi ve takım çalışmasına yatkınlık, sektör fark etmeksizin aradığımız en önemli nitelikler arasında yer alıyor. Bir çalışanın, iş arkadaşlarıyla uyum içinde çalışabilmesi, açık ve etkili iletişim kurabilmesi hem işin verimliliğini artırıyor hem de ekip içindeki motivasyonu yükseltiyor." (Katılımcı 4)

"İyi bir takım oyuncusu olmak, iş birliği yapabilmek ve iş ortamına uyum sağlayabilmek kritik faktörlerden biri. Çalışanların bireysel yetkinlikleri ne kadar güçlü olursa olsun, ekip içinde etkin bir rol üstlenemedikleri sürece uzun vadede"

başarılı olmaları zorlaşıyor. Bu açıdan birlikte çalışabilmeyi önemsiyorum " (Katılımcı 7)

"Teknik yeterlilikler önemli ancak adayın organizasyon kültürüne uyum sağlayabilmesi ve esneklik gösterebilmesi daha büyük bir avantaj sağlıyor." (Katılımcı 5)

Tablo 2. İnsan Kaynakları Uzmanlarının Değerlendirmeleri: Kod-Tema Tablosu

TEMALAR	KODLAR
İşe Alım Kriterleri	İletişim becerileri ve takım çalışmasına uygunluk Teknik bilgi ve yetkinlikler Problem Çözme Duyusal Zeka ve iş ahlakı
İşe Alım Süreci	Ön eleme ve değerlendirme Departman mülakatları Referans kontrolü Karar aşamaları
İşgücü Adaylarıyla İlgili Zorluklar	Çalışma saatleri Çalışma ortamı beklentileri
İşveren-Aday Beklentilerinin Uyumlaştırılması	Açık iletişim Staj olanaklarının artırılması Kişisel Gelişim Pratik becerilerin gelişimi

Bu söylemler, İş dünyasında başarılı olmanın temel koşullarından biri etkili iletişim kurabilmek ve ekip içinde uyumlu bir şekilde çalışabilmektir. Bu nedenle, İK uzmanları işe alım sürecinde adayların yalnızca teknik bilgiye sahip olup olmadığını değil, aynı zamanda takım içinde verimli çalışabilme ve etkili iletişim kurabilme becerilerini de gelişmesini beklediklerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde teknik becerilerin tek başına yeterli olmadığını, organizasyonel uyum ve esnekliğin daha kritik hale geldiğini ortaya koymaktadır.

Çalışanların kriz anlarını yönetebilme, problem çözebilme ve değişen koşullara hızlı adapte olabilme yeteneğini zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle, problem çözme ve adaptasyon yeteneği, işe alım süreçlerinde kritik bir faktör olarak aşağıdaki söylemlerle değerlendirilmiştir:

"Çözüm odaklı olmak ve hızlı düşünebilmek, işe alım sürecinde en çok önemseydiğimiz noktalardan biri. Çalışanların, beklenmedik durumlara karşılaştıklarında hızlı ve etkili çözümler üretebilmesi, iş süreçlerinin aksamasını önlemek için kritik bir beceridir. Özellikle zaman baskısı altında çalışmayı gerektiren pozisyonlarda, analitik düşünme ve doğru karar alma yeteneği büyük bir avantaj sağlıyor." (Katılımcı 2)

"İş dünyası çok hızlı değişiyor, bu nedenle değişime uyum sağlayabilen, kriz anlarını yönetebilen adayları tercih ediyoruz. Bir çalışanın yalnızca mevcut iş süreçlerine hâkim olması yeterli değil; aynı zamanda belirsiz durumlara başa

çıkabilmesi, kriz anlarında sakin kalabilmesi ve çözüm üretebilmesi de gerekiyor. "
(Katılımcı 4)

Özellikle kriz yönetimi gerektiren sektörlerde çalışanların stres altında karar verebilmesi, yaratıcı çözümler üretebilmesi ve karmaşık problemleri yönetebilmesi beklenmektedir. Bu nedenle, işe alım süreçlerinde adayların yalnızca mevcut bilgi düzeyleri değil, öğrenmeye ve değişime açık olup olmadıkları da dikkatle değerlendirilmektedir.

İşe alım sürecine yönelik olarak ön eleme ve değerlendirmeye yönelik katılımcıların söylemlerinden örnekler aşağıda sunulmaktadır.

"Özgeçmişlerin taranması ve çevrimiçi başvuruların incelenmesi, işe alım sürecimizin ilk adımı. Bu süreçte, adayların niteliklerinin pozisyona uygun olup olmadığı değerlendiriliyor. Ön görüşme aşamasında, Ankara'da olan adaylar için yüz yüze, şehir dışında olan adaylar için ise çevrimiçi mülakatlar düzenlenerek uygunluk analizi yapılıyor. Ön görüşme sonucunda elenmemiş adaylar, daha detaylı değerlendirme aşamalarına yönlendirilerek mülakat sürecine dâhil ediliyor" (Katılımcı 3)

"Öncelikle özgeçmişler arasında işe en yatkın olanlar belirlenerek, detaylı değerlendirme sürecine alınacak adaylar seçiliyor. İhtiyacın belirlenmesi veya talebin alınması, adayların başvurularını değerlendirmeden önce net kriterlerin oluşturulmasını gerektiriyor. Ön eleme aşamasında, yalnızca teknik yeterlilik değil, adayın geçmiş iş deneyimleri ve eğitim geçmişi de dikkate alınıyor. İlgili sektörde deneyimi olmayan veya temel kriterleri karşılamayan adayları bu aşamada eleyerek süreci daha verimli hale getiriyoruz." (Katılımcı 6)

İK uzmanları, işe alım sürecinde zaman yönetimini optimize etmek ve en uygun adayları belirleyebilmek için ön eleme aşamasını kritik bir adım olarak görüyor. Bu süreçte adayların yalnızca teknik becerilerine değil, deneyimlerine ve özgeçmişlerinin pozisyonla ne kadar uyumlu olduğuna da odaklandıkları anlaşılmaktadır.

İşe alım sürecinde gerçekleştirilen mülakatlara yönelik katılımcıların ifadeleri ise şöyledir:

"Departman mülakatları sırasında adayların teknik bilgisi test ediliyor ancak bunun yanı sıra analitik düşünme ve problem çözme becerileri de değerlendiriliyor." (Katılımcı 5)

"Bireysel performansın yanı sıra, adayın ekip içindeki uyumu da bizim için kritik. Bu yüzden grup mülakatları yaparak adayların iş birliği yapma yeteneklerini gözlemlemeye çalışıyoruz." (Katılımcı 7)

"Adaylara yalnızca klasik sorular yöneltmiyoruz; gerçek iş senaryoları üzerinden vaka çalışmaları yaptırarak, farklı durumlara nasıl tepki verdiklerini gözlemliyoruz." (Katılımcı 2)

İnsan Kaynakları uzmanları tarafından adayların teknik bilgisi, sektörel deneyimi ve pozisyon gerekliliklerine uygunluğu değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Mülakatları, adayların yalnızca mevcut teknik bilgilerini değil, iş dünyasında karşılaşacakları durumlara ne kadar hızlı uyum sağlayabileceklerini de test etmek amacıyla yapıldığı görülmektedir. Bu süreçte teknik yeterliliğin yanı sıra, adayların ekip içindeki

davranışları, karar verme mekanizmaları ve problem çözme yetenekleri ön plana çıkmaktadır.

Yeni iş gücü adaylarıyla ilgili zorluklarda çalışma saatlerine ve çalışma ortamına yönelik olarak aşağıda paylaşılan söylemler, işverenler ile adaylar arasındaki beklenti farklarını ortaya koymakta ve işe alım süreçlerinde yaşanan uyumsuzlukları vurgulamaktadır.

"Özellikle hizmet sektöründe fazla mesai zorunluluğu var. İş gücü adayları, işin gereklilikleri ile kendi beklentileri arasında fark olduğunu gördüklerinde hayal kırıklığı yaşıyorlar." (Katılımcı 7)

"Çalışma saatleri konusunda belirgin kurallar olsa da sektöre göre esneklik gösterebilmek kritik. Ancak, yeni mezunların büyük çoğunluğu bu duruma hazır olmadan işe başlıyor." (Katılımcı 6)

"Yeni mezun ya da tecrübesiz adaylar genellikle uzaktan çalışma veya esnek çalışma saatleri gibi imkanları talep ediyorlar. Ancak, bu her sektör için mümkün değil ve bazı adaylar bu gerçeğe hazırlıklı gelmiyor." (Katılımcı 5)

Yeni mezun adaylar genellikle çalışma saatlerinin esnek olmasını beklerken, işverenler çoğu sektörde sabit ve yoğun çalışma saatleri gerekliliği üzerinde durmaktadır.

"Yeni mezun adaylar, iş yerindeki sosyal ortamın kendilerini geliştirecek şekilde olmasını bekliyorlar. Ancak bazı sektörlerde iş temposu nedeniyle çalışma ortamı daha yoğun olabiliyor." (Katılımcı 2)

"Ofis ortamı beklentileri bazen gerçeği yansıtmıyor. Yeni mezunlar, kurumsal bir şirkette daha rahat ve özgür bir çalışma ortamı bekleyebiliyorlar, ancak iş yükü ve sorumluluklar onları şaşırtabiliyor." (Katılımcı 6)

"Özellikle genç çalışanlar, çalışma ortamında iletişimin açık ve samimi olmasını istiyorlar. Hiyerarşik bir düzenle karşılaştıklarında zorlanabiliyorlar." (Katılımcı 4)

Yukardaki söylemlerde ifade edildiği üzere yeni mezunlar, iş yerinde daha sosyal ve destekleyici bir ortam beklerken, bazı sektörlerde hızlı iş temposu ve hiyerarşik yapılar onların beklentilerini karşılamadığını göstermektedir.

İşveren-aday beklentilerinin uyumlaştırılmasına yönelik açık iletişim, staj olanaklarının artırılması, kişisel gelişim ve pratik becerilerin gelişimi katılımcı söylemlerine yönelik örneklerden bazıları:

"İşverenler, bu zorlukları aşmak için net iş tanımları yapmalı, oryantasyon ve mentörlük programları sunmalı, gelişim fırsatlarını açıkça belirtmelidir. Adaylar ise daha fazla staj deneyimi kazanmalı, iletişim becerilerini geliştirmeli ve işe başlarken öğrenmeye odaklanmalıdır. İşveren ve aday beklentilerinin uyumlu hale gelmesi için açık iletişim, eğitim ve gerçekçi hedefler belirlenmesi önemlidir." (Katılımcı 9)

"Üniversitelerin akademik eğitiminin yanı sıra adayların kişisel gelişimlerine, iş dünyasıyla kurduğu bağlara daha fazla önem vermesi faydalı olacaktır. Daha fazla pratik uygulama, ekip çalışmasına yönelik projeler ve üniversite hayatı boyunca farklı staj imkanları sunulmalıdır." (Katılımcı 8)

“Adayları iş hayatına hazırlamak için sağlam bir temel sunar, ancak genellikle teorik bilgiye dayalıdır ve pratik beceriler ile iş yeri kültürüne uyum gibi konularda eksiklikler olabilir. Bu nedenle, adayların staj, gönüllü çalışmalar veya derslerde kişisel gelişimlerini destekleyici faaliyetlere yönelmeleri yararlı olabilir.” (Katılımcı 3)

“Üniversite eğitiminde ağırlık teknik becerilerden çok yaşam becerilerine yönelmek olmalıdır, İş hayatı ile ilişki içinde olanlar, bir iş görüşmesinde adaylarda duygusal zeka kümesi içinde yer alan empati, dayanıklılık gibi sosyal becerilerin, işbirliği, eleştirel düşünce ve yaratıcılık gibi özelliklerinin geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ancak bu özelliklerin hiçbiri, üniversitelerde beslenen ve geliştirilen özellikler değildir. Gelen adaylarda ya da işe başlattığımız adaylarda bunları görebiliyoruz.” (Katılımcı 1)

“Daha fazla pratik uygulama, daha fazla ekip çalışmasına yönelik projeler ve üniversite hayatı boyunca farklı staj imkanları sunulmalıdır. Mentörlük programlarını da önemsiyorum. İş dünyası ile ortaklaşa yürütülen projelerin yanı sıra iletişim, liderlik, problem çözümü, müzakere, zaman yönetimi gibi iş yaşamında kritik öneme sahip çözümler geliştiren süreçler artırılmalıdır.” (Katılımcı 8)

Bu söylemler işveren ve aday beklentilerinin uyumlaştırılması için açık iletişim, staj olanaklarının artırılması ve iş tanımlarda şeffaflık kritik unsurlar arasında yer almaktadır. İşverenlerin net iş tanımları sunması ve adayların iş dünyasının beklentilerine daha iyi hazırlanması, işe alım sürecinin verimliliğini artırabilir. Staj ve mentörlük programları, deneyim eksikliğini giderirken, iletişim, liderlik ve problem çözme gibi beceriler iş dünyasında teknik bilgi kadar önem taşıdığını göstermektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, iş gücü adaylarının beklentileri ile insan kaynakları profesyonellerinin işe alım süreçlerinde dikkate aldığı kriterler arasındaki uyumu ve farklılıkları incelemektedir. Bulgular, işverenlerin işe alım süreçlerinde adayların teknik ve sosyal becerilerine önem verdiğini, ancak iş gücü adaylarının bu beklentileri karşılamakta zorlandığını ortaya koymaktadır. Adayların işe giriş sürecinde karşılaştıkları en büyük zorluklar arasında iletişim eksiklikleri, teknik yeterlilik sorgulamaları, işverenlerin olumsuz tutumları ve belirsiz işe alım süreçleri yer almaktadır. Bu bulgular, işe alım sürecinde işveren-çalışan uyumunun sağlanmasının kritik bir faktör olduğunu gösteren önceki çalışmalarla paralellik göstermektedir (Rynes, Bretz & Gerhart, 2002; Bauer, et al., 2007).

İşgücü adayları, işgücü piyasasına girdiklerinde deneyim eksikliği nedeniyle dezavantajlı konumda olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum, işverenlerin deneyim sahibi adaylara yönelme eğilimiyle birleştiğinde, iş gücü piyasasına yeni giriş yapan bireyler için ciddi bir engel oluşturmaktadır. İşverenlerin yeni mezunlardan teorik bilgilerini hızla pratiğe dökabilmelerini ve iş ortamına kolayca uyum sağlamalarını bekledikleri, ancak adayların bu beklentileri karşılamakta zorlandıkları görülmektedir. Bu durum, üniversitelerde sunulan eğitimin iş dünyasının taleplerini ne ölçüde karşıladığı konusunda soru işaretleri yaratmaktadır. Literatürde de bu uyumsuzluğun, üniversite eğitimi sırasında uygulamalı öğrenme fırsatlarının yetersiz olmasıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Bridgstock, 2009; Kolb, 2015).

İşgücü adayları için en büyük sorunlardan biri de işe alım süreçlerindeki belirsizliktir. Adaylar, işverenlerin beklentilerini daha açık bir şekilde ifade etmelerini ve iş ilanlarında şeffaf bilgilendirme yapılmasını beklemektedir. Özellikle iş tanımları, maaş bilgileri ve kariyer gelişim fırsatları konusunda eksik ya da belirsiz bilgilerin bulunması, adayların iş seçim süreçlerinde zorluk yaşamalarına neden olmaktadır. Bu durum, iş arayanlar arasında iş güvensizliği duygusunu artırırken, işverenler için de adayların işe olan bağlılığını olumsuz etkileyebilmektedir (Rynes et al., 2002; Breevaart et al., 2016).

Çalışmada işverenlerin beklentilerinin farklı kategorilerde yoğunlaştığı görülmektedir. İşverenler, teknik bilgiye sahip olmanın yanı sıra iletişim becerisi, takım çalışmasına yatkınlık ve problem çözme yeteneği gibi yetkinlikleri de kritik faktörler olarak değerlendirmektedir. Ancak adayların en çok zorlandığı konular arasında etkili iletişim kuramamak ve mülakat süreçlerinde kendilerini yeterince ifade edememek yer almaktadır. İşverenlerin işe alım süreçlerinde adayların yalnızca teknik yeterliliklerini değil, aynı zamanda uyum yeteneklerini de değerlendirmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu, organizasyonların uzun vadeli çalışan bağlılığı oluşturabilmesi için önemli bir kriter olarak öne çıkmaktadır (Chamorro-Premuzic et al., 2016).

İşe yeni başlayan bireylerin iş ortamına adaptasyonu sürecinde en önemli faktörlerden biri de örgütsel destek mekanizmalarının varlığıdır. Araştırma bulgularına göre, yeni mezun adaylar iş hayatına adım attıklarında yöneticiler ve çalışma arkadaşları tarafından yeterince desteklenmediklerini hissettiklerinde, iş tatminleri ve bağlılık seviyeleri düşmektedir. Bu durum, özellikle staj deneyimi sınırlı olan bireyler için daha da belirgin hale gelmektedir. İşe yeni başlayan bireylerin oryantasyon sürecinde desteklenmesi, iş tatmini ve performansı artırmada etkili olabilir. Bu doğrultuda, işverenlerin yeni mezunları destekleyici yapılandırılmış programlar geliştirmesi önerilmektedir (Bauer et al., 2007; Allen et al., 2004).

Öte yandan, işverenlerin iş gücü beklentileri ile adayların iş piyasasındaki hazırlık düzeyi arasında belirgin bir fark olduğu görülmektedir. Üniversitelerde edinilen teorik bilginin değerli kabul edilmesine rağmen, işverenler mezunlar arasında pratik becerilerin ve iş yeri hazırlığının eksikliğine dikkat çekmektedir. Bu durum, iş dünyasında başarılı olmak için yalnızca akademik bilgiye değil, aynı zamanda uygulamalı deneyime sahip olmanın da gerekliliğini ortaya koymaktadır. Üniversite-sektör iş birlikleri, mentörlük programları ve uygulamalı eğitim modelleri, bu açığın kapatılmasına yardımcı olabilir (Bridgstock, 2009; Robles, 2012). Bu bağlamda, iş gücü piyasasının daha sağlıklı işlemesi için işverenlerin işe alım süreçlerinde, adaylara geri bildirim mekanizmaları sunmaları ve yeni mezunların iş hayatına adaptasyonunu destekleyecek yapılandırılmış programlar geliştirmeleri gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, yükseköğretim kurumlarının mezunların istihdam edilebilirliğini artırmak için müfredatlarını güncellemeleri ve sektörel iş birliklerini güçlendirmeleri gerekmektedir. İşe alım süreçlerinde kanıta dayalı değerlendirme yöntemlerinin benimsenmesi, hem işverenlerin daha uygun adayları seçmesine hem de adayların işe giriş süreçlerinde daha adil bir değerlendirme süreci yaşamalarına katkı sağlayacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma için, Başkent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler ve Sanat Alan Araştırma Kurulu'ndan 6 Ocak 2025 tarihli 17162298.600-08 sayılı karar ile etik kurul onayı alınmıştır. Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder.

Yazar Katkıları

İper İNCEKARA çalışmada Yöntem, Bulgular, Sonuç ve Öneriler bölümlerinde katkı sağlamıştır. Aysun DOĞAN çalışmada Giriş, Literatür Tarama, Sonuç ve Öneriler bölümlerinde katkı sağlamıştır. 1.yazarın katkı oranı: %60, 2. yazarın katkı oranı: %40.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Research and Publication Ethics Statement

For this study, ethics committee approval was received from Başkent University Social and Human Sciences and Arts Field Research Board with the decision numbered 17162298.600-08 dated January 6, 2025. The authors declare that ethical rules were followed in this study's preparation processes.

Author Contributions

İper İNCEKARA contributed to the study in the Method, Findings, Conclusion and Suggestions sections. Aysun DOĞAN contributed to the study in the Introduction, Literature Review, Conclusion and Suggestions. 1st author's contribution rate: 60%, 2nd author's contribution rate: 40%.

Conflict of Interest

There is no conflict of interest between the authors

Kaynakça

- Allen, T. D., Eby, L. T., Poteet, M. L., Lentz, E., & Lima, L. (2004). Career benefits associated with mentoring for protégés: A meta-analysis. *Journal of applied psychology, 89*(1), 127. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.89.1.127>
- Bauer, T. N., Bodner, T., Erdogan, B., Truxillo, D. M., & Tucker, J. S. (2007). Newcomer adjustment during organizational socialization: A metaanalytic review of antecedents, outcomes, and methods. *Journal of Applied Psychology, 92*(3), 707.
- Blau, P. (1964). *Exchange and Power in Social Life*. New York, Wiley
- Breevaart, K., Bakker, A. B., Demerouti, E., & Derks, D. (2016). Who takes the lead? A multi-source diary study on leadership, work engagement, and job performance. *Journal of Organizational Behavior, 37*(3), 309-325.

- Bridgstock, R. (2009). The graduate attributes we've overlooked: Enhancing graduate employability through career management skills. *Higher Education Research & Development*, 28(1), 31-44.
- Cropanzano, R., & Mitchell, M. S. (2005). Social exchange theory: An interdisciplinary review. *Journal of management*, 31(6), 874-900.
- Chamorro-Premuzic, T., Winsborough, D., Sherman, R. A., & Hogan, R. (2016). New talent signals: Shiny new objects or a brave new world? *Industrial and Organizational Psychology*, 9(4), 621-640.
- Chatman, J. A. (1989). Improving Interactional Organizational Research: A Model of Person-Organization Fit, *Academy of Management Review*, 14(3): 333-349.
- Goh, E. & Okumus, F. (2020). Avoiding the hospitality workforce bubble: strategies to attract and retain generation Z talent in the hospitality workforce, *Tourism Management Perspectives*, Vol. 33, p. 100603, doi: 10.1016/j.tmp.2019.100603.
- Guest, G., MacQueen, K. M., & Namey, E. E. (2011). *Applied thematic analysis*. Sage. <https://doi.org/10.4135/9781483384436>
- Homans, G. C. (1961). *Social behavior: Its elementary forms*. Harcourt, Brace & World.
- Kolb, D. A. (2015). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. FT press.
- Krippendorff, K. (2013). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* (3rd ed.). Sage.
- Leonard, D., & McAdam, R. (2001). Grounded theory methodology and practitioner reflexivity in TQM research. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 18(2), 180-194. <https://doi.org/10.1108/02656710110383516>
- Lysytsia, N., Martynenko, M., Prytychenko, T., Gron, O., & Liakh, I. (2019). Differentiation of employers as potential partners of higher educational institutions.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. Sage.
- Parsons, H. L. (1961). The humanities and the curriculum. *Educational Theory*, 11(1), 26-44.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3rd ed.). Sage.
- Phillips, F., Hsieh, C. H., Ingene, C., & Golden, L. (2016). Business schools in crisis. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 2(3), 1-21.
- Robles, M. M. (2012). Executive perceptions of the top 10 soft skills needed in today's workplace. *Business Communication Quarterly*, 75(4), 453-465.
- Rynes, S. L., Bretz Jr, R. D., & Gerhart, B. (1991). The importance of recruitment in job choice: A different way of looking. *Personnel psychology*, 44(3), 487-521.
- Sakdiyakorn, M., Golubovskaya, M. & Solnet, D. (2021), Understanding generation Z through collective consciousness: impacts for hospitality work and

employment, *International Journal of Hospitality Management*, Vol. 94, p. 102822, doi: 10.1016/j.ijhm.2020.102822

Sun, J., Leung, X.Y., Zhang, H. & Williams, K. (2022), Attracting generation Z talents to the hospitality industry through COVID CSR practices, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 34 No. 4, pp. 1587-1606.

Self, T.T., Gordon, S. & Jolly, P.M. (2019), Talent management: a delphi study of assessing and developing GenZ hospitality leaders, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 31 No. 10, pp. 4126-4149.

Tang, J., Tosun, C. & Baum, T. (2020), Do Gen Zs feel happy about their first job? A cultural values perspective from the hospitality and tourism industry, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 32 No. 12, pp. 4017-4040

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). *Yükseköğretim İstihdam Göstergeleri 2022*.

[Çevrimiçi veri tabanı] Erişim Adresi:

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yuksekogretim-Istihdam-Gostergeleri-2022-49600>

Extensive Summary

Workforce Expectation Match: A Qualitative Study on Human Resources Professionals and Candidates

Introduction

In work environments, the relationship between employers and employees is shaped by the principles of reciprocity. While employer expectations generally include traditional features such as productivity and profitability, employee expectations have more dynamic features that differ according to the characteristics of generations. One of the reasons for the incompatibility between employer-employee expectations may be differences between generations. Although the definition of generational boundaries is controversial, it is known that there are differences in work values, attitudes, and behaviors between generations (Goh & Okumus, 2020; Sakdiyakorn et al., 2021; Self et al., 2019; Sun et al., 2022; Tang et al., 2020). Today's work environments have a feature where three generations, the Baby Boomer generation (1946-1964), Generation X (1965-1979), and Generation Y (1980-1998), work together, and Generation Z (1999-2010) has started to enter the system. While Baby Boomers and Generation X, predominantly employers, have made progress in understanding and adapting to Generation Y, it takes time for them to understand Generation Z, who are intertwined with technology and have different expectations from other generations. Of course, understanding other generations, not only by employers but also by Generation Z, who are candidates for a job, is one of the key points that can ensure that differences come together. Higher education institutions have an important place in the sustainable success of the business world with the human resources they

train. The business world, on the other hand, plays a decisive role in shaping the employee profile. In the problems experienced in matching expectations between employers and employees, the incompatibility between the education received in higher education institutions and the work environment needs is considered an important factor (Lysytsia et al., 2019). One of the reasons for the incompatibility may be that the theoretical knowledge acquired during university education is not supported by sufficient practice. At this point, issues such as higher education institutions correctly analyzing sector expectations and establishing university-sector collaborations gain importance. In this context, determining sector expectations, revealing the self-evaluations and preparedness levels of job candidates, and determining where there are any incompatibilities are very important in terms of employment processes.

The business world has opened its doors to radical changes and transformations, such as digitalization and hybrid working models, especially after the COVID-19 pandemic. These changes have also affected employee expectations regarding working environments and conditions. An in-depth examination of employer and employee expectations, which have gained more dynamic features with the changes, is also important in terms of effective management of change. In this context, the current study aims to examine the expectations of employers and job candidates. The data obtained aims to reveal the impact of incompatibilities between employers' and employees' expectations on the labor market and the role of higher education institutions in this process. In this direction, answers to three basic research questions were sought.

Research Question 1: What are the expectations of newly graduated job candidates from employers?

Research Question 2: What are the employers' (human resources experts) expectations from candidates?

Research Question 3: What is the expectation match status of job candidates and employers?

Method

The study used a qualitative research method and phenomenology as a research design (Moustakas, 1994)—the research aimed to understand the expectations and experiences of human resources professionals and job candidates. A semi-structured interview form was used as the primary data collection method of the study. Interview questions were prepared to understand the criteria that human resources professionals consider in the recruitment process and the workplace expectations of job candidates. During the interviews, voice recorders and note-taking methods were used with the participants' approval. The obtained data were examined using the content analysis method (Krippendorff, 2013). The data were thematically coded and divided into meaningful categories during this process. In order to ensure the reliability and consistency of the coding process, separate analyses were conducted by two independent researchers. The results were then compared, and the accuracy of the findings was checked. The findings obtained during the thematic analysis revealed

the similarities and differences between the expectations of human resources professionals and job candidates. This method provides an appropriate approach to achieve the study's objectives and includes steps to increase the reliability of the findings. The study participants consist of human resources professionals and job candidates. The participants were selected from professionals actively working in the field of human resources and candidates involved in recruitment processes using the purposive sampling method. The study sample consists of 10 human resources experts who carry out recruitment processes in different sectors, and the job candidates consist of 14 students who are in their final year of university and have long- and short-term internship experience in the position of graduates. In the study, the saturation criterion used in qualitative data analysis was considered, and the data collection process was terminated at the point where similar themes were repeated in the interviews. When the participants' demographic information was examined, nine experts working in the field of human resources participated. The participants have experience in different fields, such as tourism, construction, retail, logistics, and the service sector. The ages of the participants range from 29 to 41, and the average age is 35. Five participants are female, and four participants are male. When their education levels are examined, it is seen that most of them have undergraduate and graduate degrees; one participant has completed his doctorate. When evaluated in terms of professional experience, it was determined that the participants had experience ranging from 1 to 20 years in human resources. In this study, interviews were conducted with human resources professionals as well as job candidates. A total of 14 candidates, eight male and six female, were interviewed from university seniors. The ages of the job candidates ranged between 21 and 24. 4 participants were students in the Insurance Department, 5 in the Tourism Management Department, and 5 in the Management Information Systems Department.

The interviews were conducted semi-structured. The questions provided the participants with detailed information about their experiences, difficulties, and expectations during the recruitment process. Before the interviews, the purpose of the research was explained to the participants, confidentiality principles were stated, and they were informed that the interviews would be recorded. With the participants' approval, the interviews were audio-recorded and then transcribed. Each interview lasted 30-40 minutes.

The content analysis method was used in the data analysis process (Krippendorff, 2013). The data were analyzed using the open coding technique and created inductive themes (Leonard & McAdam, 2001). The interview data were carefully examined in the first stage, frequently repeated topics were identified, and a code-theme list was created. In order to increase the reliability of the data, two different researchers independently coded and compared the codes to determine the themes. Ensuring the validity and reliability of the research findings is directly related to the researcher adopting an appropriate, consistent, and systematic approach to the subject and interpreting the obtained data meaningfully. This process aims to conduct an in-depth analysis and ensure that the obtained data are examined in detail and that the findings are expressed accurately and clearly. In addition, in order to minimize biases in the research process and increase the reliability of the study, the process and results were reviewed by a peer reviewer (Patton, 2015). In order to ensure the uniformity and accuracy of the research process, adaptable and structured interview

questions were developed, and detailed documentation was kept during the data collection and analysis stages.

Conclusion

This study examines the fit and differences between the expectations of job candidates and the criteria that human resources professionals consider during recruitment. The findings reveal that employers prioritize candidates' technical and social skills during recruitment, but job candidates have difficulty meeting these expectations. The biggest challenges that candidates face during the recruitment process include lack of communication, technical proficiency inquiries, negative attitudes of employers, and uncertain recruitment processes. These findings are consistent with previous studies indicating that employer-employee compatibility is a critical factor in recruitment (Rynes, Bretz & Gerhart, 2002; Bauer et al., 2007). Job candidates stated that they were disadvantaged when they entered the labor market due to their lack of experience. This situation and employers' tendency to favor experienced candidates pose a serious obstacle for individuals new to the labor market. Employers expect new graduates to be able to quickly put their theoretical knowledge into practice and easily adapt to the work environment, but candidates have difficulty meeting these expectations. This raises questions about the extent to which the education provided at universities meets the business world's demands. It is also stated in the literature that this mismatch is related to the inadequacy of practical learning opportunities during university education (Bridgstock, 2009; Kolb, 2015).

One of the biggest problems for job candidates is the uncertainty in the recruitment process. Candidates expect employers to express their expectations more clearly and to provide transparent information in job advertisements. In particular, the lack of or unclear information about job descriptions, salary information, and career development opportunities causes candidates to have difficulty in the job selection process. This situation increases the feeling of job insecurity among job seekers and can negatively affect the commitment of candidates to the job for employers (Rynes et al., 2002; Breevaart et al., 2016).

The study shows that employers' expectations are concentrated in different categories. In addition to having technical knowledge, employers also consider competencies such as communication skills, teamwork, and problem-solving skills as critical factors. However, the most challenging issues for candidates include not being able to communicate effectively and not being able to express themselves sufficiently during interviews. Employers try to evaluate not only the technical competencies of candidates but also their adaptability during the recruitment process. This is an important criterion for organizations to create long-term employee loyalty (Chamorro-Premuzic et al., 2016). One of the most important factors in the adaptation process of new employees to the work environment is the presence of organizational support mechanisms. According to the research findings, job satisfaction and commitment levels decrease when new graduate candidates feel that they are not supported enough by their managers and colleagues when they step into work life. This situation becomes even more evident for individuals with limited internship experience. Supporting new employees during orientation can effectively increase job satisfaction

and performance. In this context, it is recommended that employers develop structured programs to support new graduates (Bauer et al., 2007; Allen et al., 2004).

On the other hand, it is observed that there is a significant difference between employers' expectations of the workforce and the level of candidates' preparation in the job market. Although the theoretical knowledge acquired at universities is considered valuable, employers draw attention to the lack of practical skills and workplace preparation among graduates. This situation reveals that to be successful in the business world, it is necessary to have academic knowledge and practical experience. University-industry collaborations, mentoring programs, and applied training models can help close this gap (Bridgstock, 2009; Robles, 2012). In this context, it is necessary for employers to provide feedback mechanisms to candidates in their recruitment processes and to develop structured programs that will support the adaptation of new graduates to business life for the labor market to function more healthily. In addition, higher education institutions need to update their curricula and strengthen sectoral collaborations to increase graduates' employability. Adopting evidence-based assessment methods in recruitment processes will help employers select more suitable candidates and ensure that candidates experience a fairer evaluation process during the recruitment process.

Araştırma Makalesi / Research Article

Sektörel Reel Kurlar ve İhracatın Rekabet Gücü

Sectoral Real Exchange Rates and The Competitiveness of Export

Atıf Gösterimi:

Eken, A.A., Yazıcı, D. (2025).
Sektörel Reel Kurlar ve İhracatın
Rekabet Gücü. Başkent
Üniversitesi Ticari Bilimler
Fakültesi Dergisi, (9)1, 25-46.

Ahmet Adnan EKEN¹

Didem YAZICI²

Özet

Amaç: Çalışmada yurt dışı üretici fiyat endeksi (YDÜFE) ve yurt içi üretici fiyat endeksi (YİÜFE) temel alınarak Avrupa Birliği (AB) bölgesine yönelik imalat sanayi sektörleri reel kur endeksleri hesaplanmakta, bu endeksler kullanılarak bir ihracat rekabet edebilirlik göstergesi tanımlanmakta ve AB'ye olan imalat sanayi ihracatımızın rekabetçiliği bu gösterge üzerinden incelenmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise hesaplanan YİÜFE bazlı reel kur endeksinin ihracatın üretim maliyetinin bir göstergesi, YDÜFE bazlı reel kur endeksinin ise ihracatın Euro bazlı reel satış fiyatı olduğu gösterilerek, ihracat üretim maliyetlerindeki değişimin yurtdışı satış fiyatına yansımaları imalat sanayinin bütünü ve iki büyük ihracatçı sektör olan motorlu kara taşıtları ve hazır giyim sektörleri için incelenmektedir.

Yöntem: Reel kurlar arası geçişkenliğin tahmin edilmesinde doğrusal olmayan dağıtılmış gecikme (NARDL) yöntemi kullanılmıştır.

¹ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, adnan.eken@tcmb.gov.tr, ORCID: [0000-0002-6245-8434](https://orcid.org/0000-0002-6245-8434)

² Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, didem.yazici@tcmb.gov.tr, ORCID: [0000-0001-7615-4231](https://orcid.org/0000-0001-7615-4231)

Bulgular: İmalat sanayi genelinde ve motorlu kara taşıtlarında üretim maliyetlerinde ortaya çıkan değişimin ihracat fiyatlarına dengeli bir biçimde yansıtıldığı gözlenmektedir. İmalat sanayinin genelinde ihracatçıları maliyetlerinde ortaya çıkan yüzde birlik bir artışın yüzde 0,36'sını, maliyetlerinde ortaya çıkan yüzde birlik düşüşün ise yüzde 0,34'ünü ihracat fiyatlarına yansıtmaktadırlar. Motorlu kara taşıtları sektöründe bu oranlar simetrik olup YİÜFE bazlı reel kur endeksinde ortaya çıkan yüzde birlik değişim YDÜFE bazlı reel kur endeksini yüzde 0,30 oranında değiştirmektedir. Hazır giyim sektöründe ise YİÜFE bazlı reel kur endeksindeki artışların YDÜFE bazlı reel kur endeksi üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi gözlenmezken, bu sektörde YİÜFE bazlı reel kur endeksinde ortaya çıkan yüzde birlik bir düşüş, YDÜFE bazlı reel kur endeksine yüzde 0,11 oranında yansımaktadır.

Sonuç ve Katkıları: Sonuçları ihracat analizlerinde toplulaştırılmış endeksler yerine sektörel reel kur endekslerinin kullanılmasının, ihracat desteklerinde de sektörel yaklaşımın önemini ortaya koymaktadır.

Sınırlılıklar: Çalışma firma düzeyinde veri olmaması yüzünden toplulaştırılmış sektör düzeyinde gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sektörel Reel Kur, İhracat, NARDL Yöntemi

Jel Kodu: F14, C22, C43.

Abstract

Purpose: In the study, real exchange rate indices of manufacturing industry sectors for the European Union (EU) region are calculated based on Turkey's foreign producer and domestic producer prices, an export competitiveness indicator is defined using these indices and the competitiveness of manufacturing industry exports of Türkiye to the EU is examined through this indicator. In the second part of the study, it is shown that the calculated domestic PPI-based real exchange rate index is an indicator of the production cost of exports and the foreign PPI-based real exchange rate index is the euro-based real sales price of exports, and the reflection of the change in export production costs on the foreign sales price is examined for the entire manufacturing industry and the two major exporting sectors, motor vehicles and ready-made clothing.

Methodology: Econometric estimates made by using nonlinear auto regressive distributed lag method (NARDL).

Findings: It is observed that the changes in production costs in the manufacturing industry and motor vehicles are reflected in export prices in a balanced manner. In the manufacturing industry in general, exporters reflect 0.36 percent of a one percent increase in their costs and 0.34 percent of a one percent decrease in their costs to export prices. In the motor vehicles sector, these rates are symmetrical and a one percent change in domestic PPI-based real exchange rate index changes foreign PPI-based real exchange rate index by 0.30 percent. In the ready-made clothing sector, while increases in domestic PPI-based real exchange rate index do not have a statistically significant effect on foreign PPI-based real exchange rate index, a 1 percent decrease in domestic PPI-based real exchange rate index in this sector is reflected in foreign PPI-based real exchange rate index by 0.11 percent.

Implications: The results reveal the importance of using sectoral real exchange rate indices instead of aggregated indices in export analyses and the importance of a sectoral approach in export support.

Limitations: The study was conducted at the aggregated sector level due to the lack of firm-level data.

Keywords: Sectoral Real Exchange Rate, Export, NARDL method.

Jel Codes: F14, C22, C43.

1. Giriş

Reel efektif döviz kuru endeksi (REDK) bir ülkenin fiyat düzeyinin dış ticaret yaptığı ülkelerin fiyat düzeylerine oranını gösterir. Bu yönüyle REDK ülkenin ihracatının rekabet edebilirliğinin bir göstergesini oluşturur. Merkez Bankası (TCMB) tüm ekonomi için toplulaştırılmış tüketici fiyat endeksi bazlı ve yurt içi üretici fiyat endeksi bazlı REDK serilerini aylık olarak hesaplayıp yayımlamaktadır. Bunlar ülkenin reel kurlarındaki genel eğilimi gösteren faydalı göstergeler olmak ile birlikte toplulaştırılmış olduklarından ve odak noktaları sadece ihracat değil toplam dış ticaret olduğundan sektörlerin ihracatlarının rekabet edebilirliğini tam olarak yansıtmayabilirler. Daha hassas bir gösterge ihracat odaklı ve sektörel farklılıkları dikkate alan bir reel kur endeksidir. Bu çalışmada yurt dışı üretici fiyat endeksi (YDÜFE) ve yurt içi üretici fiyat endeksi (YİÜFE) temel alınarak Avrupa Birliği (AB) bölgesine yönelik imalat sanayi geneli ve iki büyük ihracatçı sektör olan hazır giyim ve motorlu kara taşıtları sektörleri için reel kur endeksleri hesaplanmaktadır. Çalışmada ayrıca hesaplanan yurt dışı ÜFE bazlı ve yurt içi ÜFE bazlı endeksler kullanılarak yeni bir ihracat rekabet edebilirlik göstergesi tanımlanmakta ve AB'ye olan imalat sanayi ihracatımızın rekabetçiliği inceleme dönemi olan 2013 Ocak ve 2024 Haziran ayları için bu göstergeler üzerinden incelenmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise hesaplanan YİÜFE bazlı reel kur endeksinin ihracatın üretim maliyetinin bir göstergesi, YDÜFE bazlı reel kur endeksinin ise ihracatın Euro bazlı reel satış fiyatı olduğu gösterilerek, ihracat üretim maliyetlerindeki değişimin (yurtdışı satış fiyatına yansımaları) geçişkenliği imalat sanayinin bütünü ve iki büyük ihracatçı sektör olan motorlu kara taşıtları ve hazır giyim sektörleri için doğrusal olmayan dağıtılmış gecikme (NARDL) yöntemi ile analiz edilmektedir. Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki asimetric etkisini göstermeye izin veren NARDL yöntemi çalışmanın bağlamında Türk ekonomisi için merak edilen bir konu olan ihracatçının maliyetlerindeki artışın ne kadarın yurt dışı alıcılara yansıtılabildiği sorusuna da cevap verebildiğinden özellikle seçilmiştir.

İzleyen bölümde sektörel reel kur ve döviz kurlarında geçişkenlik çalışmalarını kapsayan literatür taraması yer almaktadır. Yöntem bölümünde reel kur ve ihracat rekabet göstergeleri hesaplamaları ile geçişkenlik tahminleri ayrı alt başlıklarda sunulmaktadır. Son bölüm çalışmanın bulgularının ayrıntılı olarak değerlendirilip politika önerileri sunulmasına ayrılmıştır.

2. Literatür Taraması

Sektörlerin rekabetçilik konusunda birbirinden farklılaşması ve kendilerine özgü dinamiklerinin olması sebebiyle dünyada sektörel olarak reel kur hesaplayan ve sektörel reel kurların daha bilgilendirici olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar bulunmaktadır. Goldberg (2004), ABD için sektörlere özgü ticaret partnerlerine göre ihracat ağırlıklı, ithalat ağırlıklı ve toplam ticaret ağırlıklı olarak üç farklı sektörel reel kur hesaplamış ve bunları genel reel kur hareketleri ile karşılaştırmıştır. Elde ettiği bulgulara göre, sektörel reel kurların genel reel kurdan farklı hareket ettiğini ve araştırmalarda sektörel reel kurların kullanılmasının ampirik olarak sonuçların gerçeği daha doğru yansıtacağını belirtmiştir. Lee ve Yi (2005), Güney Kore için literatürde ilk kez sektör seviyesindeki üretici fiyat endeksini kullanarak sektör düzeyinde reel efektif döviz kuru hesaplamışlar ve hesapladıkları reel kurların değişiminin ihracat hacmi üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Analizlerinin sonucunda sektörler arasında reel kur hareketlerinde önemli farklılıklar olduğunu ve bu hareketlerin ihracat üzerindeki etkisinin de değişiklik gösterdiğini tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Alexandre ve diğerleri (2009), Portekiz için toplam ve sektörlere özgü reel döviz kuru endeksi hesaplayıp bunları karşılaştırmışlardır. Sektörel kurların toplam kur ile yüksek korelasyon içerisinde olduğunu ancak sektörel kurların istihdamdaki değişimleri açıklamada toplam kurdan daha bilgilendirici olduğunu öne sürmüşlerdir. Kullandıkları ekonometrik modelin sonucunda toplam kurun etkisini istatistiki olarak anlamsız bulurken, sektör spesifik reel kurların istihdam üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve büyük bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Dai ve Xu (2013), 2000-2009 dönemi Çin için sektörel reel efektif döviz kurları hesaplamışlar ve sektörler arasında belirgin farklılıklar olduğunu gözlemlemişlerdir. Reel efektif döviz kuru özellikle 2005 yılı sonrasında bazı sektörlerde artış gösterirken bazılarında sabit kalmış ve hatta düşüş göstermiştir.

Literatürde konu ile ilgili Türkiye özelinde az sayıda çalışma bulunmaktadır. Saygılı ve ark. (2012), dış ticarete ihracat payı 2004-2008 döneminde en yüksek ilk 10 sırada yer alan imalat sanayi sektörlerinin mal ticaretinin yüzde 76'sını oluşturan 38 ticaret ortağının ithalat ve ihracat ağırlıkları kullanılarak çeyreklik dönemlerde 2003 ve 2011 yılları için sektörel reel efektif kur endekslerini hesaplamışlardır. Reel efektif kur hesaplamasında sektörel üretici fiyat endekslerini kullanmışlardır. Elde ettikleri sonuçlara göre sektörel reel efektif kurlar hem sektörler arasında değişkenlik göstermekte hem de TÜFE ve ÜFE bazlı genel reel efektif kurlardan farklılaşmaktadırlar. İnceledikleri dönemde genel reel kur endeksinin rekabet kaybına işaret ettiğini ancak sektörel olarak bakıldığında kimyasallar, radyo-TV ve taşıtlar sektörlerinde rekabet kazancı olduğunu ve rekabet kaybı olan sektörlerde de kaybın derecesinin farklılaştığını gözlemlemişlerdir. Saygılı ve Yılmaz (2012), Saygılı ve ark. (2012) çalışmasında hesaplanan reel kur endekslerinin gelişmelerini analiz etmişlerdir. Sektörel reel kur endekslerinin hesaplandığı dönem olan 2003-2011 döneminde ortalama olarak giyim sektörü yüzde 3, tekstil sektörü yüzde 9, makine ve teçhizat yüzde 10, gıda yüzde 12, ana metal ve elektrikli makineler yüzde 21 ve enerji yüzde 33 değer artışı yaşamıştır. Değer kaybı yaşayan sektörler ise yüzde 6 ile kimyasallar, yüzde 8 ile radyo ve televizyon, yüzde 2 ile motorlu kara taşıtları olmuştur. Genel ÜFE ve TÜFE bazlı reel efektif döviz kurları ise aynı dönemde sırasıyla yüzde 13 ve yüzde 15 değer kazanmıştır. Analizde yer alan 10 sektörden 8'inin genel reel kurlarla pozitif korelasyonu olduğunu ancak iki sektörün (kimyasallar ve radyo-TV) negatif korelasyonu olduğunu gözlemlemişlerdir. Bu çalışmada ayrıca sektörel kurların imalat sanayi ortalamasına

göre gelişmesini göstermek amacıyla sektörler rekabet gücüne göre rekabet gücü aşınanlar, ılımlı iyileşenler ve artanlar olarak üç gruba ayrılmıştır. Buna göre, ana metal, enerji ve elektrikli makineler rekabet gücü aşınan sektörler, gıda, makine ve teçhizat ve tekstil sektörleri rekabet gücü ılımlı iyileşenler, giyim, kimyasallar, radyo-TV ve taşıtlar ise rekabet gücü artanlar olarak sınıflandırılmıştır. Sektörel reel kurlarla ilgili Türkiye özelinde yapılan bir diğer çalışma olan Karamollaoğlu (2017) ise, 2004-2012 yılları arasında Türk imalat sanayii sektörleri için TÜFE kullanarak aylık frekansta sektörel bazda reel efektif döviz kurları hesaplamıştır. Hesaplamalarda her bir sektör için dış ticarete en yüksek ağırlığa sahip ilk 20 ülkeyi dahil etmiştir. Saygılı ve ark. (2012)'na benzer şekilde sektörel reel efektif döviz kurlarının toplulaştırılmış kur ile yüksek korelasyona sahip olduğu ancak farklı yönlerde hareket edebildikleri ve sektörler arasında da farklılaşmalar olduğu sonucuna ulaşmıştır. İlgili dönemde TÜFE bazlı reel efektif kurda yüzde 0,3'lük değer artışı yaşanırken, sektörel olarak motorlu kara taşıtlarında yüzde 2,4, gıda ve içecek imalatında yüzde 0,8, kimyasallarda yüzde 1,7'lik bir artış olduğunu ve bazı sektörlerde de değer kaybı yaşandığını gözlemlemiştir.

Türkiye ekonomisi için önem arz eden bir konu olan döviz kurlarındaki değişimin ihracat fiyatlarına ne oranda yansıtıldığıyla ilgili çeşitli dönemleri içeren ve sonuçları itibarıyla da önemli farklılıklar gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Pain ve Ark. (2005) 1982-2002 dönemini kapsayan çalışmalarında Türkiye ekonomisi için döviz kurlarından ihracat fiyatlarına olan geçişkenliği uzun dönemde %57 olarak tahmin etmişlerdir. Tekin ve Yazgan(2009) 1988-2004 dönemi için geçişkenliği %45 olarak hesaplamışlardır. Toraganlı (2010) 1995-2007 yılları için bu oranı %60 bulmuştur. Bussiere, Delle ve Peltonen (2014) dinamik en küçük kareler yöntemini kullanan ve geliştirmekte olan ekonomileri kapsayan çalışmalarında Türkiye ekonomisi için uzun dönem geçişkenliği %28 olarak hesaplamışlardır. Choudhri ve Hakura (2015) 1979-2010 dönemi çeyreklik frekansta Türkiye ekonomisi için ihracat kur geçişkenliğinin %91 gibi yüksek bir oran olduğunu bulmuşlardır. Akagündüz ve Ark. (2019) mikro veri kullanarak ürün bazında yaptıkları çalışmada ise uzun dönemli kur geçişkenliğini %83 olarak hesaplarken, sektörler itibarıyla tarım ürünlerinde geçişkenlik %60, deri ve tekstil sektörü için %80'nin üzerinde bulunmuştur.

Bu çalışma az sayıda olan sektörel kur çalışmalarına güncel dönem için bir katkı sunarken, hesaplanan sektörel reel kurlardan üretilen ihracat rekabet göstergesi ve sektörel reel kurlar arası geçişkenliğin asimetrik etkileri de dikkate alarak tahmin edilmesi çalışmanın diğer özgün yönlerini oluşturmaktadır.

3. Yöntem

Bu bölümde ilk olarak sektörel reel kurların nasıl hesaplandığı detaylı bir şekilde anlatılacak, YİÜFE ve YDÜFE bazlı iki farklı reel kur hesaplanacak ve hesaplanan sektörel reel kurların dönem içerisindeki gelişimi incelenecektir. Daha sonra hesaplanan YİÜFE bazlı REDK ve YDÜFE bazlı REDK'nun sırasıyla reel üretim maliyeti ve reel ihracat fiyatları olarak değerlendirilebileceği tartışılacak ve aradaki farkın ihracat rekabet gücü göstergesi olarak analiz edilebileceği gösterilecektir. Son olarak, bu iki sektörel reel kur arasındaki ilişki reel üretim maliyetlerinin reel ihracat fiyatlarına geçişkenliği olarak doğrusal olmayan dağıtılmış gecikme (NARDL) yöntemi ile analiz edilecektir. Analizde NARDL modelinin seçilmesinin birkaç nedeni vardır. Maliyet artışları ile maliyet düşüşlerinin fiyatlara etkisinin doğrusal olmadığı ve aynı miktarda olmadığı durumlarda

bu asimetrik etki NARDL yöntemi kullanılarak tahmin edilebilmektedir. Ayrıca, uzun ve kısa dönem ilişkilerin aynı anda tahmin edilebilmesi ve farklı integrasyon derecelerindeki değişkenlerin aynı modelde kullanılabilmesi gibi esnekliklerinin bulunması bu yöntemi cazip kılmaktadır.

3.1. Sektörel Reel Kurlar

REDK'nin üç unsuru bulunur; ülkenin fiyat düzeyi, dış ticaret yapılan ülkenin fiyat düzeyi ve nominal kur(TCMB 2024). Bu çerçevede imalat sanayinin her bir sektörü için sırasıyla YDÜFE ve YİÜFE bazlı reel kur hesaplama denklemi aşağıdaki şekilde yazılabilir.

$$REDK_{YDÜFE_i} = YDÜFE_i / (ABÜFE_i * EUR_{TR}) \quad (1)$$

$$REDK_{YİÜFE_i} = YİÜFE_i / (ABÜFE_i * EUR_{TR}) \quad (2)$$

$REDK_{YDÜFE_i}$: i sektörünün YDÜFE bazlı reel efektif kuru,

$REDK_{YİÜFE_i}$: i sektörünün YİÜFE bazlı reel efektif kuru,

$YDÜFE_i$: Türkiye için i sektörünün yurt dışı üretici fiyat endeksi,

$YİÜFE_i$: Türkiye için i sektörünün yurt içi üretici fiyat endeksi

$ABÜFE_i$: Euro Bölgesi için i sektörünün üretici fiyat endeksi,

EUR_{TR} : Euro-Türk lirası nominal döviz kurunu göstermektedir.

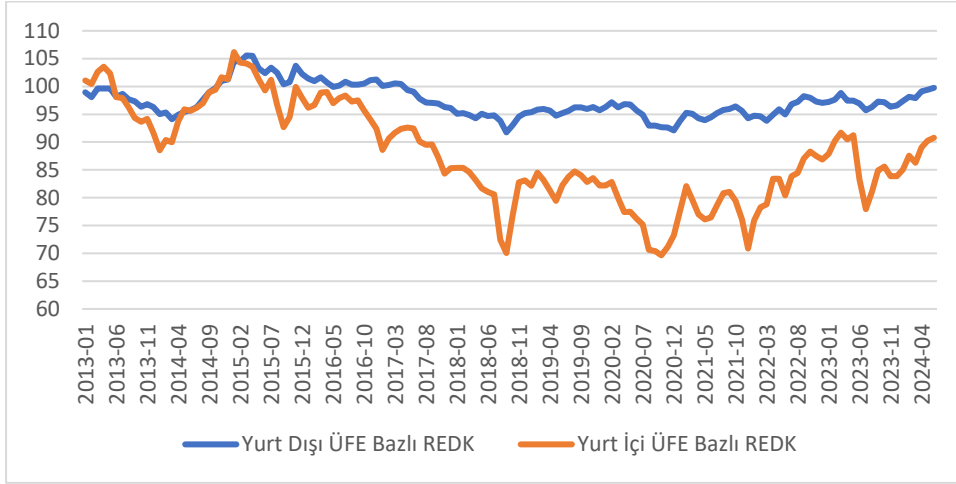
Sektörel reel kur endekslerinin hesaplamasında kullanılan sektörlerin yurt dışı üretici ve yurt içi üretici fiyat endekslerinin veri kaynağı TÜİK olurken, Euro-Türk lirası nominal döviz kuru verisi TCMB EVDS'den, sektörlerin Avrupa Birliği üretici fiyat endeksleri ise Eurostat'tan alınmıştır. Aylık frekansta kullanılan veriler 2013 Ocak-2024 Haziran dönemini kapsamaktadır.

Genel olarak REDK'nun artması i sektörü için yurt dışı alıcılar açısından ihracat mallarının görece fiyatının artması, dolayısıyla sektörün rekabet edebilirliğinin azalması anlamına gelecektir. Ülkenin fiyat düzeyinin artması, diğer değişkenler sabit iken REDK'yi artırıcı etki yapacaktır. Nominal döviz kurunun artması (ülkenin parasının değer kaybetmesi) ya da dış ticaret yapılan ülkenin fiyat düzeyinin artması diğer değişkenler veri iken REDK'yi düşürücü, rekabet edebilirliği artırıcı etki yapacaktır.

Şekil 1-3, imalat sanayi bütünü ve AB'ye yüksek ihracat gerçekleştirdiğimiz hazır giyim sektörü ve motorlu kara taşıtları için yurt dışı ÜFE bazlı REDK ve yurt içi ÜFE bazlı REDK'yi birlikte göstermektedir. Şekil 1 incelendiğinde her iki endeksin 2013-2016 yılları arasında birlikte hareket ettiği ve birbirlerine yakın seviyelerde gerçekleştiği gözlenmektedir. Sonrasında imalat sanayi yurt dışı ÜFE bazlı REDK'nin istikrarlı bir seyir izlediği ve dar bir bantta hareket ettiği, imalat sanayi yurt içi ÜFE bazlı REDK'nin ise daha değişken olmakla birlikte 2021 yılına kadar düşüş eğilimi gösterdiği gözlenmektedir. Pandeminin tedarik zincirlerinde yarattığı aksamalar nedeniyle girdi fiyatlarının artmaya başlaması ve kur artışının yavaşlaması 2021 Aralık ayında dip noktasına ulaşan

yurt içi ÜFE bazlı REDK'nin bu dönemden sonra artış eğilimi göstermesine neden olmuştur.

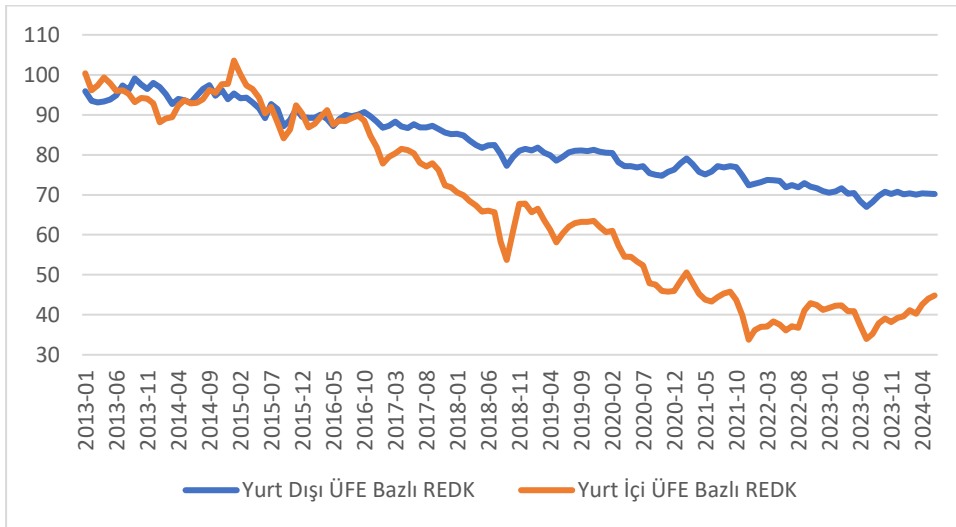
Şekil1: İmalat Sanayi Reel Döviz Kuru Endeksleri

Kaynak: Eurostat, TÜİK, EVDS ve Yazarların Hesaplamaları

Hazır giyim sektörü reel kur endekslerinin imalat sanayi geneline benzer biçimde 2016 yılına kadar birbirlerine yakın gerçekleştirmelere sahip olduğu sonrasında ise imalat sanayi genelinden ayrışıp beraberce düşüş eğilimi sergiledikleri gözlenmektedir. Şekil 2 incelendiğinde Hazır giyim sektörü yurt dışı ÜFE bazlı ve yurt içi ÜFE bazlı REDK'nin 2016 yılından 2023 temmuz ayına kadar düşüş eğiliminde oldukları gözlenmektedir. Bu tarihten sonra yurt içi ÜFE bazlı REDK artış eğilimine girmiş ve bu artış aynı oranda olmasa da yurt dışı ÜFE bazlı REDK'ye de yansımıştır. Giyim sektörü reel kurlarının incelenen dönem boyunca düşüş göstermesinin temel nedeni giyim sektörü YİÜFE enflasyon oranının imalat sanayi YİÜFE enflasyon oranının belirgin şekilde altında kalması olduğu değerlendirilmektedir.

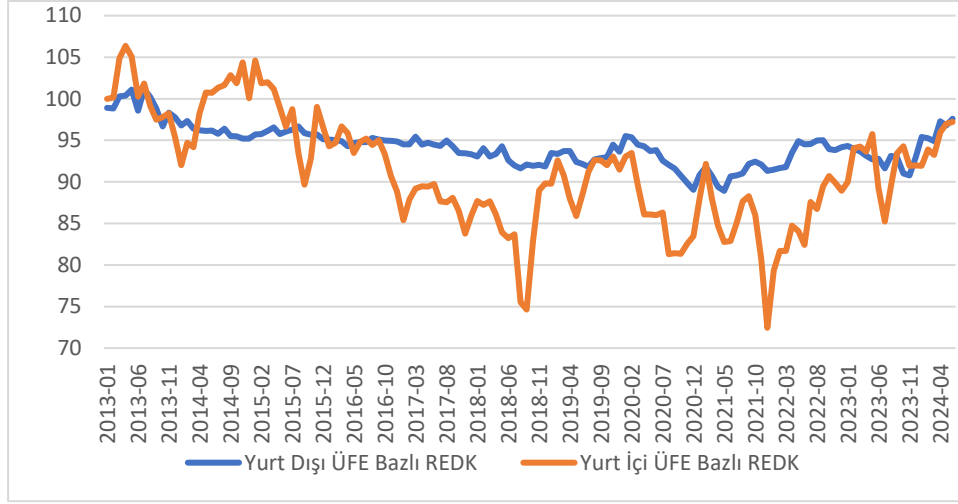
Şekil 2: Hazır Giyim Sektörü Reel Döviz Kuru Endeksleri

Kaynak: Eurostat, TÜİK, EVDS ve Yazarların Hesaplamaları

Motorlu kara taşıtı sektörü reel kur endekslerinde ortaya çıkan eğilimin imalat sanayi genelinden ayrıştığı gözlenmektedir (Şekil 3). Buna göre yurtdışı ÜFE bazlı REDK incelenen dönem boyunca yataya yakın istikrarlı bir seyir izlerken, yurtiçi ÜFE bazlı REDK çok daha oynak hareket etmiş, 2021 yılının son çeyreğinde en düşük düzeyine indikten sonra kademeli bir artış eğilimi göstermiştir.

Şekil 3: Motorlu Kara Taşıtları Sektörü Reel Döviz Kuru Endeksleri

Kaynak: Eurostat, TÜİK, EVDS ve Yazarların Hesaplamaları

Tablo 1 'de ise hesaplanan sektörel reel kurların tanımsal istatistikleri ve TCMB ÜFE ve TCMB TÜFE ile olan korelasyon katsayıları gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde Yurt dışı ÜFE bazlı sektörel reel kurların standart sapmasının, yurt içi ÜFE bazlı sektörel reel kurların oldukça altında olduğu gözlenmektedir. Öte yandan, imalat sanayi ve motorlu kara taşıtları yurt içi ÜFE bazlı reel kurlarının TCMB ÜFE ile yüksek korelasyona sahip olduğu, hazır giyim sektörü reel kurlarının ise TCMB TÜFE ile yüksek korelasyon gösterdiği izlenmektedir.

Tablo 1: Sektörel Reel Kurlar Tanımsal İstatistikler

	İmalat Sanayi Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	İmalat Sanayi Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	Giyim Sektörü Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	Giyim Sektörü Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	Motorlu Kara Taşıtları Sektörü Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	Motorlu Kara Taşıtları Sektörü Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK
Aritmetik Ortalama	98.3	90.8	85.6	73.5	95.8	93.3
Ortanca	97.3	91.0	87.2	80.4	95.0	93.5
Maksimum Değer	108.6	109.7	106.1	106.7	108.7	107.4
Minimum Değer	91.7	69.6	67.0	33.8	88.9	72.4
Standart Sapma	3.5	10.0	10.0	23.4	4.0	7.3
TCMB ÜFE Korelasyon	0.83	0.98	0.79	0.81	0.86	0.92
TCMB TÜFE Korelasyon	0.68	0.88	0.97	0.99	0.79	0.78

Kaynak: Eurostat, TÜİK, EVDS ve Yazarların Hesaplamaları

3.2. İhracat Rekabet Gücü Göstergesi

$YDÜFE_i$, belirli bir referans döneminde ülke ekonomisinde üretimi yapılan ve yurt dışına satışa konu olan i ürününün üretici fiyatlarını zaman içinde karşılaştırarak fiyat değişimlerini ölçen fiyat endeksidir(TÜİK 2024). $YİÜFE_i$ ise belirli bir referans döneminde ülke ekonomisinde üretimi yapılan ve yurt içine satışa konu olan i ürününün üretici fiyatlarını zaman içinde karşılaştırarak fiyat değişimlerini ölçen fiyat endeksidir(TÜİK 2024 B).

$YDÜFE_i$ ve $YİÜFE_i$ 'yi oluşturan unsurları aşağıdaki şekilde basitleştirerek yazabiliriz:

$$YDÜFE_i = (\text{Üretim Maliyeti}_i + \text{Kar Marjı Yurt Dışı}_i) * Kur \quad (3)$$

$$YİÜFE_i = \text{Üretim Maliyeti}_i + \text{Kar Marjı Yurt İçi}_i \quad (4)$$

$$\text{Üretim Maliyeti}_i = a * \text{İşgücü Maliyeti}_i + b * \text{Yerli Girdi Maliyeti}_i + c * \text{İthal Girdi Maliyeti}_i + d * \text{Diğer}_i$$

Burada a,b,c, ve d bir birim üretimin maliyetini oluşturan unsurların yüzde paylarıdır ve toplamı 1'dir. Yurt içine ve yurt dışına üretim maliyetini oluşturan unsurların paylarının aynı olduğu varsayılmıştır.

$YDÜFE_i$ 'yi ihraç ürünün Euro fiyatının TL'ye dönüştürülmüş hali olarak yorumlayabiliriz. Döviz kurundaki değişimleri birebir yansıtır. Üretim maliyetleri ve kar marjındaki değişimi de içinde barındırır. Döviz kuru değiştiğinde üretim maliyetleri üretimde kullanılan ithal girdiler yoluyla doğrudan, yerli girdiler ve iş gücünün döviz kuru değişiminden etkilendikleri oranda da dolaylı yoldan etkilenir. Yurt dışı kar marjının döviz kuru değişiminden ne oranda etkileneceği ürünün niteliği ve yurt dışındaki pazar yapısına bağlıdır. Rekabetçi bir pazar yapısında, döviz kuru değişimi neticesinde ortaya çıkan kar marjı artışı fiyata yansıtılarak yurt dışı ithalatçı/tüketici ile paylaşılabilir.

$YİÜFE_i$ üretim maliyetlerindeki ve kar marjındaki değişimi içinde barındırır. $YİÜFE_i$ 'deki değişimi üretim maliyetlerindeki değişim ve kar marjındaki değişimin toplamı olarak yorumlayabiliriz. Yurt içi kar marjının orta ve uzun dönemde değişmeyeceği varsayılabilir. Öte yandan, döviz kurundaki değişim $YİÜFE_i$ 'yi üretimde kullanılan döviz kuruna bağlı ürünler aracılığıyla, bu ürünlerin üretimdeki payı oranında etkiler. $YDÜFE_i$ 'deki değişimin $YİÜFE_i$ 'deki değişimden (kısa dönemde) farklı gerçekleşmesini de bu çerçevede değerlendirebiliriz. Döviz kurlarında artış olduğunda, bu artış yurt dışı TL cinsi ihracat fiyatına hemen yansiyacağından $YDÜFE_i$ 'de ortaya çıkan artışın $YİÜFE_i$ 'den daha yüksek olması beklenir. Öte yandan, $YDÜFE_i$ ile $YİÜFE_i$ arasındaki farkın pozitif yönde açılması ihracatın karlılığının ve rekabet gücünün arttığı, negatif yönde açılması ise karlılığın ve rekabet gücünün azaldığı anlamına gelecektir. (1) ve (2) numaralı denklemler den izlenebileceği üzere $YDÜFE_i$ ve $YİÜFE_i$ sırasıyla yurt dışı ÜFE bazlı REDK ve yurt içi ÜFE bazlı REDK'nin payında yer almaktadır. Sektörel reel kurları oluşturan diğer unsurlar (nominal döviz kuru ve AB bölgesi fiyat düzeyi) ise her iki reel kur tanımının paydasında yer almaktadır. Dolayısıyla yurt dışı ÜFE bazlı REDK ve yurt içi ÜFE bazlı REDK arasındaki fark ve bu farktaki değişim bize ihracatçı bakış açısından ihracat yapmanın karlılığı ve rekabet gücü konusunda aynı bilgiyi verecektir. Tablo 2 yurt dışı ÜFE bazlı REDK ve yurt içi ÜFE bazlı REDK'deki olası hareketlerin sonuçlarını rekabet edebilirlik açısından özetlemektedir. Örneğin yurt içi ÜFE bazlı REDK düşüyor yurt dışı ÜFE bazlı REDK değişmiyor ise ihracatçının reel kur bazında maliyeti düşerken bu düşüşü reel ihracat birim fiyatına yansıtmadığı dolayısıyla ihracat yapmanın daha

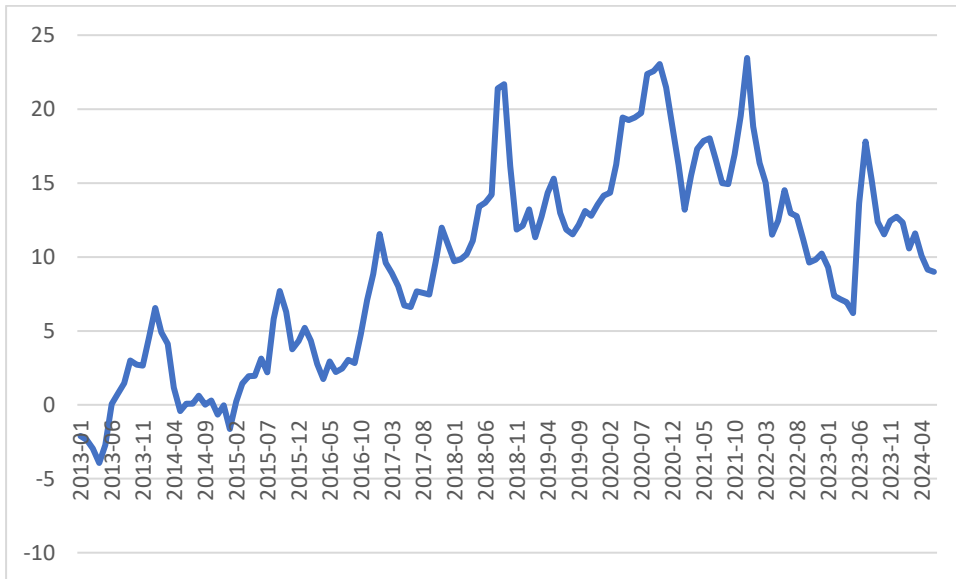
karlı hale geldiği ve ihracat rekabet gücünün arttığı anlamına gelecektir. Tersi durumda ise yani yurt içi ÜFE bazlı REDK artıyor yurt dışı ÜFE bazlı REDK değişmiyor ise ihracatçının reel kur bazında maliyeti artarken bu durum ihracat fiyatına yansıtılmadığından karlılığı ve rekabet gücü azalıyor olacaktır.

Tablo 2: İhracatın Rekabet Gücü

A	B	A-B	
Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	Fark	İhracatın Rekabet Gücü
Değişmiyor	Düşüyor	Artıyor	Artıyor
Değişmiyor	Artıyor	Azalıyor	Azalıyor
Artıyor	Değişmiyor	Artıyor	Artıyor
Azalıyor	Değişmiyor	Azalıyor	Azalıyor

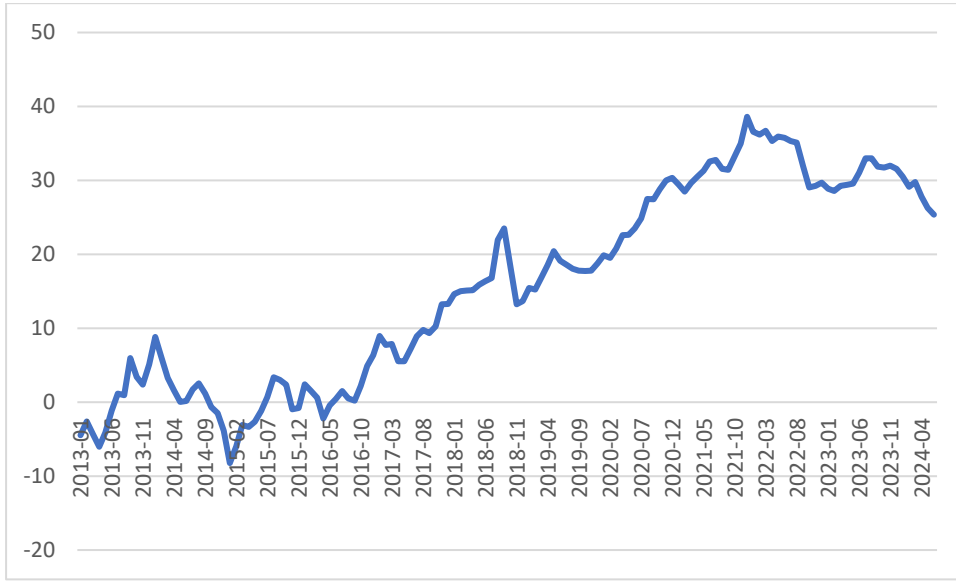
Şekil 4-6 sırasıyla imalat sanayi bütünü, hazır giyim ve motorlu kara taşıtları için yurt dışı ÜFE bazlı REDK ve yurt içi ÜFE bazlı REDK farkının zaman içindeki değişimini göstermektedir. Şekiller incelendiğinde İmalat sanayi genelinde ve hazır giyim sektöründe 2015-2021 yılları arasında belirgin rekabet gücü kazanımı gerçekleşirken sonrasında eğilim olarak rekabet gücünde azalım gözlenmektedir. Motorlu kara taşıtları sektöründe ise rekabet gücü göstergesinin diğer sektörlerde gözlenen belirgin eğilimlerden uzak dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir.

Şekil 4: İmalat Sanayi İhracat Rekabet Gücü Göstergesi

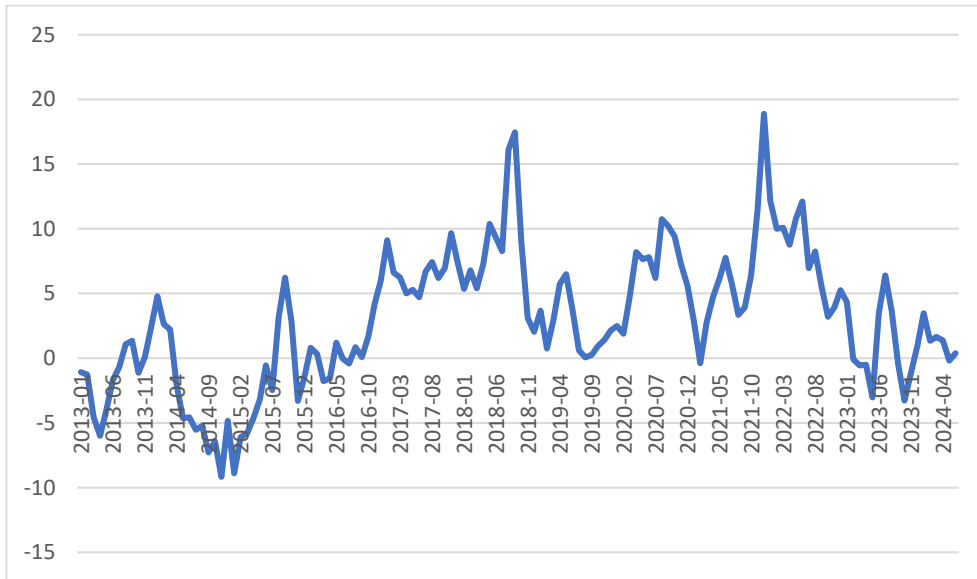
Kaynak: Eurostat, TÜİK, EVDS ve Yazarların Hesaplamaları

Şekil 5: Hazır Giyim Sektörü İhracat Rekabet Gücü Göstergesi

Kaynak: Eurostat, TÜİK, EVDS ve Yazarların Hesaplamaları

Şekil 6: Motorlu Kara Taşıtları Sektörü İhracat Rekabet Gücü Göstergesi

Kaynak: Eurostat, TÜİK, EVDS ve Yazarların Hesaplamaları

3.3. İki Reel Kur Arasındaki Geçişkenlik

Yurt içi kar marjının orta ve uzun dönemde fazla değişmediği varsayımı altında (4) ve (2) numaralı eşitliklere dayanarak yurt içi ÜFE bazlı REDK'deki değişimi reel üretim maliyetindeki değişimin bir göstergesi olarak alabiliriz. Yurt dışı ÜFE bazlı REDK değişimi ise (1) numaralı eşitlikten de görülebileceği gibi ihracatın Euro cinsi reel fiyatındaki değişimi yansıtmaktadır. Dolayısıyla yurt içi ÜFE bazlı REDK'de meydana gelen bir değişimin yurt dışı ÜFE bazlı REDK 'de ortaya çıkardığı değişim bize reel üretim maliyetinden reel ihracat fiyatlarına olan geçişkenliğin bir göstergesini oluşturacaktır.

Öte yandan, üretim maliyetinden ihracat fiyatlarına olan geçişkenlik reel üretim maliyetleri düşerken farklı artarken farklı büyüklükte olabilir. Sektörler itibarıyla asimetrik ve farklı boyutlarda olabilecek bu ilişkinin ortaya konulması dış ticaret politikalarının oluşturulmasında önem arz etmektedir.

Yurt içi ÜFE bazlı REDK 'den yurt dışı ÜFE bazlı REDK'ye olan geçişkenliği ve bu geçişkenliğin asimetrik olup olmadığı imalat sanayi bütünü, hazır giyim sektörü ve motorlu kara taşıtları için doğrusal olmayan dağıtılmış gecikme (NARDL) yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Pesaran, Shin, ve Smith (2001) tarafından ortaya konulan ARDL (Autoregressive Distributed Lag) modeli simetrik ya da doğrusal bir yöntem olup bağımsız değişkenlerde meydana gelen artış ve azalışların bağımlı değişken üzerinde oluşturduğu etkinin aynı olduğu varsayımına dayanır. NARDL (Non-linear Autoregressive Distributed Lag) modeli de ARDL yöntemini temel almak ile birlikte ekonomik değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkileri incelerken asimetrik etkileri de dikkate alır. Bu model, bir değişkendeki pozitif ve negatif şokların diğer değişken üzerindeki etkilerinin farklı olabileceğini varsayar. Shin, Yu ve Greenwood-Nimmo (2014) tarafından önerilen bu model, kısa vadeli ve uzun vadeli doğrusal olmayan dağıtılmış gecikmeli değişkenlerinin pozitif ve negatif kısmi toplam olarak ayrıştırılmalarına dayanır. Modelin temel varsayımı kullanılan değişkenlerin $I(0)$ veya $I(1)$ derecede durağan olmaları gerektiğidir. Değişkenler arasında uzun dönemli eş bütünleşme olması ve aradaki ilişkinin doğrusal olmaması modelin diğer önemli varsayımlardır. NARDL modelinin belirli kısıtları da bulunmaktadır. Bunlardan ilki modelin karmaşık bir yapıya sahip olması ve bu durumun tahmin sonuçlarını yorumlamayı zorlaştırmasıdır. Ayrıca, model tahmininin doğru yapılabilmesi için yeterli uzunlukta veri ile analiz gerçekleştirilmesi gerekmektedir. NARDL modeli sonuçlarının ekonomik olarak yorumlanması da dikkat gerektirmektedir.

NARDL yöntemini kullanabilmenin ön şartlarından bir tanesi tahmin modelinde yer alacak değişkenlerin bütünleşme derecesinin (tıpkı ARDL yönteminde olduğu gibi) 1'in üzeri olmamasıdır. Bu, NARDL modelinin temel varsayımdır ve bütünleşme derecesi 1'in üzerinde olan değişkenler daha fazla stokastik trend içerdiğinden modele eklendiğinde eş bütünleşme ilişkisi kurmak oldukça zordur. Tablo 3, her bir sektörün geçişkenlik tahmin modelinde yer alacak değişkenlerinin birim kök sınamalarını göstermektedir. T istatistiğinin, kritik değer mutlak değerinden küçük olması durumunda değişkenin birim kök içerdiği ve durağan olmadığı kabul edilmektedir. Tabloda %5'lik kritik değerlere göre tüm değişkenlerin birinci dereceden durağan olduğu gözlenmektedir. Değişkenlerde birim kök Phillips-Perron (PP) testi kullanılarak da sınanmıştır ve sonuçlar benzer çıkmıştır (Tablo 4). Analizlerde kullanılan değişkenlerin tümü birinci dereceden durağandır.

Tablo 3: ADF Birim Kök Sınamaları Sonuçları

Değişkenlerin Durağanlık Dereceleri	Sabitli			Sabit ve Trendli		
	t istatistiği	P değeri	%5 Kritik Değer	t istatistiği	P değeri	%5 Kritik Değer
İmalat Sanayi Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	-2.04	0.27	-2.88	-2.21	0.48	-3.44
Δİmalat Sanayi Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	-11.61	0.00	-2.88	-11.60	0.00	-3.44
Hazır Giyim Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	-0.76	0.83	-2.88	-3.40	0.06	-3.44
ΔHazır Giyim Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	-13.55	0.00	-2.88	-13.52	0.00	-3.44
Motorlu Kara Taşıtı Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	-2.16	0.22	-2.88	-2.60	0.28	-3.44
ΔMotorlu Kara Taşıtı Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	-15.05	0.00	-2.88	-15.09	0.00	-3.44
İmalat Sanayi Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	-1.80	0.38	-2.88	-2.19	0.49	-3.44
Δİmalat Sanayi Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	-10.36	0.00	-2.88	-10.35	0.00	-3.44
Hazır Giyim Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	-0.52	0.88	-2.88	-2.57	0.30	-3.44
ΔHazır Giyim Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	-10.15	0.00	-2.88	-10.12	0.00	-3.44
Motorlu Kara Taşıtı Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	-2.56	0.10	-2.88	-3.07	0.12	-3.44
ΔMotorlu Kara Taşıtı Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	-11.11	0.00	-2.88	-11.11	0.00	-3.44

Tablo 4: PP Birim Kök Sınamaları Sonuçları

Değişkenlerin Durağanlık Dereceleri	Sabitli			Sabit ve Trendli		
	t istatistiği	P değeri	%5 Kritik Değer	t istatistiği	P değeri	%5 Kritik Değer
İmalat Sanayi Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	-2.47	0.12	-2.88	-2.89	0.17	-3.44
Δİmalat Sanayi Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	-11.65	0.00	-2.88	-11.63	0.00	-3.44
Hazır Giyim Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	-0.59	0.87	-2.88	-3.40	0.06	-3.44
ΔHazır Giyim Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	-13.86	0.00	-2.88	-13.81	0.00	-3.44
Motorlu Kara Taşıtı Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	-2.09	0.25	-2.88	-2.81	0.20	-3.44
ΔMotorlu Kara Taşıtı Yurt Dışı ÜFE Bazlı REDK	-15.06	0.00	-2.88	-15.17	0.00	-3.44
İmalat Sanayi Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	-1.76	0.40	-2.88	-2.40	0.38	-3.44
Δİmalat Sanayi Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	-10.27	0.00	-2.88	-10.31	0.00	-3.44
Hazır Giyim Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	-0.49	0.89	-2.88	-2.23	0.47	-3.44
ΔHazır Giyim Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	-10.75	0.00	-2.88	-10.71	0.00	-3.44
Motorlu Kara Taşıtı Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	-2.37	0.15	-2.88	-2.98	0.14	-3.44
ΔMotorlu Kara Taşıtı Yurt İçi ÜFE Bazlı REDK	-13.26	0.00	-2.88	-13.82	0.00	-3.44

Doğrusal olmayan kısıtlı hata düzeltme modeli her bir sektör için aşağıdaki şekilde yazılır;

$$\Delta \ln REDK_{YDÜFE_t} = \beta_0 + \sum_k \beta_{1k} \Delta \ln REDK_{YDÜFE_{t-k}} + \sum_l \beta_{2l} \Delta \ln REDK_{YİÜFE_{t-l}} + \sum_m \beta_{3m} \Delta \ln REDK_{YİÜFE_{t-m}} + \alpha_1 \ln REDK_{YDÜFE_{t-1}} + \tau^- \ln REDK_{YİÜFE_{t-1}} + \tau^+ \ln REDK_{YİÜFE_{t-1}} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Denklem 5'te yer alan “ Δ ” fark operatörünü, değişkenlerin başındaki “ $\ln$ ” doğal logaritmalarının alındığını, “ ε_t ” hata terimini, “ β_0 ” sabit terimi, “ β_1, β_2 ve β_3 ” kısa dönem katsayıları “ α_1, τ^- ve τ^+ ” uzun dönemli katsayıları “ k, l, m ” gecikme uzunluklarını, (+) bağımlı değişkenin artı değerlerini, (-) bağımlı değişkenin eksi değerlerini ifade etmektedir. Tahmin edilen modellerin gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriterine göre saptanmıştır. Tahmin sonuçları her bir sektör için Tablo 5'te sunulmuştur. Tahminler EViews programı kullanılarak elde edilmiştir. NARDL yönteminde de değişkenler arası uzun dönemli bir ilişkinin varlığı sınır testi yaklaşımı ile ölçülür. Uzun dönemli ilişkinin varlığı, denklemde (5) yer alan eşitlik tahmin edilerek F ve t istatistikleri aracılığıyla yapılmaktadır. Bu testlerde temel hipotezin kabul edilmesi durumunda değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi bulunmadığı, alternatif hipotezin kabulü durumunda değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi bulunduğu kabul edilmektedir. Hesaplanan F ve t istatistiği üst kritik değerden büyük ise temel hipotez reddedilir, alt kritik değerlerden daha küçük ise temel hipotez kabul edilir. Hesaplanan F ve t istatistik değeri alt ve üst sınır değerleri arasında bir değer alırsa, kararsızlık bölgesi olarak kabul edilir. YİÜFE bazlı REDK'nun YDÜFE bazlı REDK üzerindeki etkisinin artarken farklı, azalırken farklı olabileceği varsayılarak tahmin modelinde artarken ve azalırken olarak iki farklı bağımlı değişken olarak yer verilmiştir. Bu varsayımın doğru olup olmadığı, diğer bir deyişle tahmin modelinde yer alan bağımlı değişkenlerin simetrik olup olmadıkları Wald testi ile sınanır.

Tablo 5.a. incelendiğinde, imalat sanayi bütünü için YDÜFE bazlı REDK ve YİÜFE bazlı REDK arasında eş bütünleşme ilişkisi gözlenmektedir. F istatistiği sonucuna göre hem kısa dönemde hem de uzun dönemde asimetric etki gözlenmektedir. Uzun dönem katsayılara bakıldığında, imalat sanayinin genelinde ihracatçılar maliyetlerinde ortaya çıkan yüzde birlik bir artışın yüzde 0,36'sını, maliyetlerinde ortaya çıkan yüzde birlik düşüşün ise yüzde 0,34'ünü ihracat fiyatlarına yansıtmaktadırlar. Kısa dönemli tahminlerden elde edilen ve istatistiki olarak anlamlı bulunan hata düzeltme katsayısı değeri -0.13 olup bize kısa dönemde oluşan bir şok sonrası uzun vadeli dengeye dönüşün yaklaşık 8 aylık bir sürede gerçekleşeceğini göstermektedir.

Hazır giyime bakıldığında da (Tablo 5.b.) YDÜFE bazlı REDK ve YİÜFE bazlı REDK arasında eş bütünleşme ilişkisi gözlenmektedir. F istatistiği sonucuna göre hem kısa dönemde hem de uzun dönemde asimetric etki gözlenmektedir. Uzun dönem katsayılara bakıldığında, hazır giyim sektöründe YİÜFE bazlı REDK'daki artışların YDÜFE bazlı REDK üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi gözlenmezken, bu sektörde YİÜFE bazlı REDK'da ortaya çıkan yüzde birlik bir düşüş, YDÜFE bazlı REDK'na yüzde 0,11 oranında yansımaktadır. Giyim sektörü için hata düzeltme katsayısı ise -0.21 düzeyinde ve istatistiki olarak anlamlı olup uzun vadeli dengeye uyumun yaklaşık 5 ayda gerçekleştiğini göstermektedir.

Motorlu kara taşıtları sektöründe de (Tablo 5.c.) benzer şekilde YDÜFE bazlı REDK ve YİÜFE bazlı REDK arasında eş bütünleşme ilişkisi gözlenmektedir. Simetri testi sonucuna göre motorlu kara taşıtları sektöründe hem uzun dönem hem kısa dönemde asimetrik etki olmadığı kabul edilmiştir. Buna göre uzun dönem katsayıları simetrik olup YİÜFE bazlı REDK'da ortaya çıkan yüzde birlik değişim YDÜFE bazlı REDK'nu yüzde 0,30 oranında değiştirmektedir. Motorlu kara taşıtları sektörü için hata düzeltme katsayısı -0.18 düzeyindedir ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu durum YİÜFE bazlı REDK'de ortaya çıkan şok sonrası uzun vadeli dengeye uyumun yaklaşık 6 aylık bir sürede gerçekleştiğini göstermektedir.

Tablo 5: Kısıtlı Hata Düzeltme Modeli Bulguları

a. İmalat Sanayi

Bağımlı Değişken: $\Delta \ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})$				
Method:NARDL (5,1)				
Dönem: 2013M01 2024M06				
Bağımsız Değişken	Katsayı	SH	t	Olasılık
$\ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})(-1)$	-0.13	0.03	-3.88	0.00
$\ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)(-1)$	0.05	0.01	3.82	0.00
$\ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)(-1)$	0.05	0.01	3.97	0.00
$\Delta \ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})(-1)$	0.08	0.06	1.40	0.16
$\Delta \ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})(-2)$	0.09	0.06	1.48	0.14
$\Delta \ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})(-3)$	0.09	0.06	1.53	0.13
$\Delta \ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})(-4)$	0.15	0.06	2.68	0.01
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)(-1)$	0.30	0.03	8.90	0.00
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)(-1)$	0.16	0.03	5.31	0.00
Sabit	0.61	0.16	3.88	0.00
Uzun Dönem Katsayılar				
$\ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)$	0.36	0.06	5.73	0.00
$\ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)$	0.34	0.05	6.26	0.00

R-kare	0.62			
Uyumlaştırılmış R-kare	0.59			
F-İstatistiği	23.27			
Olasılık(F-İstatistiği)	0.00			
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test(*)	0.26			
Heteroskedasticity Test: Harvey F istatistiği (**)	0.59			
Sınır Testi: F İstatistiği (***)	5.88			
Sınır Testi: t İstatistiği(****)	-3.88			
Katsayı Simetri Testi: F istatistiği(*****)	4.07			
(*) Otokorelasyon yoktur hipotezi 0.77 olasılık düzeyinde kabul edilmektedir.				
(**) Sabit varyans (homeskedasticity) hipotezi 0.80 olasılık düzeyinde kabul edilmektedir.				
(***) Değişkenler arasındaki eşbütünleşme hipotezi %5 Olasılık düzeyinde kabul edilmiştir.				
(****) Değişkenler arasındaki eşbütünleşme hipotezi %5 Olasılık düzeyinde kabul edilmiştir.				
(*****) Uzun ve kısa dönem katsayılarının simetrik olduğu hipotezi reddedilmiştir.				

b. Hazır Giyim Sektörü

Bağımlı Değişken: $\Delta \ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})$				
Method:NARDL (1,2)				
Dönem: 2013M01 2024M06				
Bağımsız Değişken	Katsayı	SH	t	Olasılık
$\ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})(-1)$	-0.21	0.05	-4.24	0.00
$\ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)(-1)$	-0.01	0.01	-0.60	0.55
$\ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)(-1)$	0.02	0.01	2.17	0.03
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)$	0.20	0.05	4.08	0.00
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)$	0.30	0.04	8.21	0.00
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)(-1)$	-0.08	0.05	-1.84	0.07
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)(-1)$	0.08	0.04	1.96	0.05
Sabit	0.96	0.23	4.25	0.00
Uzun Dönem Katsayılar				
$\ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)$	-0.04	0.07	-0.59	0.56
$\ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)$	0.11	0.04	2.89	0.00

R-kare	0.57			
Uyumlaştırılmış R-kare	0.55			
F-İstatistiği	24.76			
Olasılık(F-İstatistiği)	0.00			
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test(*)	0.61			
Heteroskedasticity Test: Harvey F istatistiği (**)	3.19			
Sınır Testi: F İstatistiği (***)	6.29			
Sınır Testi: t İstatistiği(****)	-4.24			
Katsayı Simetri Testi: F istatistiği(*****)	9.25			
(*) Otokorelasyon yoktur hipotezi 0.54 olasılık düzeyinde kabul edilmektedir.				
(**) Sabit varyans (homedasticity) hipotezi 0.01 olasılık düzeyinde kabul edilmektedir.				
(***) Değişkenler arasındaki eşbütünleşme hipotezi %5 Olasılık düzeyinde kabul edilmiştir.				
(****) Değişkenler arasındaki eşbütünleşme hipotezi %1 Olasılık düzeyinde kabul edilmiştir.				
(*****) Uzun ve kısa dönem katsayılarının simetrik olduğu hipotezi%1 olasılık düzeyinde reddedilmiştir.				

c. Motorlu Kara Taşıtları Sektörü

Bağımlı Değişken: $\Delta \ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})$				
Method:NARDL (6,7)				
Dönem: 2013M01 2024M06				
Bağımsız Değişken	Katsayı	SH	t	Olasılık
$\ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})(-1)$	-0.18	0.06	-3.29	0.00
$\ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)(-1)$	0.06	0.02	2.92	0.00
$\ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)(-1)$	0.06	0.02	2.99	0.00
$\Delta \ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})(-1)$	-0.11	0.09	-1.17	0.24
$\Delta \ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})(-2)$	0.01	0.09	0.12	0.91
$\Delta \ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})(-3)$	0.06	0.09	0.66	0.51
$\Delta \ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})(-4)$	0.20	0.09	2.29	0.02
$\Delta \ln(\text{YDÜFE Bazlı REDK})(-5)$	0.21	0.09	2.49	0.01
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)$	0.10	0.05	2.17	0.03
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)$	0.11	0.04	2.56	0.01
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)(-1)$	0.01	0.05	0.22	0.82
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)(-1)$	-0.02	0.05	-0.43	0.67
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)(-2)$	-0.03	0.05	-0.65	0.51
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)(-2)$	0.01	0.05	0.24	0.81
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)(-3)$	-0.09	0.05	-1.94	0.05
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)(-3)$	0.04	0.05	0.94	0.35
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)(-4)$	0.02	0.05	0.36	0.72
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)(-4)$	0.01	0.05	0.16	0.87
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)(-5)$	0.04	0.04	0.85	0.40
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)(-5)$	-0.17	0.05	-3.55	0.00
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)(-6)$	-0.01	0.04	-0.16	0.87
$\Delta \ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)(-6)$	-0.08	0.05	-1.72	0.09
Sabit	0.84	0.26	3.28	0.00
Uzun Dönem Katsayılar				
$\ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_p)$	0.30	0.09	3.47	0.00
$\ln(\text{YİÜFE Bazlı REDK}_n)$	0.30	0.08	3.87	0.00

R-kare	0.37			
Uyumlaştırılmış R-kare	0.25			
F-İstatistiği	3.03			
Olasılık(F-İstatistiği)	0.00			
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test(*)	1.59			
Heteroskedasticity Test: Harvey F istatistiği (**)	0.75			
Sınır Testi: F İstatistiği (***)	4.35			
Sınır Testi: t İstatistiği(****)	-3.28			
Katsayı Simetri Testi: F istatistiği(*****)	0.37			

(*) Otokorelasyon yoktur hipotezi 0.21 olasılık düzeyinde kabul edilmektedir.

(**) Sabit varyans (homoskedasticity) hipotezi 0.78 olasılık düzeyinde kabul edilmektedir.

(***) Değişkenler arasındaki eşbütünlük hipotezi %10 Olasılık düzeyinde kabul edilmiştir.

(****) Değişkenler arasındaki eşbütünlük hipotezi %10 Olasılık düzeyinde kabul edilmiştir.
(*****) Uzun ve kısa dönem katsayılarının simetrik olduğu hipotezi 0.69 olasılık düzeyinde kabul edilmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Çalışmada yurt içi ÜFE bazlı ve yurt dışı ÜFE bazlı reel kur Euro bölgesi için imalat sanayi bütünü ve iki büyük ihracatçı sektör olan hazır giyim ve motorlu kara taşıtları için hesaplanmıştır. Sektörel reel kurlar TÜFE ve ÜFE benzeri genel endeksler kullanılarak türetilen reel kurlardan farklılıklar gösterebilmekte ve bu farklılıklar gerek politika yapımı gerek analizler için değerli bilgiler içerebilmektedir. Örnek vermek gerekirse reel kur endeksleri dış ticaret fiyat esneklikleri hesaplamalarının ana girdisini oluşturur. Reel kurların sektörel ayırmda hesaplanması ülkenin ihracat ve ithalat fiyat esnekliklerinin sektörel bazda hesaplanabilmesinin önünü açmaktadır. Bu çerçevede, sektörler için tüm Dünya ve ülke grupları ayırımında yurt içi ÜFE bazlı ve yurtdışı ÜFE bazlı reel kurların resmi otoritelerce derlenip düzenli olarak yayımlanması dış ticaret analizlerine önemli katkı sağlayacaktır.

Yurt dışı ÜFE ve yurt içi ÜFE bazlı sektörel reel kurların farkı olarak hesaplanan ihracat rekabet göstergesinin ihracatın rekabetçiliği ve karlılığı konusunda önemli bilgi içerdiği değerlendirilmektedir. Bu göstergenin ihracat denklemlerinde bağımsız değişken olarak kullanılarak test edilmesi başka bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın ampirik kısmında hesaplanan reel kurlar arasındaki geçişkenlik asimetrik etkileri yansıtmaya imkan veren NARDL yöntemi ile tahmin edilmiştir. Hesaplanan geçişkenlik katsayıları, sektörler arası ve bağımsız değişkenin artış ve azalışlarına bağlı olarak 0.11 ile 0.36 arasındadır. Türkiye için yapılan çalışmalarda döviz kurlarından ihracat fiyatlarına olan geçişkenlik 0.28 (Bussiere, Delle ve Peltonen (2014)) ile 0.91 (Choudhri ve Hakura (2015)) arasında geniş bir yelpazede bulunmuştur. Çalışmanın sonuçlarının literatürdeki Türkiye tahminlerinin alt bandı ile uyumluluk gösterdiği söylenebilir.

Çalışmada tahmin edilen hata düzeltme katsayıları maliyetlerde ortaya çıkan bir şokun ihracat fiyatlarına ay olarak yansıtılma süresinin hesaplanmasına da imkan tanımıştır. Hazır giyim sektörü için yaklaşık 5 ay, motorlu kara taşıtların için yaklaşık 6 ay ve imalat sanayi bütünü için yaklaşık sekiz ay olarak hesaplanan uyum süreleri bizlere sektörlerin ihracat kontratlarının ortalama süresi ile ilgili de ipucu vermektedir.

İmalat sanayi geneli düşünüldüğünde maliyet artışlarının ihracat fiyatına yansıtılabildiği bu yolla ihracatın karlılığının korunabildiği, imalat sanayi ürünlerinin niteliği ve ihracat pazar yapısının buna imkan tanıdığı gözlenmektedir. Bununla birlikte hazır giyim sektörünün imalat sanayi genelinden ayrıştığı, bu sektörün ihracat pazar yapısının maliyet artışlarını ihracat fiyatına yansıtmaya izin vermez iken maliyet düşüşlerinde bu düşüşün ihracat fiyatında düşüş ile karşı taraf ile paylaşılmasına yol açtığı anlaşılmaktadır. Üçüncü ülkelerin rekabetinden kaynaklandığı düşünülen bu durumun çözümünün kur dışı ihracat destek mekanizmalarının geliştirilmesinde yattığı değerlendirilmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ticari Bilimler Fakültesi Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları

Ahmet Adnan EKEN çalışmada Giriş, Sonuç, Kuramsal Çerçeve, Literatür ve Uygulama bölümlerinde katkı sağlamıştır.

Didem YAZICI çalışmada Giriş, Sonuç, Kuramsal Çerçeve, Literatür ve Uygulama bölümlerinde katkı sağlamıştır.

1.yazarın katkı oranı: %50, 2. yazarın katkı oranı: %50.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Research and Publication Ethics Statement

The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Journal of Commercial Sciences has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study. This study does not require ethics committee approval.

Author Contributions

Ahmet Adnan EKEN contributed to the study in Introduction, Conclusion, Theoretical Framework, Literature and Application sections.

Didem YAZICI contributed to the study in Introduction, Conclusion, Theoretical Framework, Literature and Application sections.

1st author's contribution rate: 50%, 2nd author's contribution rate: 50%.

Conflict of Interest

There is no conflict of interest between the authors.

Kaynakça

Akgündüz, Y., Baştan, E., Demiroğlu, U. and Tümen, S. (2019). Estimates of exchange rate pass-through with product level data, CBRT Working Paper 19/22. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/be707bd7-e5e1-4997-9bd6-3787b07a0234/wp1922.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-be707bd7-e5e1-4997-9bd6-3787b07a0234-mOPZPNB>

- Alexandre, F., P. Baçao, J. Cerejeira and M. Portela (2009). Aggregate and sector-specific Exchange rate indexes for the Portuguese economy. Bank of Portuguese, Economic Notes 6/28.
- Bussière M, Delle Chiaie S, Peltonen TA. (2014). Exchange rate pass-through in the global economy: the role of emerging market economies. *IMF Economic Review* 62: 146–178.
- Choudhri, E., Hakura, D. (2015). The exchange rate pass-through to import and export prices: The role of nominal rigidities and currency choice. *Journal of International Money and Finance* 51: 1–25.
- Dai M. ve Xu, J. (2013). Industry-specific real effective exchange rate for China:2000–2009. *China & World Economy / 100–120*, Vol. 21, No. 5, 2013.
- Goldberg, L. (2004). Industry-specific exchange rates for the United States. FRBNY Economic Policy Review.
- Karamollaoğlu, N. (2017). Sektörel reel efektif döviz kurları: Türkiye örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 2017 Cilt: 54 Sayı: 634.
- Kiyotaka, S., Junko, S., Shrestha, N., Zhang, S. Industry-specific real effective exchange rates in Asia. Research Institute of Economy, Trade and Industry (RIETI) Discussion Paper Series 15-E-036.
- Lee, J. and B. C. Yi (2005) Industry-level real effective exchange rates for Korea. http://faculty.washington.edu/karyiu/confer/sea05/papers/lee_yi.pdf
- Pain N, Mourougane A, Sédillot F, Le Fouler L. 2005. The new OECD international trade model. OECD Publishing.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., and Smith, R. J, (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3): 289–326.
- Saygılı, H., Yılmaz, G., Filazioglu, S., & Toprak, H. (2012). Sektörel reel efektif döviz kuru uygulaması:Türkiye örneği. *TCMB Çalışma Tebliği*, No:12/13.
- Saygılı, H., Yılmaz, G. (2012). Türk imalat sanayi sektörel reel efektif döviz kuru endeksleri üzerine bir değerlendirme. *TCMB Çalışma Tebliği*, No:12/21.
- Shin Y., Yu B., Greenwood-Nimmo M., (2014). Modelling asymmetric cointegration and dynamic multipliers in a nonlinear ardl framework. *Festschrift in honor of Peter Schmidt*, 281–314.
- TCMB (2024). Reel efektif döviz kuru meta verisi. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/02713545-8428-49ab-a9d9-0f770895d513/REERMetaveri.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPAC-E-02713545-8428-49ab-a9d9-0f770895d513-oWETVD7>
- Tekin, R., Yazgan, M. (2009). Exchange rate pass-through in Turkish export and import prices. *Applied Economics* 41: 2221–2228.
- Toraganlı, N. (2010). Exchange rate pass-through and exposure in the Turkish economy. *Central Bank Review* 10: 47.

TÜİK (2024). Yurt dışı üretici fiyatları meta verisi.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yurt-Disi-Uretici-Fiyat-Endeksi-Ekim-2024-53650>

TÜİK (2024 B) Yurt içi üretici fiyatları meta verisi.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yurt-Ici-Uretici-Fiyat-Endeksi-Mart-2024-53688>

Extensive Summary

Sectoral Real Exchange Rates and The Competitiveness of Export

Introduction

The real effective exchange rate index (REDK) shows the ratio of a country's price level to the price levels of countries with which it trades. In this respect, REDK is an indicator of the competitiveness of a country's exports. The Central Bank (TCMB) calculates and publishes monthly the aggregated consumer price index-based and domestic producer price index-based REDK series for the entire economy. Although these are useful indicators that show the general trend in the country's real exchange rates, they may not fully reflect the competitiveness of sectors' exports since they are aggregated and their focus is not only on exports but also on total foreign trade. A more sensitive indicator is a real exchange rate index that focuses on exports and considers sectoral differences. In the first part of the study, real exchange rate indices for manufacturing industry sectors for the European Union (EU) region are calculated based on the foreign producer price index (YDÜFE) and domestic producer price index (YİÜFE), an export competitiveness indicator is defined using these indices, and the competitiveness of our manufacturing industry exports to the EU is examined through this indicator. In the second part of the study, the calculated domestic PPI-based real exchange rate index is shown as an indicator of the production cost of exports, and the foreign PPI-based real exchange rate index is the euro-based real sales price of exports, and the reflection of the change in export production costs on the foreign sales price is estimated using the nonlinear distributed lag (NARDL) method for the entire manufacturing industry and the two major export sectors, namely motor vehicles and ready-made clothing.

Method

The pass-through from domestic producer price index-based REDK to foreign producer price index-based REDK and whether this pass-through is asymmetric or not are estimated using the nonlinear distributed lag (NARDL) method for the manufacturing industry as a whole, the ready-made clothing sector and motor vehicles.

According to the long-term coefficient estimates of the sectors, in the manufacturing industry in general, exporters reflect 0.36 percent of a one percent increase in their costs and 0.34 percent of a one percent decrease in their costs to their export prices. In the motor vehicles sector, these rates are symmetrical and a one percent change

in domestic producer price index-based REDK changes foreign producer price index-based REDK by 0.30 percent. In the ready-made clothing sector, while increases in domestic producer price index-based REDK do not have a statistically significant effect on foreign producer price index-based REDK, a 1 percent decrease in domestic producer price index-based REDK in this sector is reflected in foreign producer price index-based REDK by 0.11 percent.

Conclusion

Sectoral real exchange rates may differ from real exchange rates derived using general indices such as CPI and PPI. The compilation and publication of sectoral real exchange rates based on domestic PPI and foreign PPI by official authorities will contribute to export analyses.

Using foreign PPI and domestic PPI-based sectoral real exchange rates together provides additional information on the competitiveness and profitability of exports. When the manufacturing industry in general is considered, it is observed that cost increases can be reflected in export prices, and in this way, the profitability of exports (despite the appreciation in real exchange rates) can be maintained, and the nature of manufacturing industry products and the export market structure allow this. However, it is understood that the ready-made clothing sector is different from the manufacturing industry in general, and while the export market structure of this sector does not allow cost increases to be reflected in export prices, decrease in costs is shared with the other party through a decrease in export prices.

It is important to differentiate export supports by considering the structures of the sectors.

Araştırma Makalesi / Research Article

ISSN: 2687-4091

JCS, Volume (9)1

<https://dergipark.org.tr/jcsci>

Trump'ın Yeni Döneminde Ticaret Savaşları ve Uluslararası Ticaret Düzeni

Trade Wars and International Trade Order in Trump's New Era

Atıf Gösterimi:

Şişman, M.A. (2025). Trump'ın Yeni Döneminde Ticaret Savaşları ve Uluslararası Ticaret Düzeni. Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, (9)1, 47-74.

Melda AKOĞLU ŞİŞMAN¹

Özet

Amaç: Bu çalışma ile Trump'ın 2024 yılında ikinci defa Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı seçilmesi ile ilk Başkanlık döneminde başlattığı ticaret savaşlarının yeni döneminde nasıl şekillenebileceği ve muhtemel yeni ticaret savaşlarının küresel ticaret üzerindeki etkileri incelenmektedir. Özellikle bu süreç içerisinde; ABD'nin ticaretinde uygulaması muhtemel korumacı politikaların Avrupa Birliği (AB), Çin ve Türkiye üzerindeki olası etkileri analitik olarak analiz edilirken, liberal uluslararası ticaretin düzenleyici kurumu olan Dünya Ticaret Örgütü'nün de bu kapsamdaki kuralları ve işlevi sorgulanmaktadır.

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, meldaakoglu@hotmail.com, ORCID: [0000-0001-8055-2857](https://orcid.org/0000-0001-8055-2857)

Yöntem: Uzun süredir devam eden dış ticaret açığını dengelemek üzere uyguladığı korumacı ticaret politikalarının 2018 yılından günümüze ABD ticaret verilerine yansımaları incelenmiştir. Ayrıca ABD'nin ithalatındaki olası yeni koruma önlemlerinin AB, Çin ve Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkileri istatistikî veriler ışığında analiz edilmiştir.

Bulgular: Trump ikinci döneminde yükselteceğini söylediği tarifeler, küresel ticaret politikalarında belirsizliği arttırıp, daralan ticaret hacimlerine yol açacaktır. Bu tarifeler, uluslararası ticaretteki karşılıklı bağımlılığın ve küresel tedarik zincirlerinin işleyişi göz önüne alındığında birçok ülkenin ticaret dengelerinde olumsuz bir etkiye sahip olacak ve ihracat pazarlarında şiddetli artan bir rekabete yol açacaktır.

Sonuç ve Katkılar: Temelleri ABD liderliğinde İkinci Dünya Savaşı ertesindeki düzenlemelere dayanan mevcut liberal ticaret sisteminden memnuniyetsizliğini ABD yönetimi uzun bir süredir ifade etmektedir. Çalışmanın sonunda, kendisi ana mimarlarından olan, mevcut uluslararası ticaret sisteminin yeniden düzenlenmesi ya da reform edilmesine arayışında ABD'nin lider rolünü tekrar üstlenip üstlenemeyeceği, ayrıca bu rolün diğer güçlü aktörler tarafından da kabulü sorgulanmaktadır.

Sınırlılıklar: Yeni ticaret savaşlarının küresel etkileri değerlendirilirken üç ülke ile çalışma sınırlı tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ticaret Savaşları, Trump yeni dönem, küresel ticaret

Jel Kodu: B17, F13, F5, Q17.

Abstract

Purpose: This study analyzes how the trade wars initiated by Trump in his first presidential term may take shape in his new term after his election as the US President for the second time in 2024 and the effects of possible new trade wars on global trade. Especially in this process; while analyzing the possible outcomes of the likely protectionist policies of the US on the European Union (EU), China and Turkey, the rules and function of the World Trade Organization, which is the regulatory institution of liberal international trade, are also questioned in this context.

Methodology: The reflection of the protectionist trade policies implemented by the US to balance its long-standing foreign trade deficit on US trade data since 2018 is analyzed. In addition, the effects of possible new protectionist measures in US imports on the foreign trade of the EU, China and Turkey are analyzed in the light of statistical data.

Findings: The increased supposed tariffs in Trump's second term will upsurge uncertainty in global trade policies and lead to shrinking trade volumes. Given the

interdependence in international trade and the functioning of global supply chains, these tariffs will have a negative impact on the trade balances of many countries and will lead to increased competition in export markets.

Implications: The US administration has long expressed dissatisfaction with the current liberal trade system, which has its roots in US-led post-World War II arrangements. The paper concludes by questioning whether the United States, as one of its main architects, can resume its leading role in the quest to reorganize or reform the existing international trading system, and whether this role should be accepted by other powerful actors.

Limitations: In assessing the global effects of the new trade wars, the study is limited to three countries.

Keywords: Trade Wars, Trump's new era, global trade

Jel Codes: B17, F13, F5, Q17

1. Giriş

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra liberal ticaret politikaları, Batı ülkelerindeki hâkimiyetiyle güçlenmiş ve daha sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla küresel ticaretin tartışmasız hâkim yaklaşımı haline gelmiştir (Şişman, 2021:2). Tartışmasız hâkimiyetine rağmen, liberal ticaret politikası uygulamaları mevcut ekonomik konjonktürün gerekliliklerine göre süreç içerisinde yeniden yapılandırılmıştır. 70 yılı aşan sürede uygulanan liberal ticaret politikalarının tarihsel gelişimine bakıldığında, sürecin ilk başlarında yerleşen liberal düzen, "Bretton Woods" kurumları ve düzenlemeleri (finans için Uluslararası Para Fonu-IMF, ticaret için Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması- GATT ve Dolar-Altın parasal sisteminin kurulması) altında 1971 yılına kadar süren Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) üstünlüğü ile pekiştirilmiştir. Spero ve Hart'a göre (2010: 2) bu liberal sistem üç siyasi temele dayanmıştır: Gücün az sayıda devlette yoğunlaşması (Batı Ülkeleri), bu devletler tarafından paylaşılan önemli çıkar ortaklığının varlığı (liberalizm) ve liderlik rolü üstlenmeye istekli ve muktedir hegemon bir gücün varlığı (ABD). Ancak, bu düzeni sürdürmek ve liderlik yapmak bazı dönemlerde ABD yönetimi için sıkıntılı durumlar yaratmıştır. Örneğin; 1971'de Vietnam Savaşı'nın da derin ekonomik etkilerinden sonra ABD, Bretton Woods sistemi ile kurulan Dolar-Altın Standardı'nı uygulamaktan vazgeçmiş ve dalgalı döviz kuru uygulamaları ile birlikte 1970'ler boyunca devletlerin yoğun korumacılık faaliyetleri uluslararası ticaret sisteminde belirleyici olmuştur. Devam eden süreçte ise 1980'lerden itibaren liberalizmin başka bir versiyonu olan neoliberal politikaların uygulanmaya başlanması, küresel ticarete de etkisini göstermiştir. Böylelikle II. Dünya Savaşı sonrası serbest ticaret düzeni sağlama işlevini üstlenen GATT anlaşması, çok taraflı bir ticaret örgütüne dönüşüp, küresel boyutta neoliberalizmin ticaretteki kurumsal haline gelmiştir.

Nitekim 2000 sonrası dönemde de küresel ekonomide yaşanan krizler, salgınlar ve bazı siyasi gelişmeler Bretton Woods düzenlemeleri ile kurulan liberal ekonomik sistemin işleyişi ve kurumlarının artan bir şekilde sorgulanmasına neden olmuştur. Bu dönemde öne çıkan gelişmeler: 2008 küresel ekonomi krizi, akabinde yaşanan küresel salgın Kovid19, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali (2022), son dönemde de İsrail'in

Ortadoğu'da saldırgan tavırları (2023) ile uluslararası ilişkilerde yaşanan bazı belirsizlikler bu süreci hızlandırmıştır. Bu çerçevede; uluslararası ticarete tedarik süreçlerinde aksamaların yarattığı artan maliyetler, sürdürülebilir kalkınma politikaları çerçevesinde çevrenin korunmasına yönelik sayıları hızla artan yeni düzenlemeler, sübvansiyonlar vb. birçok yeni gündem konuları 20.yüzyılın ortasından itibaren korunmaya çalışan liberal ekonomik düzende çalkantılar yaratmıştır.

Öte yandan, günümüz liberal ekonomik sisteme en fazla zarar veren ve sorgulanmasına neden olan olayların belki de en önemlisi; bu sistemin ana mimarı olan ABD'de 2017 yılında Trump'ın Başkan seçilmesi süreciyle başlayan uluslararası ticaretteki "ticaret savaşlarıdır." Aslında ABD'nin bu dönemde başlattığı ticaretindeki yoğun korumacı politikalar, yukarıda bahsedildiği üzere ABD'nin hegemonik gücü altındaki liberal sistemi içerisinde artık bu liderlik rolünün devamında eskisi kadar istekli olmadığına da işarettir. Söz konusu süreç, uluslararası ticarete 1970'lerde deneyimlenen liberal sistem içindeki korumacılık politikalarına tekrar dönüşü çağrıştırmaktadır. Trump'ın ilk dönemindeki dışişleri ve ticaret politikası, 1990-2017 arası tecrübe edilmiş olan neoliberal küreselleşme ve uluslararasılaşmanın eksikliklerine yönelik bir tepki olarak da görülmektedir (O'Brian, 2024). Buradan hareketle Trump, serbest ticaretin uygulamada böyle olmadığını ve birçok durumda yabancı hükümetlerin ABD'nin ekonomik ve güvenlik çıkarlarına zarar vermek için yüksek gümrük tarifeleri, ticaret engelleri ve fikri mülkiyet hırsızlığını kullandığını savunmuştur (O'Brian, 2024).

Bu çalışma ile Trump'ın 2024 yılında ikinci defa ABD Başkanı seçilmesi ile ilk Başkanlık döneminde başlattığı ticaret savaşlarının yeni döneminde nasıl şekillenebileceği ve muhtemel yeni ticaret savaşlarının küresel ticaret üzerindeki etkileri incelenmektedir. İlk olarak, liberal uluslararası ticaretin kural koyucusu ve GATT'ın halefi olan Dünya Ticaret Örgütü'nün ticaretteki korumacılık politikalarına ilişkin yaklaşımı incelendikten sonra, Trump'ın ilk ABD Başkanlığındaki ticaret politikaları ve başlattığı ticaret savaşları kısaca özetlenecektir. Çalışmanın devamında, Trump'ın yeni döneminde uygulaması muhtemel yeni korumacı politikaların küresel etkileri ile birlikte ticaret ortakları Avrupa Birliği (AB), Çin ve Türkiye üzerindeki etkileri de analiz edilecektir. Çalışmanın sonunda da elde edilen bulgulara yer verilecektir.

2. DTÖ ve Korumacılık

İkinci Dünya Savaşı sonunda oluşturulan liberal düzenin önemli bir ayağı olan ve taraf devletlerarası gümrük vergilerini (tarifeleri) azaltma çabasıyla imzalanan GATT'ın uluslararası ticaretteki önemi tartışılmazdır. İmzalandığı 1947'den 1994'e kadar GATT, dünya ticaretinin bir bölümü için kurallar belirlemiş ve böylece uluslararası ticarete en yüksek büyüme oranlarının görüldüğü dönemlerde işlevsel olmuştur. Her ne kadar genel itibariyle uluslararası ticarete belirli bir serbestlik ve düzenleme getirmiş olsa da GATT, ancak 47 yıl boyunca bir anlaşma olma ötesine geçememiştir.² GATT imzacıları, ancak 1994 yılından itibaren 8 yıl süren müzakerelerin ardından uluslararası ticaret

² Öte yandan belirtmek gerekir ki neredeyse yarım asır boyunca GATT'ın öncülük ettiği ticaretteki temel hukuk ilkeleri 1947'de olduğu gibi varlığını halen devam ettirmektedir. GATT 1994 Anlaşması, DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın bir parçasıdır.

konularında devletlerarası bir kuruluşun oluşturulması konusunda anlaşabilmişlerdir. Böylece savaş sonrası dönemde dünya ticaretini tarifeler yoluyla izlemeyi ve düzenlemeyi amaçlayan bir anlaşma, çok taraflı ticareti düzenleyen bir devletlerarası örgüt haline gelmiş ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) 1 Ocak 1995 tarihinde hayata geçmiştir.

DTÖ'nün kuruluşu aslında o dönemlerde hayata geçirilen neoliberal politikaların, uluslararası ticarete kurumsallaşmasını sağlamıştır. DTÖ'nün ana kuruluş amacı, "uluslararası ticaretin mümkün olduğunca sorunsuz, öngörülebilir ve serbest bir şekilde akmasını sağlamaktır" (WTO, 2024a) şeklinde ifade edilmiştir. DTÖ, uluslararası ticarete GATT'ın kapsamı dışında kalan birçok konuda düzenleme getirmiş ve uluslararası ticaretin her yönüyle küresel boyutta düzenlenmesini sağlamıştır. Örneğin; tarım ürünleri ticareti, hizmetler ticareti, ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet hakları, ticaretle bağlantılı yatırım tedbirleri vb. Bu kuruluşun uluslararası ticaretteki önemi sadece kapsadığı alanların genişliğinde değil, bu kuralların ve düzenlemelerin bağlayıcılığının üye devletler tarafından kabulünde yatmaktadır. Böylelikle kurulan yeni sistemle birlikte DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması (AHM) oluşturulmuş ve üye devletlere ticaret ortaklarının, DTÖ kurallarına uygun olmadığını düşündükleri politika ve uygulamalarını şikâyet edebilecekleri, bu şikâyetlerin de bir mahkeme ortamında incelenip, sonuca varılabileceği bir denetim mekanizması hayata geçirilmiştir. Bu sistem uyarınca, bir üye devletin ilgili ticaret uygulamasıyla DTÖ kurallarına uymadığı tespit edilmesi halinde, ilk önce istişareler ile sorun çözümlenmeye çalışılmakta, eğer ki taraflar arası bir çözüme kavuşamaz ise, şikâyetçi devlet ya da devletlerin bahse konu uluslararası ticaret düzenine aykırı olduğuna hüküm verilen uygulama/uygulamalardan doğan zararlarını telafi etmek amacıyla, uygulamayı hayata geçiren tarafa çeşitli ticari misillemelerde bulunmasına izin verilmektedir.

Tahmin edileceği üzere, GATT'ın imzalanmasında olduğu gibi, DTÖ'nün kuruluşunda da ABD'nin etkisi ve nüfuzu önem arz etmiştir. DTÖ'nün kuruluş amacında da belirtilen ticaretin mümkün olduğunca sorunsuz, öngörülebilir ve serbest bir şekilde akmasını sağlamak, ABD ve müttefiki liberal ülkeler nezdinde sermaye birikimi için önemli bir işleve sahiptir. Aslında bu amaç, GATT ile başlatılmış ama istenilen düzeyde ticaretin serbestleşmesi sağlanamadığından yeni bir organizasyona ihtiyaç duyulmuştur. Böylelikle DTÖ, küresel ticaretin %98'inden fazlasını temsil eden 166 üye ülkesiyle dünyanın en büyük uluslararası ekonomik örgütü haline gelmiştir (WTO, 2024a). Nitekim, Sovyet Bloğunun dağılması ile blok üyesi ülkelerin de DTÖ üyesi olması (özellikle Rusya Federasyonu'nun 2012 yılında, Çin'in de 2001 yılında üye olması), bu örgütün küresel bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır.

Aslında DTÖ ile ilgili vurgulanması gereken önemli bir husus şudur: DTÖ hukukunun öncelikli hedefi, neoliberal düzlemde dünya ticaretinin çok taraflı olarak kabul edilmiş "kurallara dayalı" (rule based) serbest ticaret ve rekabet eşitliği yönünde yeniden düzenlenmesidir. Ancak bu düzenlemeler yapılırken birtakım değerlere göre ticaretin yeniden düzenlenebileceği de vurgulanmaktadır. Bu nedenle de "DTÖ'nün amaçladığı serbest ticaret sistemi mutlak bir serbesti değildir" (Kaya, 2017:190). Aslında bir açıdan; "DTÖ üye ülkeler tarafından önem atfedilen bir takım toplumsal değer ve menfaatler aleyhine serbest bir ticaret sisteminin kurulmasını öngörmemektedir" (Kaya, 2017:190). Söz konusu menfaatler ve değerler göz önüne alındığında, DTÖ kuralları (hukuku) üye devletlerin ticaretlerinde çeşitli kısıtlayıcı eylemlerde bulunmalarına

cevaz vermektedir. Nitekim çok taraflı ticaret sisteminin sürdürülebilmesi (üye devletlerin sayısı bugün 166'ya ulaşmıştır) üye devletlerin bazı ekonomik gerçekliklerinin de dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır (Kaya, 2017:190). Bu uygulamalar "DTÖ kurallarının (hukukunun) istisnaları" olarak belirtilmektedir. Bahse konu istisnaların temel amacı, üyelerin ticaret dışı meşru hedeflerini makul ve iyi niyetli bir şekilde takip etmelerine izin vermektir (Ayres ve Mitchell, 2012:39). Bu çerçevede mal ticaretine yönelik olarak GATT'ın XX., XXI., XXIV., XII. maddeleri bu istisna düzenlemelerini içermektedir. Bu hükümler uyarınca: "kamu ahlakı; insan, hayvan, bitki hayatı ve sağlığı; bölgesel iş birliği; ödemeler dengesi; ekonomik kalkınma ve ulusal güvenliğin" sağlanması gibi bazı amaçlar çerçevesinde üye devletler ticaretlerinde kısıtlayıcı düzenlemeler getirebilmektedir (Kaya, 2017:171). Hizmetler ticareti için belirlenen istisna hükümler ise DTÖ-Hizmetler Antlaşmasının (GATS) XIV.,XII.,V. maddelerinde düzenlenmektedir.

Bununla birlikte, temelde korunması hedeflenen sosyal ve ekonomik değerler ile ticaretin serbestleşmesini öngören DTÖ kuralları arasındaki bir çelişki oluşması durumunda, istisna hükümleri söz konusu değer ve menfaatlara öncelik vermektedir (Kaya, 2017:171). Diğer taraftan, istisna hükümleri kapsamında toplumsal değerler ve menfaatler ile ekonomik gerçekliklere yer verilmiş olması, bu konularda sınırsız bir şekilde DTÖ kurallarından sapmaya da imkân tanımamaktadır (Kaya, 2017:190). Bu istisnai düzenlemeler kapsamında uygulanmak istenen ticaret kısıtlayıcı bir düzenleme ancak o konuyla ilgili DTÖ hükmünde belirtilen şart ve usullere uygun bir şekilde hayata geçirilmelidir (Kaya, 2017:171).

Bu istisnalar birlikte değerlendirildiğinde, DTÖ anlaşmaları kapsamında ticaretin serbestleştirilmesine genel olarak öncelik verilmesine rağmen, hiçbir ülkeden her ne pahasına olursa olsun ticaretini serbestleştirmesinin beklenmediği açıkça görülmektedir (Ayres ve Mitchell, 2012:39).

Diğer taraftan, DTÖ bünyesinde mal ticaretini düzenleyen anlaşmalardan "ticaret politikası önlemleri" başlığı altında toplanabilecek üç anlaşma (Korunma Önlemleri, Anti-Damping ve Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşmaları) ile de üye devletlere ticaretlerinde korumacı politikalar uygulamalarına, ithalatlarında bazı ek vergiler, kotalar getirmelerine olanak sağlanmaktadır. Bu çerçevede devletler, iç piyasalarını ve yerel üreticilerini hem adil olmayan hem de aniden artan bir ithalatın ciddi zarar ya da ciddi zarar tehdidi oluşturabilecek sonuçlarından belli bir süre korumak amacıyla bazı düzenlemeleri hayata geçirebilmektedir. Bu düzenlemeler, nereden gelirse gelsin belirli malların ithalatında uygulanabileceği gibi, belli ülke mallarına, o ülkede yerleşik belli bazı firma ve ürünlerine yönelik de uygulanabilmektedir. Her ne kadar ticaretin serbestleşmesi temel çerçeve olsa da gerek yukarıda bahsedilen toplumsal değer ve menfaatler, gerekse adil olmayan/zarar verici ticaretten üye devletleri korumak DTÖ'nün diğer bir işlevi olmaktadır. Ancak üye devletlerin ithalatlarında uygulayabilecekleri kısıtlamalar ya da vergiler, ilgili anlaşmalar ile getirilen düzenlemeler ve ayrıntılı prosedürler kapsamında hayata geçirilebilmektedir. Uygulama usullerindeki bir hata ya da yanlış yorum, tedbir uygulayan ülke aleyhine DTÖ anlaşmazlık halli mekanizması çerçevesinde şikâyet konusu olabilmektedir.

Ticaretin serbestleşmesi idealini kendine amaç edinmiş çok taraflı bir uluslararası örgütün, aynı zamanda bünyesinde bazı istisnalar ve çeşitli politikalar da belirleyerek, üye devletlerin belirli şart ve durumlarda korumacılığa başvurmasını sağlayacak düzenlemeler barındırması ilk aşamada çelişkili gelebilir. Ancak liberal düşünce sistemi içerisinde serbest ticareti savunanlar aynı zamanda, hem bazı toplumsal değerleri dikkate alarak ticaretlerinde kısıtlayıcı önlemleri, hem de yerel üreticilerinin/ihracatçılarının rekabet güçlerini koruyabilmek amacıyla gerekli gördükleri alanlarda kendilerine “adil ticaret” söylevi içerisinde hareket imkânı getirecek düzenlemeleri hayata geçirmişlerdir. Sonuçta daha önce de değinildiği üzere, uluslararası ekonomik konjonktürün gerekliliklerine göre liberal ticaret sistemi içinde gerekli olduğunda başvurulmak üzere, ticarette korumacılığa da imkân veren unsurlar bulunmaktadır.

Hal böyle iken, Trump yönetimindeki ABD 2018 yılından itibaren ülkenin ticaret dengesinde 1970'lerden itibaren tecrübe ettiği açığı (Reinbold ve Wen, 2019) artık bir ulusal güvenlik meselesi olduğunu iddia ederek, çeşitli başlıklarda ticaretinde korumacı politikalara başvurmuştur. Öte yandan, ABD bu uygulamaları yukarıda da değinilen bazı istisna uygulamaları ya da ticaret politikası önlemleri çerçevesinde başvurulabilecek prosedürler ve kurallar ile bağdaşmayan şekilde tek taraflı olarak hayata geçirmiştir. Böylelikle, liberal dünyanın DTÖ kurulurken hedeflediği serbest ve öngörülebilir ticaret yerini çeşitli tek taraflı korumacılık politikaları çerçevesinde artarak devam eden ticaret savaşlarına ve öngörülemeyen bir küresel ticaret ortamına bırakmıştır. Trump'ın 2020 yılında sona eren başkanlığından sonra bu bayrağı devralan Biden hükümeti de sefelinin ticaret politikalarından geri adım atmamış, bu politikaların devamı yönünde tercihini kullanmıştır. Bu noktada ABD ticaret politikalarında devamlılık bulunduğunu söylemek mümkündür.

2024 Kasım'ında Trump'ın yeniden ABD başkanı seçilmesi ile onun ilk döneminde küresel korumacılığın fitilini ateşlediği ticaret savaşlarının yeni döneminde nasıl şekil alacağı merak konusudur. Ancak seçim kampanyası boyunca verdiği demeçlerden, ikinci döneminde de Trump'ın dünya ticaretini oldukça olumsuz yönde etkileyecek politikalarının artarak devam edeceği tahmin edilmektedir.

3. Trump'ın İlk Başkanlık Dönemi Politikaları ve Ticaret Savaşları

“Ticaret savaşları, ülkelerin korumacı politikalarının kapsamını çarpıcı bir biçimde artırmaları ve ticaret ortaklarının misillemeleri sonucu bu savaşın küresel bir boyut kazanması anlamına gelmektedir” (Çetinkaya ve Muratoğlu, 2019: 9). “Dolayısıyla 21.yüzyıldaki ticaret savaşı kavramı ile 2018 de başlayan ve etki alanı itibariyle oldukça kapsamlı olan gümrük vergilerinde artışların kast edildiği anlaşılmaktadır” (Çetinkaya ve Muratoğlu, 2019:10). Nitekim, Trump'ın ülke ithalatında başlattığı tek taraflı korumacı politikalar, bu politikaların yöneldiği ilgili ülkeler tarafından misilleme ile cevap verilmesine yol açarak, birçok ülkenin karşılıklı korumacılık savları ve misillemelerinin küresel ticarete gündemi belirlemesine ve ticaret politikalarında artan belirsizliğe neden olmuştur.

Böylelikle başlayan bu sürece “ABD ve Çin'in saldırgan ticaret politikalarının şekil verdiğini” (Çetinkaya ve Muratoğlu, 2019:10) söylemek yanlış olmayacaktır. ABD

özellikle Çin'in adil olmayan ticaret uygulamalarının Amerikan ekonomisine büyük zarar verdiğini ve Çin menşeli mamul mallara, özellikle bazı önemli ilaçlara, bağımlılığın yol açtığını savunmuştur (O'Brien, 2024). Nitekim ABD Başkanı Trump 2 Mart 2018 tarihinde attığı bir tweet ile; *"Bir ülke (ABD) iş yaptığı hemen her ülkeyle ticaretinde milyarlarca dolar kaybediyorsa, ticaret savaşları iyidir ve kazanması kolaydır. Örneğin, belirli bir ülkeyle 100 milyar dolar kaybettiğimizde ve onlar şirinlik yapıp artık ticaret yapmadıklarında, biz büyük kazanırız"*³ ticaret savaşı başlattıklarını bütün dünyaya duyurmuştur.

ABD ekonomisini uzun süredir etkileyen ticaret açığını azaltmak için Trump yönetimi, ülke ithalatını kısıtlayarak üç alanda ticaret savaşı başlatmıştır⁴ (Kimberly, 2019). İlk olarak, ABD çelik ve alüminyuma küresel bir gümrük vergisi getirmiştir. İkinci olarak, Çin'den gelen bazı seçilmiş ürünlere yeni gümrük vergileri uygulayarak bir süreç başlatmıştır. Üçüncü olarak da ABD, bazı ülkeleri ABD' nin talep ettiği koşulları sağlamadıkları takdirde ihracatlarına ilave gümrük vergisi uygulamakla tehdit etmeye başlamıştır. Üçüncü başlık kapsamındaki önlemler ile ilgili olarak Meksika ve AB'ye yönelik tehditler ön plana çıkmaktadır. Örneğin; 4 Haziran 2019'da ABD yönetimi, Meksika hükümetini ülkede bulunan sığınmacıların sayısını azaltmaması halinde, bu ülkeden yapılan tüm ithalata %5 gümrük vergisi uygulamakla tehdit etmiştir (Kimberly, 2019). Buna ilaveten ABD, Meksika'yı harekete geçmeye zorlamak için gerekirse gümrük vergisini %25'e çıkarabileceğini de belirtmiştir (Kimberly, 2019). Bunun üzerine Meksika, ABD'nin Meksika ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerine misilleme olarak Amerikan çeliği, domuz eti, peynir, elma, patates ve viskiye %25'e varan oranlarda gümrük vergisi uygulamaya başlamıştır⁵ (Reuters, 2019).

Aynı tehdit AB için tarım sektörünü ABD-AB ticaret müzakerelerine dahil etmeye zorlamak, aksi takdirde Avrupalı otomobillerin ABD'ye ithalatında ilave gümrük vergileri ile karşı karşıya kalabileceğini belirtmek için de kullanılmıştır (Burchard, 2019). AB'nin dünyanın en büyük motorlu araç ihracatçısı, ABD'nin ise en büyük ithalatçısı olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle Alman otomobil üreticileri, ABD'de de önemli üretim tesisleri olmasına rağmen (Daimler, BMW ve Volkswagen) olası yeni gümrük vergileri karşısında zarar göreceklarını belirtmişlerdir (Politi ve Rocco, 2019). Zira Trump'ın artırmayı planladığı gümrük vergileri otomotiv yan sanayi ile birlikte tüm otomotiv sektörünü kapsamaktaydı (Politi ve Rocco, 2019). ABD'nin taleplerine karşılık olarak AB, her iki tarafın da müzakerelere başlamak için bir temel üzerinde anlaşması halinde oldukça hızlı bir şekilde yapılabilecek bir transatlantik ticaret anlaşmasını ortaya çıkarmaya çalışmış; ancak tarım konusundaki tartışmaların ortasında böyle bir anlaşmaya varılamamıştır (Burchard, 2019).

ABD'nin çelik ve alüminyum ürünlerine küresel düzlemde getirdiği ek tarifelerden zarar gören ihracatçı ülkelerin DTÖ'ye şikâyetinde bulunması şaşırtıcı değildir. Avrupa Birliği, Türkiye, İsviçre, Rusya, Norveç, Meksika, Kanada, Hindistan ve Çin DTÖ nezdinde ABD'ye karşı şikâyetinde bulunmuşlar ve aynı zamanda bazı karşı önlemler ile misilleme

³ X: <https://x.com/realDonaldTrump/status/969525362580484098>

⁴ ABD, ticaret savaşını başlatmadan önce 22 Ocak 2018 tarihinde güneş paneli ve çamaşır makinesi gibi ürünlerin ithalatında DTÖ Korunma Önlemleri Anlaşması uyarınca da korunma önlemleri getirmiştir.

⁵ ABD, Meksika ile söz konusu itilafın çözümü için 2019 yılında anlaşmaya varmış, ABD ilave vergileri askıya alırken, Meksika da yasadışı mülteci geçişlerinde gereken düzenlemeleri yapacağını belirtmiştir (Bown ve Kolb, 2023).

yapmaya da başlamışlardır (WTO, 2018; 2024b). AB, ABD'nin çelik ve alüminyuma uyguladığı gümrük vergilerine misilleme olarak ABD'den ithal edilen 2,8 milyar ABD doları tutarındaki bazı ürünlere %25 oranında ithalat vergisi getirmiştir (Reuters, 2019). Bu çerçevede AB'nin hedef aldığı tipik Amerikan ürünleri arasında Harley-Davidson motosikletleri, viski, yer fıstığı, kot pantolon, çelik ve alüminyum yer almaktadır (Reuters, 2019). Ayrıca, bu uygulamaların DTÖ kuralları çerçevesinde bir anlaşmazlığın çözümü kavuşturulmadan misilleme aşamasına gelmesinin ender rastlanan bir durum olduğunu vurgulamak gerekmektedir (Bown, 2019).

Öte yandan, ABD'nin başlattığı ticaret savaşı küresel ticaret açısından büyük önem taşımaktadır. Zira bu savaşın sonuçları sadece belirli ülke ithalatçı ve ihracatçıları değil (örneğin; Amerikalı ve Çinli firmalar) "Küresel Değer Zincirleri (KDZ)"⁶ sürecindeki küreselleşmenin bir sonucu olarak bu ülkelerde iş yapan (Alman otomobil üreticileri gibi) dünyanın dört bir yanından tüccarları ve yatırımcıları da etkilemektedir. Nitekim dünya ticareti ve üretimi, KDZ olarak adlandırılan yapılar içerisinde giderek daha fazla organize olmaktadır (De Backer ve Miroudot, 2013:5). Zaman içerisinde daha fazla sayıda ülkeye yayılmaları, değer zincirinin neden "küresel" olarak kabul edildiğini açıklamaktadır (De Backer ve Miroudot, 2013:7). Teknolojik ilerleme, maliyet avantajları, kaynaklara ve piyasalara erişim, ticaret politikası reformları, üretim süreçlerinin dünya genelinde karşılaştırmalı üstünlüklerine göre coğrafi olarak uluslararası parçalanmasını kolaylaştırmıştır (De Backer ve Miroudot, 2013:5).

Aslında Çin'in ticaret kapasitesindeki, özellikle de ihracatındaki belirgin artış, birçok ülkenin ticaret dengesini bozarak önemli sonuçlar doğurmuştur. Çin'in ihracat başarısının en önemli göstergesi dünya ihracatında sahip olduğu paydır. 2001 yılında %4'lük bir paya sahip iken bu oran 2018'de büyük bir artış göstererek %13 seviyesine ulaşmıştır (Trade Map, 2024). Ticaret savaşlarının ertesinde de Çin'in dünya ihracatından aldığı pay artmaya devam etmiş ve 2020-23 yılları arasında %14-15 oranına yükselmiştir (Trade Map, 2024).

Tahmin edilebileceği üzere, ABD'nin ticareti de Çin'in yükselişinden etkilenmiş ve bu ülkeyle olan ticaret açığı 1985'ten bu yana artmıştır (Palumbo ve Costa, 2019). ABD'nin karşı karşıya olduğu en büyük ticaret açığı Çin ile olan ticaretinden kaynaklanmaktadır. Trade Map istatistiklerine göre, 2018 yılında ABD'nin Çin ile olan ticaret açığı 443 milyar dolardır. Uygulanan ithalat önlemleri ile bu açık 2019 yılında 365 milyar dolara gerilemiştir. Akabinde 2020, 2021, 2022 ve 2023 yıllarında sırasıyla dış ticaret açığı 332, 389, 422 ve 300 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (Trade Map, 2024). Söz konusu açığın önemli bir bölümü (2023 yılında yaklaşık %50'si) ABD'nin Çin'den makine ve ekipman ithalatından kaynaklanmaktadır (Trade Map, 2024). Her ne kadar bu ürünlerin büyük bir kısmı KDZ'nin bir parçası olarak ABD şirketleri tarafından düşük maliyetli montaj için Çin'de üretilir ve tekrar ABD'ye giriş yapsa da ithalat kaleminde yer almaktadır (Kimberly, 2019).

Çin'in artan ihracatı karşısında ABD Başkanı Trump, Çin'i uzun zamandır adil olmayan ticaret uygulamaları nedeniyle suçlamıştır (White House, 2018):

---

⁶ Küresel değer zinciri: Bir ürünü tasarımından son kullanımına ve ötesine taşımak için coğrafi alanlardaki birden fazla firma ve çalışan arasında paylaşılan tüm faaliyetleri kapsar (tasarım, üretim, pazarlama, dağıtım ve nihai tüketiciye destek, vb.) (Seriç ve Tong, 2019).

"...damping, ayrımcı tarife dışı engeller, zorla teknoloji transferi, aşırı kapasite ve Çinli firmaları destekleyen ve birçok Birleşik Devletler firmasının eşit şartlarda rekabet etmesini imkânsız hale getiren endüstriyel sübvansiyonlar."

Ayrıca Çin'i, Amerikan şirketlerinden agresif bir şekilde teknoloji elde ederek, Amerikan inovasyon ve yaratıcılığını baltalayarak ABD'nin fikri mülkiyet haklarına zarar vermekle suçlamıştır (White House, 2018).

Sonuç olarak bu suçlamalar, Temmuz 2018'den bu yana Çin'den ABD'ye ithal edilen mallar için yeni gümrük tarifeleri uygulanmasına yol açmıştır. Bu ürünler, motosikletten makinelere, tekstil, çanta, ayakkabı, balık ürünlerinden, inşaat malzemeleri ve seramik ürünlerine kadar geniş bir yelpazede uygulanmaya başlamıştır (BBC, 2019). Çin de cevaben, kendisinin küresel bir ekonomik güç olarak yükselişinin ABD tarafından engellenmeye çalışıldığını belirtip, misilleme olarak Çin'e gelen çeşitli Amerikan mallarına yeni gümrük vergileri uygulamaya başlamıştır (BBC, 2020). Bu kapsamda kimyasallardan sebze ve viskiye kadar çeşitli ABD mallarını hedef almış ve ABD'yi ekonomi tarihinin en büyük ticaret savaşını başlatmakla suçlamıştır (BBC, 2019).

Daha önce de belirtildiği üzere, bazı DTÖ istisna kuralları ile ticaret politikası önlemleri kapsamında üye devletlerin ticaret ortaklarına ya da belirli bazı ürünlere ticarete kısıtlayıcı uygulamalar veya ek tarifeler uygulamasına izin verilmektedir. Öte yandan ABD, ticaretinde getirdiği kısıtlamaları DTÖ'nün ilgili kuralları kapsamındaki prosedürlere uygun olmayacak bir şekilde tek taraflı olarak hayata geçirmiştir. ABD, bazı ürünlere yeni gümrük vergileri getiren eylemlerini, GATT 1994'ün XXI. maddesinde yer alan DTÖ'nün istisnai hükümlerinden olan "ulusal güvenlik" maddesine dayandırmıştır. ABD'nin iddiası, DTÖ anlaşmalarının herhangi bir üyenin "temel ulusal güvenlik çıkarlarının korunması için gerekli gördüğü önlemleri almasına" engel olamaması gerekçesine dayanmaktadır (WTO, 2023). Öte yandan, şikâyetçi taraflar, tarifeler için meşru veya makul bir ulusal güvenlik gerekçesi olmadığını, ticaret açığının ulusal güvenlik kapsamında değerlendirilemeyeceğini iddia etmişlerdir (WTO, 2023). Ticaret savaşlarının başlamasıyla birlikte, DTÖ-AHM bünyesinde ABD'nin bu uygulamalarına maruz kalan devletler şikâyetçi olarak art arda çok sayıda panel kurulması prosedürünü başlatmıştır. Daha önce de değinildiği gibi, ABD uygulamalarına yönelik diğer ticaret ortakları tarafından hemen misillemeye başlanması karşısında ABD tarafı da karşı paneller oluşturma sürecini başlatmış ve bir panel diğerinin nedeni olurken anlaşmazlıkların çözüm süreci çözümlenemez bir hale gelmiştir.

İronik bir şekilde, 1980'lerden itibaren GATT'ın etkisizliği ve özellikle de bağlayıcı bir denetim mekanizmasının yokluğu ABD'yi giderek daha fazla hayal kırıklığına uğratmıştır (Bown, 2019). Aslında o dönemde, 1974 tarihinde yürürlüğe konmuş olan "Bölüm 301-Special 301-Programı"⁷ ABD'nin "agresif bir şekilde tek taraflı" hareket etmesinin yolunu açmış ve ABD'nin ticaret ortaklarına ya Amerikan ihracatçılarına daha fazla pazara giriş imkânı sağlamaları ya da yeni gümrük vergileriyle karşı karşıya kalabilecekleri yönünde tehdit imkânı sağlamıştır (Bown, 2019). O dönemde ABD'nin tek taraflılığına ilişkin artan endişeler, GATT'ın yerini DTÖ'nün almasına ve DTÖ anlaşmazlıkların çözümü sisteminin oluşturulmasına neden olmuştur (Bown, 2019). Nitekim ABD'nin öncülük ettiği çok taraflı liberal ticaret sisteminin ana kurucularından

⁷ Aynı yasa 2018'de Çin'e ilave gümrük vergisi uygulamaları için de kullanılmıştır.

biri tarafından sorgulanmaya başladığını gözlemlemek şaşırtıcıdır. Hâlihazırda ABD yönetiminin DTÖ mekanizmasından duyduğu hoşnutsuzluk, başta AHM' nin işleyiş biçimi, bazı anlaşmaların uygulanması ve Çin'in gelişmekte olan bir ülke olarak DTÖ'deki statüsü olmak üzere pek çok konuyu içermektedir.

Rockwell'e göre, çelik ve alüminyum ürünleri ithalatındaki vergi artışlarına yönelik ABD'ye DTÖ'de açılan davalar esasen benzersizdir (2022). Zira, ABD bu vergileri yıkıcı fiyatlandırmayı (damping) dengelemek ya da ABD'li üreticileri dezavantajlı duruma düşüren yabancı sübvansiyonlara karşı koymak için değil, aksine, bu ithalatların ABD'nin ulusal güvenliğine tehdit oluşturduğu iddia edilerek oluşturulmuştur ki Trump'ın o dönem Ticaret Temsilcisi- eski bir çelik endüstrisi avukatı- olan Bob Lighthizer, bu ithalatların ABD'nin ulusal güvenliğine tehdit oluşturduğu fikrinin savunucusudur (Rockwell, 2022). Aslında ABD'nin bu ürünlerdeki korumacılığına kılıfı "ulusal güvenliğine" tehdit olarak öne sürmesi, söz konusu önlemlerden nasibi alan AB, Türkiye, Kanada, Norveç gibi müttefikleri için de sıkıntılı bir durum yaratmaktadır. Kendisi gibi NATO üyesi olan bu devletler, ABD'nin ulusal güvenliğini nasıl tehdit etmektedir!

En son aşamada DTÖ-AHM'de Çin, Norveç, İsviçre ve Türkiye tarafından açılan "Amerika Birleşik Devletleri - Çelik ve Alüminyum Ürünlerine İlişkin Belirli Önlemler" davalarında ABD'nin DTÖ'nün ilgili tüm anlaşma ve kurallarına uygun olmayan bir şekilde çelik ve alüminyum ürünlerinde vergilerini artırdığına hüküm verilmiştir (WTO, 2023). Bu hükümler arasında, ABD'nin ilgili ürünlerdeki ithalat artışının ulusal güvenliğini tehdit ettiği gerekçelendirilmesi de bulunmaktadır. ABD ise panel sonuçlarını temyize taşıyacağını belirtmiştir.

ABD'nin söz konusu uygulamasına dair Hindistan, Kanada, Meksika ve Rusya tarafından da DTÖ nezdinde şikâyet mekanizmasına başvurulmuştur. Rusya hariç, bu ülkeler DTÖ'de panel sürecinde yapılan görüşmelerde/istişarelerde ABD ile uzlaşmaya varmıştır. Rusya'nın başlattığı şikâyet ve devamındaki panel oluşturma talebi süreler ile ilgili bazı teknik nedenler ile oluşturulamamıştır (WTO, 2024c). Avrupa Birliği ile ilgili olan süreçte ise taraflar konuyu DTÖ paneli bünyesinde değil, yine AHM'nin parçası olan bir tahkim hakemi/heyeti kapsamında görüşmeye devam etmek istemişlerdir (WTO, 2022).

DTÖ'nün söz konusu kararlarına cevaben Biden yönetimi 9 Aralık 2022 tarihinde aşağıdaki açıklamayı yayınlamıştır:

"Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve diğerleri tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nin çelik ve alüminyuma ilişkin 232. Bölüm tedbirlerine yönelik itirazlara ilişkin olarak bugün açıklanan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) panel raporlarındaki hatalı yorum ve sonuçları şiddetle reddetmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, 70 yılı aşkın bir süredir, ulusal güvenlik konularının DTÖ anlaşmazlık çözümünde incelenemeyeceği ve DTÖ'nün bir DTÖ üyesinin güvenliğine yönelik çok çeşitli tehditlere yanıt verme kabiliyetini ikinci kez değerlendirme yetkisine sahip olmadığı konusunda açık ve net bir tutum sergilemiştir. Bu DTÖ panel raporları, DTÖ anlaşmazlıkların halli sisteminin temelden reforme edilmesi ihtiyacını güçlendirmektedir. DTÖ, piyasa odaklı çelik ve alüminyum sektörleri için varoluşsal bir tehdit ve ABD ulusal güvenliği için bir tehdit olan ÇHC ve diğerlerinden gelen ciddi ve kalıcı piyasa dışı aşırı kapasiteyi durdurmada etkisiz olduğunu kanıtlamıştır. DTÖ şimdi ABD'nin de boş durmaması gerektiğini öne

sürmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, temel güvenliği konusunda karar verme yetkisini DTÖ panellerine bırakmayacaktır." (Hodge, USTR, 2022)

Bu açıklamadan da görüleceği üzere, Biden yönetimi de Trump'ın ilk döneminde başlatılan çeşitli kılıflardaki korumacılığa sahip çıkmış ve bu uygulamaların devamı için de ışık yakmıştır.

Ayrıca, Biden yönetiminde son yıllarda ihracat kontrolleri ABD dış politikasında ön plana çıkmaya başlamıştır. Dışişleri Bakanlığı, Ukrayna'yı işgaline tepki olarak Rusya'nın savunma ve diğer sektörlerine 2022 yılında çok sayıda ihracat kontrolü uygulamaya başlamış ve bu yasak da Moskova'nın savaşta kullandığı teknolojilere erişimini ciddi şekilde kısıtlamıştır (US Department of State, 2022). Buna ek olarak ABD, Çin'in askeri kapasiteye sahip gelişmiş yarı iletkenlerin satışı üzerinde kontroller uygulamak da dâhil olmak üzere, ticaretinde yeni ihracat kontrolleri uygulamaya başlamıştır (Bureau of Industry & Security, 2022).

Böylelikle ticaret savaşlarının yanı sıra uluslararası literatürde "teknoloji/ çip savaşları" olarak da adlandırılan bir süreç başlamıştır. Özellikle son yıllarda Çin ekonomisindeki teknolojik ilerleme, temel olarak küreselleşmenin sağladığı bilgi ve teknolojilerin kullanılması sürecini içermektedir (Canuto, 2023: 2). ABD ve bir dereceye kadar da daha az çatışmacı Avrupa Birliği'nin Çin ile açıkça bir teknolojik rekabet içine girmesiyle uluslararası sistem yeni bir rekabet ve savaşa tanıklık etmeye başlamıştır (Miller, 2022).

Bu kapsamda ABD, öncelikle Çin'in "Huawei" markasına yönelik bazı yaptırımlar ve bu ürünün üretimi ile ilgili ihracat kontrollerini hayata geçirmiştir (Pompeo, 2020). "İlaveten, yarı iletken üreticisi "Tayvan Yarıiletken Üretim Şirketi'nin" (TSMC) gelişmiş bir yarı iletken tesisini ABD'de açacağını açıklaması, ticaret savaşları ve teknoloji yarışının şirketlerin yatırım politikaları ve kararlarının bu mücadeleden ne şekilde etkilendiğinin önemli bir örneğini teşkil etmiştir" (Herdem ve Çelikkaya, 2024). Çin'in yarı iletken üretimi konusundaki ilerlemesini engellemek, mevcut ABD dış politikasının merkezi haline gelmiştir (Canuto, 2023: 2). Çin üretim ve ihracatının teknolojik olarak daha az gelişmiş segmentlerdeki başarısının ardından ABD, Çin'in Kuzey Amerika ekipmanlarına ve teknolojilerine erişimine karşı engelleri artırarak Çin'in teknolojik gelişimini önlemeyi hedeflemiştir (Canuto, 2023: 2).

ABD tarafından Çin'in; elektrikli araçlar, güneş enerjisi, yapay zekâ ve kuantum bilişimi gibi kritik alanlarda teknolojik gelişme ve inovasyonda küresel lider olan ABD'nin yerini alarak gücünü ve güvenliğini artırmayı, bunu yaparken de daha önce belirtildiği gibi çok yüksek miktarlardaki sübvansiyonlara, fikri mülkiyet hırsızlığına ve haksız ticaret uygulamalarına güvendiği ifade edilmektedir (O'Brian, 2024). Örneğin, otomotiv sektöründe Pekin'in, Seul' den Tokyo'ya, Detroit'ten Bavyera'ya kadar otomobil üreticilerini iflas ettirmek amacıyla kendi üreticilerini sübvansiyon yağmuruna tuttuğunu, milyonlarca ucuz elektrikli aracı ABD ve müttefik ülkelerdeki pazarlara sürmeye teşvik ettiğini ve BYD gibi ulusal şampiyonları desteklediğini savunmuştur (O'Brian, 2024).

Özetle, bilgi ve enerji akışları tüm ekonomik faaliyetlerin temelini oluşturup, ileri teknolojiler kullanımı da her ikisini de desteklediğinden Trump döneminde başlayan ve

Biden döneminde de devam eden teknoloji edinimi ve ticaretteki mücadele uluslararası ilişkileri ve tedarik zincirlerini yeniden şekillendirmektedir (Canuto, 2023: 2).

4. Trump 2.0⁸ ve Ticaret Savaşları:

Kasım 2024'te Trump'ın yeniden ABD Başkanı seçilmesinin, önceki dönemdeki politika ve uygulamaları göz önüne alındığında küresel ekonomide bazı yansımaları olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca "seçim öncesi beyanlarında Amerikan halkına vaat ettiği 'Amerika'yı tekrar büyük yapacağım' düşüncesi aslında gümrükler yoluyla Amerikan piyasasını korumayı öngörmektedir" (Yılmaz, 2024) şeklinde yorumlar da bulunmaktadır. Beklentiler sadece Amerika'nın ticaretinde önemli değişiklikler meydana geleceği yönünde değil, Trump 2.0 döneminin küresel ticarete de önemli etkileri olacağı şeklindedir.

Tabii ki Trump'ın seçim öncesi vaatleri ve seçildikten sonraki icraatları uyuşmayabilecektir. Ama her fırsatta "Önce Amerika"⁹ söylevini kullanan ve iç işlerine daha ağırlık vereceğini belirten Trump'ın, iç piyasada üreticileri korumaya yönelik politikalarının ağır basacağına işaret ettiği düşünülmektedir. Gümrük tarifeleri ile ilgili olarak Trump; Çin malları için genel %60 ya da daha fazla bir oranda artıştan bahsederken (Picciotto, 2024) diğer tüm ithal mallarına da %10 oranında gümrük vergisi uygulamayı, böylece ülke ortalamasını üç katına çıkarmayı ve Amerikan ticari korumacılığını 20. yüzyılın ortalarındaki en parlak dönemine geri götürmekten bahsetmiştir (Economist, 2023).

Önümüzdeki Trump yönetiminin uluslararası ticaret konularında nasıl şekillenebileceğini daha iyi değerlendirebilmek amacıyla bazı istatistik verilerinden yararlanmakta fayda vardır. Bu veriler sayesinde ilk Trump döneminde dış ticaret açığını kapatmaya yönelik uygulanan politikaların süreç içerisinde başarıya ulaşip ulaşmadığının tespiti önemlidir.

Aşağıdaki Tablo 1'den de görüleceği üzere ticaret savaşlarına start verilen 2018 yılından itibaren ABD'nin dış ticaret dengesinde bir iyileşme olmadığı gibi, bu açık istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Aslında 2018 ve 2023 yılları arasındaki ithalat ve ihracat artış hızları karşılaştırıldığında, iki dönem arası söz konusu artış hızlarının %21-22 olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ülkenin dış ticaret açığı da bu seviyelerde artış göstermiştir. Bu çerçevede, ticaret savaşları başlatılarak, ithalatta ilave koruma sağlamak, son 5 yıl içerisinde ABD dış ticaret açığı dikkate alındığında olumlu bir etki yaratmamıştır. Aynı seviyede artan ihracat ve ithalat bu sonucu doğurmuştur. Burada önemli olan husus, ABD'nin ihracat kabiliyetinde istenilen düzeyin de yakalanamamış olmasıdır. Özellikle uluslararası ticarete Çin'in ihracat hacmindeki artış, diğer büyük ekonomilerin küresel rekabet içindeki konumlarını daha iyi bir yere taşıyacak performans göstermeleri önünde büyük engel oluşturmuştur. Öte yandan, ABD'nin uzun süredir ticaretinde açık vermesi, bu büyük ekonomik pazara giriş imkânlarını değerlendirip ihracat olanaklarına kavuşan gelişmekte olan birçok ülke için de en önemli politikalardan biri olmuştur.

⁸ "2.0 ifadesi", bir şeyin veya birinin yeni ve geliştirilmiş bir versiyonu veya örneğini tanımlamak için post pozitif olarak kullanılmaktadır. (Meriam Webster, 2024)

⁹ "Önce Amerika" söylemini Trump ilk olarak Nisan 2016 tarihindeki seçim kampanyasında kullanmıştır (Wittner, 2024).

Aslında dünyadan yaptığı alımlar sayesinde ticaretinde verdiği bu büyük açıkla ABD uzun zamandır birçok devletin ekonomik kalkınmasında çok önemli bir rol oynamıştır.

Bu veriler, ABD'nin yeni Trump döneminde de mevcut uluslararası sistemde uzun süredir devam etmekte olan bu yükü daha fazla taşımak istemeyeceğini, (belki ihracat artırıcı politikalar ile birlikte) ithalatını sınırlandıracak birtakım yeni enstrümanlara başvurabileceğini, ya da mevcut olanları artırarak devamına karar verebileceğini desteklemektedir.

Tablo 1. ABD Dış Ticareti (Birim: 1.000 ABD Doları)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
İhracat	1.665.688.484	1.642.820.352	1.424.934.919	1.754.300.368	2.062.937.261	2.019.159.665
İthalat	2.609.126.878	2.563.536.173	2.406.931.650	2.935.314.152	3.375.948.186	3.172.533.052
Denge	-943.438.394	-920.715.821	-981.996.731	-1.181.013.784	-1.313.010.925	-1.153.373.387

Kaynak: Trade Map

Önemli olan diğer bir husus ise ABD'nin söz konusu ticaret açığının ticaret ortakları arasında nasıl dağıldığının tespitidir. Bu nedenle ABD'nin son beş yıllık ithalatının ve ticaret açığının ana ticaret ortaklarından olan AB ve Çin özelinde ülkesel dağılımını incelemekte fayda görülmektedir.

Aşağıdaki Tablo 2'den görüleceği üzere, ABD'nin son beş yıl içerisinde Çin'den ithalatında %20 oranında bir azalma vardır (2018-2023). İthalattaki bu azalma kendini ayrıca Çin'in ABD'nin toplam ithalatındaki payında da belli etmektedir. Ticaret savaşlarının başladığı 2018 yılında ABD toplam ithalatında Çin %21,6'lık bir paya sahip iken, bu oran 2023 yılında %14'e kadar gerilemiştir. ABD'nin artan ticaret açığı dikkate alındığında, Çin'den boşalan pazar payının ABD'nin diğer ticaret ortakları tarafından doldurulduğu görülmektedir. Bu husus, Nisan 2022 tarihinde ABD Hazine Bakanı Janet L. Yellen'in (US Treasury, 2022), "dost ve müttefikten tedarik" (friend/ally-shoring), diğer bir deyişle ABD'nin tedarik zincirlerinin güvenilir ülkelere taşınması kavramını destekleyen açıklamasını da akla getirmektedir.

Öte yandan, aynı dönem içerisinde ABD'nin AB'den yaptığı ithalattaki artış dikkat çekmektedir. Brexit ertesi 2020 yılında AB'den yapılan ithalat 2023 yılında %39 oranında artmıştır. Bu artış "İngilteresiz" AB ticaret verileri için önem arz etmektedir. Nitekim Brexit öncesi 2018-2019 yılları verilerinden de görüleceği üzere, ABD'nin AB'den yaptığı ithalatın toplam ABD ithalatı içindeki payı oldukça yüksektir: %19-20. Ayrıca, Brexit ertesi ABD'nin 2020-2023 yılları arasındaki toplam ithalatında AB payında da bir artış söz konusudur. 2023 yılında bu pay %18,6'ya ulaşmıştır.

Tablo 2. ABD İthalatının AB ve Çin Payı (Birim: 1.000 ABD Doları)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ABD'nin Çin'den İthalatı	562.700.012	470.950.852	456.449.466	540.073.411	575.710.081	448.035.941
Çin'in toplam ABD ithalatındaki payı (%)	21,6	18,4	19,0	18,4	17,1	14,1
ABD'nin AB'den ithalatı*	498.405.974	526.102.751	424.518.261	502.591.665	569.186.241	589.906.755
AB'nin toplam ABD ithalatındaki payı (%)*	19,1	20,5	17,6	17,1	16,9	18,6

Kaynak: Veriler Trade Map veri tabanından elde edilmiş, ancak yazar tarafından hesaplanmış ve tabloluşturulmuştur. *2020 yılındaki Brexit nedeniyle AB verileri: 2018 ve 2019 yıllarında 28 üyeli, diğer dönemlerde 27 üyeli olarak hesaplanmıştır.

AB, ABD'nin her zaman müttefiki ve önemli bir ticaret ortağı olmuştur. ABD ile ticaret Avrupa ülkeleri için kritik önem taşımaktadır. AB Komisyonu'nun verilerine göre AB ve ABD, 2021 yılında 1,2 trilyon Avro (1,29 trilyon Dolar) ile tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaşan dünyadaki en büyük ikili ticaret ve yatırım ilişkisine sahiptir (Amaro, 2024).

Ancak Trump'ın ilk dönem başkanlığında ticaret konularında gerginleşen ilişkilerin, önümüzdeki ikinci dönem başkanlığı süresince de devam edebileceğini düşünmek yanlış olmayacaktır. AB yetkilileri ve komisyon bürokratları olası yeni ilave gümrük vergilerine ilişkin gündemi dikkatlice takip etmektedir. Zira Trump, Avrupa ülkelerini %10 ek gümrük vergisi uygulamakla tehdit ederken, Avrupa Birliği'nin yeterince Amerikan malı almadığı için "büyük bir bedel ödemek" zorunda kalacağını söylemiştir (Amaro, 2024). Özellikle, Tablo 2'den görüleceği üzere, Çin'den azalan ithalatın yerinin bir nebze de olsa AB'den artan ithalat ile doldurulması ABD Başkanı'nın bedel ödemeye ilişkin söylevini destekleyecek niteliktedir.

Brüksel'in, Cumhuriyetçileri müzakere masasına geri döndürmek ve bir anlaşma yapmak için Trump'ın gümrük vergilerine karşı hızlı ve sert bir şekilde karşılık vermeye hazırlandığı, çeşitli basın organlarında ve AB'li diplomatlar tarafından dile getirilmektedir (Moens vd., 2024). Öte yandan AB'nin, en büyük müttefiki ile zarar verici bir ticaret savaşından kaçınmak istediği için çeşitli politikalar üretme çabası içinde olduğu da görülmektedir (AFP, 2024). AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen 8 Kasım 2024 günü yaptığı açıklamada, ABD lideri Donald Trump'a, Rus enerjisinin yerini alması için ABD'nin bloğa daha fazla sıvılaştırılmış doğal gaz tedarik etmesini önermiştir (AFP, 2024). Böylelikle Trump'ı, yeni gümrük vergileri uygulamaktan caydırmak için Avrupa'nın Amerika'dan daha fazla sıvılaştırılmış doğal gaz satın alması yönünde bir politika önceliği ortaya çıkmıştır (AFP, 2024).

AB için yaklaşmakta olan olası bir yeni ticaret savaşı ile ilgili olarak yapılan bazı araştırmalarda (Knightley vd., 2024) "Avrupa'nın en kötü ekonomik kâbusu gerçek oluyor" denilmekte ve Avro Bölgesi ekonomisinin durgun büyümeden tam anlamıyla bir durgunluğa geçebileceği, hâlihazırda zor durumda olan ve büyük ölçüde ABD ile ticarete dayanan Alman ekonomisinin Avrupa otomotivine yönelik olası gümrük vergilerinden özellikle olumsuz etkileneceği belirtilmektedir. Ayrıca, Trump'ın Ukrayna ve NATO konusundaki tutumuna ilişkin belirsizliğin Avro Bölgesi genelinde son dönemde istikrar kazanan ekonomik güven göstergelerini zayıflatabileceği ve tarifelerin Avrupa'yı 2025'in sonlarına kadar etkilemeyecek olsa da yenilenen belirsizlik ve ticaret savaşı korkularının Avro Bölgesi ekonomisini yılın başında resesyona sürükleyebileceği değerlendirilmektedir. Özellikle Almanya konusu Trump'ın ilk başkanlık döneminde önem verdiği bir husus olmuş ve Amerika'ya milyonlarca araba sattığı ve ticaret açığını genişlettiği için Almanya'yı "çok kötü" olarak nitelendirmiştir (Sheftalovich, 2017).

ABD ve Çin arasındaki yeni ticaret savaşlarının sonuçları Çin tarafından incelendiğinde; ilave gümrük vergilerinin Pekin için çok önemli bir zamana denk gelebileceği, zira ülkenin içinde olduğu bazı ekonomik sorunlarla mücadele ederken (emlak piyasasındaki çöküş ve tüketici harcamalarındaki durgunluk vb.) büyüme için ihracata daha fazla bel bağlayacağı, yeni savaşın Çin'in ihracatını 200 milyar dolar azaltabileceği ve GSYH üzerinde yüzde 1 puanlık bir düşüşe neden olabileceği değerlendirilmektedir (Cheng, 2024).

Hâlihazırda tarifelerden bağımsız olarak Çin, ABD dışındaki pazarlarda ihracatta bir güç merkezi olmaya devam etmektedir. Daha önce de değinildiği üzere ticaret savaşları ertesinde Çin'in dünya ihracatından aldığı pay artmıştır (İhracat payı 2018'de %13'den, 2023'de %14,6'ya yükselmiştir). Bu durum bugüne kadar Çin'in ABD'de pazar payı kaybederken, diğer bölgelerde ihracatını artırdığının göstergesidir. Örneğin, Çin 2010'larda %18'den az olan ASEAN ithalatının artık %25'inden fazlasını temsil etmektedir (Cheng, 2024). Ancak aynı durum Çin'in dünya ithalatındaki payı için geçerli değildir. Son beş yıllık dönem itibarıyla bu pay %11 civarındadır (Trade Map, 2024).

Bu kapsamda ABD Merkez Bankası'nın (FED) 2024 Ağustos ayında yayınladığı bir raporda Çin'in, ABD'ye satış yapan ülkelere de ihracatının arttığı belirtilmektedir (Hoang ve Lewis, 2024). Rapora göre Çin'in ABD mal ithalatındaki payı, ABD'nin Çin'e yönelik gümrük vergisi artışları ve diğer jeopolitik gerilimlerin ardından 2017'den bu yana önemli ölçüde düşüş göstermektedir. Ancak, ABD Çin'den doğrudan tedarikini azaltmış olsa da ABD'nin ithalatındaki diğer tedarikçilerinin Çin'den ithalata olan bağımlılıklarının arttığı görülmektedir. Çalışma ile bu eğilimin, ABD'nin Çin mallarına olan doğrudan bağımlılığının azalmasının, diğer ticaret ortakları aracılığıyla artan dolaylı bağımlılıkla dengelenip dengelenmediği ve Vietnam-Meksika gibi üçüncü taraf ülkelerin ürünlerinin ABD pazarına girişini sağlamak için Çin'in arka kapısı olarak hizmet edip etmediği sorusu incelenmektedir. Sonuç olarak rapor; Çin'in üçüncü ülkelerdeki yatırımlarına ve tedarik zincirlerinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin doğrudan kanıtlara ihtiyaç olduğunu, farklı politika değişikliklerinin (tarife artışı, sanayi politikaları, yeşil dönüşüm, ulusal güvenlik, vb.) etkilerini birbirinden ayırtmanın gerektiğini ve bu değişiklikler neticesinde Çin'in küresel tedarik zincirinde düşük maliyetli, düşük katma değerli bir konumdan, daha önceki yıllarda Güney Kore ve Japonya'nın yaşadığı gibi

yüksek katma değerli bir üretim konumuna doğal yükselişinden ayırmanın da önemli olacağını ifade etmektedir.

Raporda ayrıca; Çin'in dünyanın geri kalan bölgelerine artan ihracatının altında yatan nedenlerden biri olarak da, ABD'nin Çin mallarına uyguladığı 2018-2019 gümrük vergisi artışlarının Çin'de olumsuz bir talep şoku yaratarak ücret ve fiyatları düşürmüş ve üçüncü taraf ülkelerde Çin mallarının ithalatını artırmış olabileceği, başka bir deyişle, ABD'nin diğer tedarikçilerinin Çin ile artan bağlantıları, Çin mallarını bu ülkeler için daha ucuz hale getiren ticaret savaşının kaçınılmaz bir ekonomik sonucu olabileceği değerlendirilmektedir.

Söz konusu raporun bulguları değerlendirildiğinde; Çin'in, ABD'ye dolaylı ihracat yolları arayışı çerçevesinde, bu pazarın ürün sağlayıcılarına yönelik artan oranlarda yatırım ve iş birliğini geliştirici politikalar ile ABD'ye yönelik bir çevreleme politikası yürütebileceği de düşünülmektedir.

Trump Başkanlığı'nın ikinci dönemindeki muhtemel ticaret savaşı Çin için önemli sonuçlar doğuracaktır. İhracat aracılığı ile büyüme Çin'in en önemli ekonomi politikası olduğu göz önüne alındığında (örneğin; Bir Kuşak Bir Yol projesi gibi)¹⁰ şiddeti artan bir ticaret savaşının, Çin'in ABD'deki pazar kaybını telafi etmek üzere daha saldırgan ticaret politikaları uygulayabileceğini, -ihracatında uyguladığı sübvansiyonlarda artışlar gibi- akla getirmektedir. Hâlihazırda Çin'in sübvansiyonlu ihracatına karşın AB, ithal edilen Çin menşeli elektrikli araçlar için yüksek telafi edici vergiler uygulamaktadır (Liboreiro, 2024). Önümüzdeki dönemde saldırgan Çinli ihracatçıların fiyat kırma politikaları (damping uygulamaları) ve Çin hükümetinin ihracatta uyguladığı devlet desteklerindeki muhtemel artış, Çin'in ticaret ortaklarında da artan korumacılığın fitilini ateşleyecektir.

5. Trump 2.0 Döneminin Türkiye Dış Ticaretine Olası Etkileri

Türkiye dış ticaret verilerini incelediğimizde, dış ticaret açığının uzun bir süredir devam eden bir husus olduğu bilinmektedir. Nitekim son beş yıla ait veriler aşağıda yer almaktadır (Bkz: Tablo 3). Öte yandan, AB ile dış ticaret dengesi inişli çıkışlı olmakla beraber son dönemlerde Türkiye lehinedir. ABD ile 2021-22 yıllarında yakalanan ihracat ivmesi ise 2023 yılında tekrar dış ticaret açığına dönüşmüştür. Ancak, Çin ile ticaret Türkiye aleyhine gelişmektedir. Çin'in Türkiye'nin toplam ihracatı içindeki payı oldukça düşüktür (%1,5) (Bkz: Tablo 5). İthalattaki payı ise istikrarlı bir şekilde artmaktadır (%9-12 civarında) (Bkz: Tablo 4).

Trump'ın yeni döneminde olası tarife artışlarının Türkiye dış ticareti için olumsuz etkileri olabilecektir. ABD pazarı Türk ihracatçıları için büyük önem arz etmektedir. Trump'ın tüm ithalat vergilerinde uygulayacağını belirttiği artan oranlar, birçok ülke gibi Türkiye'nin de pazar payında daraltıcı bir etki yaratabilecektir. Öte yandan, ABD pazarında Çin'in yerini doldurabilecek bir ihracat imkânına sahip olmak ayrıca önemli

¹⁰ Çin 2013 yılından beri yürüttüğü "Bir Kuşak Bir Yol" projesi ile eski İpek Yolu'nu canlandırıp, beş kıtaya ulaşım olanaklarını artırmayı ve Çin mallarının daha hızlı ve güvenli bir şekilde dünyaya yayılmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

olacaktır. Nitekim Çin ihracatına %60 oranında ilave gümrük vergisi getirilirken diğer ülkelere ilave vergiler %10 oranında kalırsa ABD pazarında “üçüncü ülke ihracatı göreceli olarak Çin ihracatına oranla bir rekabet avantajı elde edebilecektir” (Ülgen ve İltutmuş, 2024). Öte yandan, ABD pazarında Çin'den boşalacak tedarik zincirlerinde kendilerine yer edinebilmek için ABD'nin çeşitli ticaret ortakları büyük bir rekabet içinde olacaktır (Ülgen ve İltutmuş, 2024). Bu aşamada, hedef pazarda tedarik zincirlerini önceden kurmuş ve belirli bir talep organizasyonu kapasitesine ulaşmış tedarikçilerin daha güçlü bir rekabet avantajı elde edeceği açıktır (Ülgen ve İltutmuş, 2024).

“Dolayısıyla bu şartlarda ABD pazarına ihracatı yapılan hangi ürün grupları itibarıyla Türkiye bir rekabet avantajı elde edebilir? Hangi ürün gruplarında Türkiye, rekabet avantajını kaybeden Çin ürünlerinden pazar payı alabilir?” (Ülgen ve İltutmuş, 2024) sorularının ürün bazında çalışılması Türkiye açısından faydalı olacaktır.

Çin ile ticari ilişkilerinde Türkiye, Çin menşeli birçok ürünün ithalinde ticaret politikası savunma araçları (en çok başvurulan anti-damping vergisidir) uygulamaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2024). Yerli piyasayı ve üreticileri haksız ve adil olmayan ticaretin yıkıcı sonuçlarından korumak için daha önce yukarıda da değinilen DTÖ'nün ilgili düzenlemeleri ve anlaşmaları uyarınca diğer tüm DTÖ üyesi ülkeler gibi Türkiye'de gerekli düzenlemeleri yapmaktadır. Öte yandan, Çin'in olası bir ihracat atağının Türkiye'nin iç dinamiklerini bozabileceği ve Çin'den ithalatı körükleyici bir ivme yaratabileceği değerlendirilmektedir.

AB pazarı ise, 1996'dan itibaren tesis edilen Gümrük Birliği ilişkisinden dolayı Türk dış ticaretinde önemli bir yere sahiptir. Ülke ihracatında en büyük pay AB ülkelerine aittir ki bu oran %40'lar çerçevesindedir (Bkz. Tablo 5). İthalatta ise Türkiye'nin AB'ne bağımlılığı ihracata göre daha düşük bir oranda, %30'lar civarında gerçekleşmektedir (Bkz. Tablo 4). ABD'de kaybedeceği pazar payı yerine Çin başka ülke pazarlarına ve AB'ye yönelebilecektir. AB pazarında kendine daha fazla bir yer edinmeye çalışan Çin, Türkiye ihracatı için büyük önem taşıyan bu pazarda rekabeti Türkiye aleyhine bozabilecektir. Aynı zamanda AB'nin olası bir ticaret savaşı sürecinde ekonomik bir resesyona girmesi sonucunda da Türk ihracatına ilave olumsuz etki yaratabileceği değerlendirilmektedir. Daralan bir Avrupa pazarı, bu pazardaki Türk ürünlerinin satışları üzerinde de bir daralma etkisine sahip olabilecektir. Ayrıca, şiddeti artan bir ticaret savaşında, Çin'in başka pazarlara ısrarcı bir şekilde yönelmesinin Türkiye'nin o ülkelerdeki pazar paylarını olumsuz etkilemesi de beklenmelidir.

Bu veriler ışığında olası yeni ticaret savaşları kapsamında adil rekabeti bozan uygulamalardan zarar gören devletlerin DTÖ kuralları uyarınca yeni korumacı önlemlere, misillemelere başvurması kaçınılmaz olacaktır. Bu önlemler karşılığında taraf ülkelerin de karşı-misilleme içeren uygulamalarının, önümüzdeki dönem ticaret savaşlarının yıkıcı etkilerinin uzun dönem hissedilmesine neden olabileceği ve dünya ticaretinde son dönemlerde yaşanan daralmayı da artıracığı beklenmelidir.

Tablo 3. Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi (Birim: 1000 ABD Doları)

	2019	2020	2021	2022	2023
Çin	-16.401.401	-20.174.423	-28.576.388	-38.072.812	-41.674.823
ABD	-2.875.607	-1.341.969	1.571.177	1.653.704	-951.809
AB*	15.715.475	-2.522.992	8.824.175	11.834.568	521.039
Toplam Denge	-29.476.049	-49.856.433	-46.158.444	-109.539.088	-106.351.679

Kaynak: Veriler Trade Map veri tabanından elde edilmiş, ancak yazar tarafından hesaplanmış ve tabloluşturulmuştur. *2020 yılındaki Brexit nedeniyle AB verileri: 2019 yılında 28 üyeli, diğer dönemlerde 27 üyeli olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4. Türkiye'nin İthalatının Dağılımı- AB, Çin ve ABD-

İthalat payı %	2019	2020	2021	2022	2023
Çin	9,1	10,5	11,9	11,4	12,4
ABD	5,6	5,3	4,8	4,2	4,4
AB*	35	33,4	31,5	25,7	29,3

Kaynak: Veriler Trade Map veri tabanından elde edilmiş, ancak yazar tarafından hesaplanmış ve tabloluşturulmuştur. *2020 yılındaki Brexit nedeniyle AB verileri: 2019 yılında 28 üyeli, diğer dönemlerde 27 üyeli olarak hesaplanmıştır.

Tablo 5. Türkiye'nin İhracatında Dağılım- AB, Çin ve ABD-

İhracat payı %	2019	2020	2021	2022	2023
Çin	1,5	1,7	1,6	1,3	1,3
ABD	5,0	6,0	6,5	6,6	5,8
AB*	49,4	41,8	41,9	41,4	41,8

Kaynak: Veriler Trade Map veri tabanından elde edilmiş, ancak yazar tarafından hesaplanmış ve tabloluşturulmuştur. *2020 yılındaki Brexit nedeniyle AB verileri: 2019 yılında 28 üyeli, diğer dönemlerde 27 üyeli olarak hesaplanmıştır.

6. Sonuç:

İkinci Dünya Savaşı ertesi kurulmak istenilen liberal çok taraflı ticaret sistemi içinde, ulusal çözümler yeniden ön plana çıkmaktadır. 2018'de ticaret savaşları ile başlayan bu süreç küresel ticaret politikalarında belirsizliği artırıp, daralan ticaret hacimlerine yol açmıştır. Bu durum 1970'li yıllarda tecrübe edilen korumacı ticaret politikaları ile bazı benzerlikler gösterse de özellikle 1995 yılında oluşturulmuş olan DTÖ'nün benzersiz rolü nedeniyle süreç bazı değişimleri de beraberinde getirmiştir (AHM'nin oluşturulması gibi). Özellikle, Donald Trump'ın ikinci defa ABD başkanı

seçilmesinin küresel ticarete olası etkileri diğer ülkeler tarafından dikkatle takip edilmekte, yeni çözüm ve politika arayışlarını da beraberinde getirmektedir.

Bu çalışma kapsamı yapılan değerlendirmeler aşağıda yer almaktadır:

Trump'ın ilk döneminde uygulanan ithalattaki korumacı politikalara rağmen halen ABD'nin dış ticaret açığının devam ettiği görülmektedir. Söz konusu önlemler uyarınca Çin'in ABD'de azalan pazar payı başka tedarikçiler tarafından doldurmuştur. Bu nedenle Trump'ın yeni döneminde şiddeti yükselen bir ticaret savaşına tekrar yönelmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Trump'ın ikinci döneminde yükselteceğini söylediği tarifeler (Çin için %60, diğer ülkeler için %10), uluslararası ticaretteki karşılıklı bağımlılığın ve KDZ'lerin işleyişi göz önüne alındığında birçok ülkenin ticaret dengelerinde olumsuz bir etkiye sahip olacaktır. ABD uzun bir süredir devam eden ticaret açığını bir ulusal güvenlik meselesi olarak görüp, korumacı politikalarının düzeyini artırırken ticaret ortaklarının da kendisine misilleme ile cevap verme olasılığını da yaratmış olacaktır. Hâlihazırda, Trump'ın ilk dönem ulusal güvenlik kaygısı ile başlattığı tek taraflı korumacı politikaları nedeniyle DTÖ'de açılan davalarda ABD haksız bulunmuştur. Aynı durumun Trump'ın ikinci döneminde de şiddeti artan bir şekilde yaşanabileceği, ayrıca ABD'nin DTÖ kuralları ve dava sonuçlarını uygulamama yönündeki kararının devamı halinde dünya ticareti üzerindeki belirsizliğin, sonu belli olmayan bir zamana yayılacağını tahmin etmek güç olmayacaktır.

AB ise yeni dönemde ABD ile ilişkilerinde dikkatli olmaya çalışmakta, olası tarife artışlarını AB için önünü kesmek amacıyla, ABD'yi müzakere masasına çekebilecek politika önerileri geliştirmeye çalışmaktadır. Zira ABD tarifelerinde olası bir artış, AB ekonomisinde bazı olumsuzlukları beraberinde getirebilecek, özellikle halen sıkıntılı bir süreçten geçmekte olan Almanya ekonomisi için zorlayıcı bir süreç (özellikle otomotiv sektörü için) başlayabilecektir.

Çin'in de ABD'nin kendi ürünlerine yönelik yüksek oranlardaki tarife artışlarından olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. İhracata dayalı ekonomik büyüme modelinin devamı için, halen agresif bir ihracat politikası izleyen Çin'in de bu kapsamdaki saldırgan politikalarının düzeyini artırmasını beklemek gerekmektedir. ABD'den boşalabilecek pazar payını başka ülke pazarları ile telafi etmek amacıyla, ihracat ürünlerinin rekabetini artırmaya yönelik fiyat ayarlamalarına ve yeni artan oranlar ile ihracat sübvansiyonlarına yönelmesi zorunlu olacaktır. Çin ayrıca, ABD'nin kendi yerine ikame edeceği ürün sağlayıcılarına yönelik artan oranlarda yatırım ve iş birliğini geliştirici politikalar ile ABD'yi bir çevreleme politikası da yürütebilecektir.

ABD'nin uygulamayı planladığı şiddeti artan bir ticaret savaş, Türkiye dış ticareti açısından da olumsuz etkiye sahip olacaktır. ABD'nin uygulamayı planladığı yeni tarifeler bu pazara girişte ülkemiz ihracatçılarını zorlayıp, ABD ile dış ticaretimizi olumsuz etkileyebilecektir. Tabi ki ABD pazarında Çin'den boşalabilecek pazar payını Türk ihracat ürünleri ile doldurabilmek önemli bir avantaj olarak değerlendirilmelidir. Zira Trump'ın Çin için uygulanması muhtemel vergi oranı diğer ülkelerden çok yüksektir. Ancak, ABD pazarında Çin'in yerine tedarikçi olma çabaları sadece Türkiye için değil, birçok üçüncü ülke için de belirleyici bir ticaret politikası olarak öne çıkabileceğinden, artan bir rekabet yaşanabilecektir.

Ayrıca yeni dönemde artan tarifeler Türkiye ihracatı için büyük önem arz eden AB ekonomisinde bir durgunluk yaratması halinde bu durum AB pazarının daralmasına ve Türk ihracatçılarının olumsuz yönde etkilenmesine neden olabilecektir. Aynı zamanda, Çin'in de olası bir küresel ihracat atağı karşısında gerek AB gerekse diğer ülke ve bölge pazarlarında Türkiye'nin ihracat rekabeti zorlaşabilecektir.

Son olarak, hâlihazırda işlevi sorgulanan DTÖ'yü uluslararası mecrada zor günler beklemektedir. Küresel ticarete artan belirsizlik ve korumacı politikalar bu çok taraflı örgütün yeniden yapılandırılmasını artık bir zorunluluk olarak ortaya sunabilecektir. ABD, kendi liderliğinde kurulmuş olan mevcut düzenden memnuniyetsizliğini açıkça belirtmektedir. Bu aşamada sorulması gereken sorular, yeniden şekillenmesi ya da reform edilmesi beklenen uluslararası ticaret sistemine ABD'nin öncülük etmeye istekli olup olmayacağı, bu yönde bir irade gösterip istekli olsa bile bu süreç içerisinde gerekli olan yeterliliğe sahip olup olamayacağı ve mevcut küresel ticaret düzenindeki yeni güçlü aktörler ve bölgesel oluşumlar tarafından (BRICS ülkeleri -özellikle Çin ve Rusya- ve AB gibi) bu iradesinin kabul görüp göremeyeceği olacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ticari Bilimler Fakültesi Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Research and Publication Ethics Statement

The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Journal of Commercial Sciences has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study. This study does not require ethics committee approval.

Kaynakça:

Agence France Press (AFP) (2024), EU Chief Suggested To Trump Buying US Gas Instead Of Russia's, *Barron's*, 15/11/2024 tarihinde <https://www.barrons.com/news/eu-chief-suggested-to-trump-buying-us-gas-instead-of-russia-s-451c5356> sitesinden alındı.

Akoğlu Şişman, M. (2021), *The Formation and the Transformation of Trade Relations in the European Union, (1958-2018)*, Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara, <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/89692>

Amaro, S. (2024) Politics, Europe praises Trump's victory amid wider fears of an impending economic nightmare, *CNBC Haber Kanalı*, 7/11/2024 tarihinde <https://www.cnbc.com/2024/11/06/eu-reaction-to-us-election-2024.html> sitesinden alındı.

- Ayres, G. ve Mitchell A. (2012), General and Security Exceptions under the GATT and GATS, *International Trade Law and WTO*, Eds Carr I./ Bhuiyan J./ Alam S., Federation Press, 11/11/2024 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/228263700_General_and_Security_Exceptions_Under_the_GATT_and_the_GATS sitesinden alındı.
- BBC (2019), Trade war: US-China trade battle in charts, 10/11/2024 tarihinde <https://www.bbc.com/news/business-45899310> sitesinden alındı.
- BBC (2020), A quick guide to the US-China trade war, 9/11/2024 tarihinde <https://www.bbc.com/news/business-45899310> sitesinden alındı.
- Bown, C. (2019), The 2018 trade war and the end of dispute settlement as we knew it, *VOXeu-The Centre for Economic Policy Research (CEPR)*, 13/06/2019 tarihinde <https://voxeu.org/article/2018-trade-war-and-end-dispute-settlement-we-knew-it> sitesinden alındı.
- Bown, C. ve Kolb, M. (2023), Trump's Trade War Timeline: An Up-to-Date Guide, *Peterson Institute for International Economics, PIIE, Trade & Investment Policy Watch*, 15/11/2024 tarihinde <https://www.piie.com/sites/default/files/documents/trump-trade-war-timeline.pdf> sitesinden alındı.
- Burchard, H. Von D. (2019), Trump to EU: Include agriculture in US trade talks or face tariffs, *Politico, Political magazine*, 31/11/2024 tarihinde <https://www.politico.eu/article/trump-to-eu-include-agriculture-in-us-trade-talks-or-face-tariffs> sitesinden alındı.
- Bureau of Industry and Security (2022), Commerce Implements New Export Controls on Advanced Computing and Semiconductor Manufacturing Items to the People's Republic of China (PRC), *US Department of Commerce*, 15/11/2024 tarihinde <https://www.bis.doc.gov/index.php/documents/about-bis/newsroom/press-releases/3158-2022-10-07-bis-press-release-advanced-computing-and-semiconductor-manufacturing-controls-final/file> sitesinden alındı.
- Canuto, O. (2023), A Tale of Two Technology Wars: Semiconductors and Clean Energy, *Policy Center for the New South*, Policy Brief, No. 41/23, 11/11/2024 tarihinde https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2023-11/PB_41-23_Otaviano%20Canuto.pdf sitesinden alındı.
- Cheng, E. (2024), Trump win and threat of more tariffs raises expectations for more China stimulus, *China Economy, CNBC*, 15/11/2024 tarihinde, <https://www.cnbc.com/2024/11/07/trump-win-and-threat-of-more-tariffs-raises-expectations-for-more-china-stimulus.html> sitesinden alındı.
- Çetinkaya, M. ve Muratoglu, G. D. (2019), 21. Yüzyılda Küresel Ticaret Savaşları, Murat Çetinkaya ve Gonul Dincer Muratoglu (Ed.), (s.7-44) *Ticaret ve Kur Savaşları Küresel 21. Yüzyılda Ekonomik Politığe Yansımaları*, Gazi Kitapevi, Ankara. <https://www.researchgate.net/publication/339352500>

De Backer, K. ve Miroudot, S. (2013), Mapping Global Value Chains, *OECD Trade Policy Papers*, No. 159, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5k3v1trgnbr4-en>

Economist (2023), Trump's tariff plans would be disastrous for America and the world, 10/11/2024 tarihinde, <https://www.economist.com/leaders/2023/11/02/donald-trumps-tariff-plans-would-inflict-grievous-damage-on-america-and-the-world> sitesinden alındı.

Herdem, Ş. ve Çelikkaya, D. (2020), ABD'den HUAWEI'ye İhracat Yasağı, *Herdem Attorneys at Law*, 10/11/2024 tarihinde <https://herdem.av.tr/abdden-huaweiye-ihracat-yasagi> sitesinden alındı.

Hoang, T. ve Lewis, G. (2024), As the U.S. is Derisking from China, Other Foreign U.S. Suppliers Are Relying More on Chinese Import, *The Federal Reserve Board of Governors*, 13/11/2024 tarihinde <https://www.federalreserve.gov/econres/notes/feds-notes/as-the-u-s-is-derisking-from-china-Other-foreign-u-s-suppliers-are-relying-more-on-chinese-imports-20240802.html> sitesinden alındı.

Hodge, A. (2022), Statement from USTR Spokesperson, *Office of USA Trade Representative*, 9/11/2024 tarihinde <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2022/december/statement-ustr-spokesperson-adam-hodge> sitesinden alındı.

Kaya, T. (2017), DTÖ Anlaşmalarındaki Yükümlülüklerden Kaçınmaya Olanak Sağlayan İstisna Hükümleri, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 169-192.

Kimberly, A. (2019), Trade Wars and their Effect on the Economy and You, Why Trade Wars Are Bad and Nobody Wins, *US Economy and News -Trade Policy, The Balance*. 31/11/2024, <https://www.thebalance.com/trade-wars-definition-how-it-affects-you-4159973> sitesinden alındı.

Knightley, J., Garvey, P., Turner, C., Brzeski ve C., van den Broek, J. (2024), Trump wins: Tax cuts come with a cost, *ING, THINK economic and financial analysis*, 8/11/2024 tarihinde, <https://think.ing.com/articles/trump-wins-tax-cuts-come-with-a-cost/#a5> sitesinden alındı.

Liboreiro, J. (2024), AB, Çin menşeli elektrikli otomobillere yönelik yüksek gümrük vergilerine son onayı verdi, *Euro News*, 29/10/2024 tarihinde <https://tr.euronews.com/business/2024/10/29/ab-cin-menseli-elektrikli-otomobillere-yonelik-yuksek-gumruk-vergilerine-son-onayi-verdi> sitesinden alındı.

Merriam-Webster (2024) *Encyclopaedia Britannica Company*, 15/11/2024 tarihinde, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/2.0> sitesinden alındı.

Miller, C. (2022) *Chip Wars The Fight for the World's Most Critical Technology*, Scribner

Moens, B., Gavin, G., ve Caulcutt, C. (2024), EU's opening bid to avoid Trump's tariffs: We could buy more American gas, *E&E News By POLITICO*, 13/11/2024 tarihinde <https://www.eenews.net/articles/eus-opening-bid-to-avoid-trumps-tariffs-we-could-buy-more-american-gas/> sitesinden alındı.

- O'Brien, C. R. (2024), The Return of Peace Through Strength-Making the Case for Trump's Foreign Policy, *Council on Foreign Relations*, 11/11/2024 tarihinde <https://www.foreignaffairs.com/united-states/return-peace-strength-trump-obrien> sitesinden alındı.
- Palumbo, D. ve Costa, N. (2019), Trade war: US-China trade battle in charts, *BBC News*, 31/10/2024 tarihinde <https://www.bbc.com/news/business-48196495> sitesinden alındı.
- Picciotto, R. (2024), Trump floats 'more than' 60% tariffs on Chinese imports, *CNBC Haber Kanalı*, 11/11/2024 tarihinde, <https://www.cnbc.com/2024/02/04/trump-floats-more-than-60percent-tariffs-on-chinese-imports.html> sitesinden alındı.
- Politi, P. ve Rocco, M. (2019), Donald Trump to delay car tariffs decision by up to 6 months, *Financial Times*, 31/12/2023 tarihinde, <https://www.ft.com/content/379dd484-771f-11e9-be7d-6d846537acab> sitesinden alındı.
- Pompeo, M.R. (2020), The United States Protects National Security and the Integrity of 5G Networks, *US Department of State, Press Statement*, 10/11/2024 tarihinde <https://2017-2021.state.gov/the-united-states-protects-national-security-and-the-integrity-of-5g-networks/index.html> sitesinden alındı.
- Reinbold, B. ve Wen, Y. (2019), Historical U.S. Trade Deficits, *Federal Reserv Bank of St.Louis*, 31/09/2024 tarihinde <https://www.stlouisfed.org/on-the-economy/2019/may/historical-u-s-trade-deficits> sitesinden alındı.
- Reuters, (2019), Factbox: Tariff wars - duties imposed by Trump and U.S. trading partners, *The News and Media Division of Thomson Reuters*, 20/May2019 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-tariffs-factbox/factbox-tariff-wars-duties-imposed-by-trump-and-us-trading-partners-idUSKCN1SJ1ZJ> sitesinden alındı.
- Rockwell, K. (2022), Recent WTO Ruling Against the United States Highlights Challenges in Dispute Resolution, *Willson Center Blog*, 15/11/2024 tarihinde <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/recent-wto-ruling-against-united-states-highlights-challenges-dispute-resolution> sitesinden alındı.
- Seric, A. ve Tong, Y.S. (2019), What are global value chains and why do they matter? *UNIDO, Industrial Analytics Platform*, 15/11/2024 tarihinde <https://iap.unido.org/articles/what-are-global-value-chains-and-why-do-they-matter> sitesinden alındı.
- Sheftalovich, Z. (2017) Trump calls Germans 'bad, very bad,' vows to curb car imports: report, *POLITICO News Organization*, 31/11/2024 tarihinde <https://www.politico.eu/article/trump-calls-germans-very-bad-vows-to-curb-car-sales-report/> sitesinden alındı.
- Spero, J. E. ve Hart, J. A. (2010), *The Politics of International Relations*, seventh ed., Wadsworth.
- Ticaret Bakanlığı (2024), İthalat Mevzuatı, 10/11/2024 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/ithalat/ithalat-mevzuati> sitesinden alındı.

Trade Map (2024), *International Trade Center (ITC), Trade statistics for international business development*, <https://www.trademap.org/Index.aspx>

US Department of State (2022), Bureau of International Security and Nonproliferation Export Controls Policy, *Export Controls Policy*, 12/11/2024 tarihinde <https://www.state.gov/nonproliferation-export-controls/> sitesinden alındı.

Ülgen, S. ve İltutmuş, A. (2024), Trump Döneminde ABD'nin Uluslararası Ticaret Politikası: Ticaret Savaşları Türkiye'ye Avantaj Sağlar mı?, *Edam Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi*, 12/11/2024 tarihinde https://edam.org.tr//Uploads/Yukleme_Resim/-12-11-2024-14-27-23.pdf sitesinden alındı.

White House (2018), President Donald J. Trump is Confronting China's Unfair Trade Policies, 10/11/2024 tarihinde <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-confronting-chinas-unfair-trade-policies/> sitesinden alındı.

Wittner, L.S. (2024), The Ugly Origins of Trump's "America First" Policy, *Foreign Policy in Focus*, 10/11/2024 tarihinde, <https://fpif.org/the-ugly-origins-of-trumps-america-first-policy/> sitesinden alındı.

WTO (2018), Panels established to review US steel and aluminium tariffs, countermeasures on US imports, 11/11/2024 tarihinde, https://www.wto.org/english/news_e/news18_e/dsb_19nov18_e.htm sitesinden alındı.

WTO (2022), Dispute Settlement, DS548: United States- Certain Measures on Steel and Aluminium Products, The EU, 11/11/2024 tarihinde, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds548_e.htm sitesinden alındı.

WTO (2023), Dispute Settlement, DS564: United States - Certain Measures on Steel and Aluminium Products, Türkiye, 11/11/2024 tarihinde, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds564_e.htm sitesinden alındı.

WTO (2024a) The WTO, 11/11/2024 tarihinde https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/what_stand_for_e.ht sitesinden alındı.

WTO (2024b), Index of disputes issues, 11/11/2024 tarihinde, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_subjects_index_e.htm?id=G232 sitesinden alındı.

WTO (2024c), DISPUTE SETTLEMENT, DS554: United States - Certain Measures on Steel and Aluminium Products, Russia, 11/11/2024 tarihinde, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds554_e.htm sitesinden alındı.

Yellen, Janet L. (2002), Remarks by Secretary of the Treasury Janet L. Yellen on Way Forward for the Global Economy, *Press Releases*, 27/12/2024 tarihinde <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy0714> sitesinden alındı.

Yılmaz, E. (2024), Trump'ın uygulamayı planladığı politikaların Türkiye'nin büyümesine katkı sağlayacağı öngörülüyor, *Anadolu Ajansı, Ekonomi*, 15/11/2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/trumpin-uygulamayi-planladigi-politikalarin-turkiyenin-buyumesine-katki-saglayacagi-ongoruluyor/3388000> sitesinden alındı.

Extensive Summary

Trade Wars and International Trade Order in Trump's New Era

After the Second World War, liberal trade policies were strengthened by their dominance in Western countries, and later, with the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), they became the unrivaled dominant approach to global trade. Nevertheless, this dominant approach has also been developed by the leading role of the United States (US) in international affairs. In this process to initiate a rule-based multilateral liberal trade order, first the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) (1947) and then its successor the World Trade Organization (WTO) have been established. Since their creation, these initiatives can be regarded as successful in securing the liberal trade order.

However, in the post-2000 period, crises, pandemics and some political developments in the global economy have led to an increase in questioning of the functions and institutions of the current liberal trade order. On the other hand, perhaps the most important of the events that have caused the most damage to today's liberal economic system and caused it to be questioned is the "trade wars" in international trade that have been initiated with the election of Trump as President in 2017 in the USA, the main architect of this system.

This study analyzes how the trade wars initiated by Trump in his first presidential term may take shape in his new term after his election as the US President for the second time in 2024 and the effects of possible new trade wars on global trade. First, the rules of the WTO for trade protectionism are examined, then a summary of Trump's first-term trade wars follows. In the rest of the study, the global effects of the new protectionist policies that Trump is likely to implement in his new term are analyzed, as well as their effects on his trading partners, mainly the European Union (EU), China and Turkey.

Although the main founding purpose of the WTO is "to ensure that international trade flows as smoothly, predictably and freely as possible", there are also some rules within the WTO that allow member states for various restrictions on trade. Both by taking into account certain social values and interests (such as national security concerns) and to protect the competitiveness of local producers/exporters within the rhetoric of "fair trade" in areas they deem necessary, member states can implement restrictive measures in their trade.

Yet, since 2018, the US under the Trump administration has resorted to trade protectionist policies under various headings, claiming that the deficit in the country's trade balance, which the country has been experiencing since the 1970s, is now a

national security issue. On the other hand, the US has not implemented these policies following the rules and procedures outlined by the WTO, and even Biden, who took over the presidency after Trump, also ensured the continuation of these policies.

Trump's unilateral protectionist policies on imports during his first presidential term led to retaliatory responses by the countries to which these policies were directed, resulting in mutual protectionism arguments and increased uncertainty in trade policies.

In his first term, Trump launched trade wars in three areas. First, the US imposed a global tariff on steel and aluminum. Second, new tariffs on selected products from China were imposed. Third, the US threatened some countries (Mexico and the EU) with additional tariffs on their exports if they did not meet the conditions demanded by the US.

The exporting countries, affected by the US tariffs on steel and aluminum products at the global level, have filed complaints with the WTO. The European Union, Turkey, Switzerland, Russia, Norway, Mexico, Canada, India and China have filed complaints against the US at the WTO and have also started to retaliate with some countermeasures simultaneously. Not surprisingly, the WTO has ruled that the increased tariffs imposed by the US on steel and aluminum products violate all relevant rules of the WTO.

As Trump has mentioned a general increase of 60% or more for Chinese goods and 10% for all other imported goods in his election campaign, Trump's re-election as the US president is expected to have some repercussions on the global economy.

In this context, the possible effects of Trump's likely protectionist policies on the EU, China and Turkey have been analyzed within the framework of statistical data and these evaluations are summarized below:

Despite the import protectionist policies implemented during Trump's first term, the US still continues to have a trade deficit. China's decreasing market share in the US has been replaced by other suppliers. Therefore, it would not be surprising to see Trump turn to an escalating trade war in his new term. However, a new escalating trade war would have a negative impact on the trade balances of many countries, given the interdependence in international trade and the functioning of GVCs (Global Value Chains).

The EU is trying to be careful in its relations with the US and is searching to develop policy proposals that can bring the US to the negotiation table in order to prevent possible tariff increases for the EU. This is because a possible increase in US tariffs could bring about some negative effects on the EU economy, especially for Germany which is still going through a troubled period.

China will be adversely affected by the US tariff hikes on its products. To maintain its export-led economic growth model, China, which currently pursues an aggressive export policy, should be expected to increase the level of its aggressive policies. It will inevitably turn to price adjustments and export subsidies at newly increased rates to improve the competitiveness of its export products to compensate for the market share that may be vacated from the US with other countries' markets.

China will also be able to implement policies to promote increased levels of investment and cooperation in the new product providers of the US, to pursue a containment policy towards the US.

An escalating trade war will also have a negative impact on Turkey's foreign trade. The new tariffs planned to be imposed by the US will make it difficult for Turkish exporters to access the market. Of course, it should be considered an important advantage to be able to fill the market share that may be vacated by China in the US market with Turkish export products. However, since efforts to replace China as a supplier in the US market may come to the fore as a decisive trade policy not only for Turkey but also for many third countries, there will be escalating competition.

Moreover, if the increased tariffs in the new era cause a recession in the EU economy, which is of great importance for Turkish exports, this may lead to a contraction in the EU market and adversely affect Turkish exports. At the same time, in the face of a possible global export offensive by China, Turkey's export competitiveness in both the EU and other countries and regions may become more challenging.

Finally, the WTO, whose function is currently being questioned, is facing difficult times in the international arena. Increasing uncertainty and protectionist policies in global trade may make the restructuring of this multilateral organization a necessity. The US has openly expressed its dissatisfaction with the current order established under its leadership. The questions to be asked at this stage are whether the US will be willing to lead the international trade system that is expected to be reshaped or reformed, whether it will have the necessary competence to do so, and whether this time its leading role will be accepted by the new powerful actors and regional formations in the current global trade order (such as the BRICS countries – especially China and Russia - and the EU).

Araştırma Makalesi / Research Article

ISSN: 2687-4091

JCS, Volume (9)1

<https://dergipark.org.tr/jcsci>

Exploring the Interplay of Social Networks and Global Migration Dynamics: A Focus on Refugee Resettlement via Türkiye

Sosyal Ağlar ve Küresel Göç Dinamiklerinin Etkileşimini Keşfetmek: Mültecilerin Türkiye Üzerinden Yeniden Yerleştirilmesine Bir Odaklanma

Atıf Gösterimi:
Yavuzoğlu, Ö., Asbaş, C.,
Tuzlukaya, Ş. (2025). Exploring
the Interplay of Social Networks
and Global Migration
Dynamics: A Focus on Refugee
Resettlement via Türkiye.
Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler
Fakültesi Dergisi, (9)1, 75-97

Ömer YAVUZOĞLU¹

Caner ASBAŞ²

Şule TUZLUKAYA³

Abstract

Purpose: This study aims to enhance our understanding of the interplay between social networks and international migration, shedding light on migrants' decision-making and integration into new societies. The research examines the social network patterns of refugees from various nationalities who left their home countries due to institutional changes and were granted refugee status, particularly those resettled via Türkiye.

Methodology: The data from the UNHCR Resettlement Data Finder portal is analyzed to gain insights into the migration process. For analyses, social network analysis is implemented. As a result of the analyses, social network maps for migration traffic between immigration and emigration countries are prepared and degree centrality parameters for these countries are calculated for the years between 2003 to 2021.

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, omeryavuzoglu@gmail.com, ORCID: [0000-0001-5192-5730](https://orcid.org/0000-0001-5192-5730)

² Dr., Bağımsız Araştırmacı, canerasbas@hamlerf.com, ORCID: [0000-0002-2315-565X](https://orcid.org/0000-0002-2315-565X)

³ Prof.Dr., Atılım Üniversitesi, sule.tuzlukaya@atilim.edu.tr, ORCID: [0000-0001-8244-6396](https://orcid.org/0000-0001-8244-6396)

Findings: Analysis outcomes indicates that the migration and resettlement occurring through Türkiye has an impulse characteristic and driven by some economic and political events with significant and large effect called systemic shocks.

Implications: This study has contributions to the literature and fills some gaps. First, it explains change and evolution in social networks, particularly migration networks with impulse approach and institutional shocks. Second, the integration of social network theory and social network analysis into migration studies in a new way has been performed. Also, evolution mechanism of migration flows has been expressed in terms of and compared to social network theory.

Limitations: Since immigrant data were taken from the UHNC database, personal reasons of immigrants could not be included in the study.

Keywords: International migration, Institutional shock, Migration drivers, Refugee resettlement, Social network.

Jel Codes: D85, F22, F55.

Özet

Amaç: Bu çalışma, göçmenlerin karar alma süreçlerine ve yeni toplumlara entegrasyonuna ışık tutarak, sosyal ağlar ile uluslararası göç arasındaki etkileşime ilişkin anlayışı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, kurumsal değişiklikler nedeniyle kendi ülkelerini terk eden ve mülteci statüsü verilen çeşitli milletlerden mültecilerin, özellikle de Türkiye üzerinden yeniden yerleştirilenlerin sosyal ağ örüntülerini incelemektedir.

Yöntem: UNHCR Yeniden Yerleşim Veri Bulucu portalından alınan veriler, geçiş sürecine ilişkin içgörüyü elde etmek için analiz edilmiştir. Analiz için sosyal ağ analizi uygulanmıştır. Analizler sonucunda göç veren ve göç veren ülkeler arasındaki göç trafiğine ilişkin sosyal ağ haritaları hazırlanmış ve bu ülkeler için 2003-2021 yılları arasındaki derece merkezilik parametreleri hesaplanmıştır.

Bulgular: Analiz sonuçları, Türkiye üzerinden gerçekleşen göç ve yeniden yerleştirmenin, sistemik şoklar olarak adlandırılan, önemli ve büyük etkiye sahip bazı ekonomik ve politik olaylar tarafından yönlendirildiğini ve dürtü karakterine sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Katkıları: Bu çalışma, literatürdeki boşlukları doldurmak için çeşitli katkılarda bulunmaktadır. Birincisi, sosyal ağlardaki, özellikle de göç ağlarındaki değişim ve evrim dürtü yaklaşımı ve kurumsal şoklarla açıklanmaktadır. İkinci olarak, sosyal ağ teorisi ve sosyal ağ analizinin göç çalışmalarına yeni bir şekilde entegrasyonu gerçekleştirilmiştir. Ayrıca göç akışlarının evrim mekanizması sosyal ağ teorisi açısından ifade edilmiş ve sosyal network teorisi yaklaşımları ile kıyaslanmıştır.

Sınırlılıklar: Göçmen verileri UHNC veritabanından alındığından göçmenlerin kişisel nedenleri çalışmaya dahil edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası göç, Kurumsal şok, Göçü tetikleyen faktörler, Mültecilerin yeniden yerleştirilmesi, Sosyal ağ.

Jel Kodu: D85, F22, F55.

1. Introduction

In recent years, international migration has emerged as one of the most complicated and widely debated phenomena on the global scale (De Haas et al., 2019; Hajro, Brewster, Haak-Saheem & Morley, 2022). According to the World Migration Report published by the International Organization for Migration (IOM) in 2022, there were approximately 281 million international migrants in the world in 2020, equivalent to 3.6% of the global population (International Organization for Migration, 2022).

Deciding to migrate is not a simple process, instead, it is complex and multidimensional, influenced by the economic, social, political, cultural, ecological, demographic and factors known as "drivers" (Castelli, 2018; Van Hear, Bakewell & Long, 2017). For example, institutional shocks or changes in the economic structure of the countries, such as economic recessions and crises (for sending countries), or decisions to promote free trade by joining or establishing a trade union, as in the case of NAFTA or free movement, can lead to a "migration hump", signifying a sudden increase in migration flow (Czaika & Reinprecht, 2020).

On the other hand, migration is a networked process, with migrants being integrated into multiple social networks that influence their mobility, adaptation to new circumstances, self-identity, and their ability to continue with their lives. During international migration, social networks play a crucial role in mapping and reconstructing the relationships and ties among people due to its visualization capability, affiliations, and attachments as well as in the decision-making process related to migratory paths. Furthermore, social networks are also influenced by migration itself (Bilecen & Lubbers, 2021). Post-migration individuals not only navigate and maintain ties to the connections they left behind but also actively build new relationships in their new places of residence. Therefore, social network analysis (SNA) can help challenge assumptions of de-territoriality by demonstrating that place remains significant and by elucidating how relationships are established and sustained within and across geographically separated locations (Ryan & D'Angelo, 2018). As a result, answering the questions, "why do people migrate?" and "how do they decide where to go?" has been a primary focus for social scientists and policymakers, as it helps in managing and influencing migratory flows, whether to accelerate or restrict them. In recent years, there has been a significant increase in the number of international migrants searching a better life apart from their homelands. According to The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), there has occurred a unprecedented number of humanitarian crisis due to civil conflicts in Syria and other nations, resulting in an estimated 26 million refugees by the end of 2019 (Beine, Bertinelli, Cömertpay, Litina & Maystadt, 2021). Türkiye, straddling the continents of Europe and Asia, has historically been a favored destination for migrants and is home to the highest migrant populations in the world. This situation is largely caused by its strategic location, bridging the Middle East and Europe, and the long-lasting conflicts in neighboring countries such as Iraq, Iran, and Syria, among other factors (International Organization for Migration, 2021). Türkiye currently hosts 3.7 million Syrians, in addition to 400,000 refugees and asylum seekers from various nationalities approximately, according to UNHCR Türkiye (The United Nations Refugee Agency, 2021d).

In this study, we explore the social networks of refugees who have been resettled in third countries—countries other than their country of origin or initial asylum—through Türkiye, focusing on individuals from various nationalities who left their home countries due to abrupt institutional changes and were granted refugee status. Social networks play a significant role in influencing migration decisions and as well as adjustment to new societies (Chi, 2020). Our research aims to examine refugees' mobility patterns from Türkiye to third countries as part of the resettlement program. The data is collected from the UNHCR Resettlement Data Finder portal, offering precise figures about individuals submitted, their temporary host country, and their ultimate resettlement destination, along with their nationalities (The United Nations Refugee Agency, 2021a; The United Nations Refugee Agency, 2023).

2. Migration Drivers

A refugee can be defined as any person, regardless of nationality, who is not in their country of origin and is incapable or reluctant to receive protection from his or her home country, according to the 1951 Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees (The United Nations Refugee Agency, 1951; The United Nations Refugee Agency, 2011). Moreover, persons without a nationality, who have left their former country of residence and cannot seek protection due to factors like race, religion, or membership of a particular or specific group, may also be considered refugees (The United Nations Refugee Agency, 1951). Over 82.4 million people worldwide have been moved abroad by force (The United Nations Refugee Agency, 2020), and the United States is one of the leading countries in terms of receiving refugees, with over 70,000 arrivals each year and a total of 3 million refugees resettled since 1975. Additionally, European Union (EU) countries have significantly increased their quotas for refugee reception. For example, the Federal Office for Migration and Refugees hosted by Germany received more than 1.7 million asylum-seeker applications by 2017 (World Education News Reviews, 2019).

Out of approximately 20.7 million refugees who have fled their home countries seeking protection under the UNHCR, some individuals could have possibility to return willingly and freely to their countries of origin or have successfully integrated into their host communities. However, resettlement continues to be a vital mechanism for addressing displacement, as it offers a secure and legal status to beneficiaries, granting them access to essential rights in the resettled country, particularly for the most vulnerable individuals. Resettlement serves to aid individuals who face threats in their home countries, have specific needs or vulnerabilities unmet in their native lands, and includes those at risk of deportation or facing substantial danger from third parties. It may also encompass individuals with distinct medical requirements that cannot be accommodated in the host country due to resource constraints (The United Nations Refugee Agency, 2021c).

In Türkiye, the UNHCR collaborates closely with the Directorate General of Migration Management (DGMM) to recognize the most defenseless circumstances that qualify for resettlement processing. This collaboration also involves various non-governmental organizations, including the International Organization for Migration (IOM). This program is one of the world's most extensive resettlement initiatives, processing migrants according to global resettlement standards. The final decisions

regarding resettlement are made by the recipient countries. Türkiye has become one of the most attractive destinations for both regular and irregular migrants from neighboring countries like Iraq and Syria, as well as distant countries like Somalia and Afghanistan. The presidency of Migration Management (PMM) reported that Türkiye is one of the leading countries in hosting migrants, with around 5.1 million migrants worldwide (Republic of Türkiye Ministry of Interior Presidency of Migration Management, 2023). Most refugees worldwide, including those in Türkiye, have a tendency to prefer countries with robust economies and advanced healthcare systems for resettlement, such as Canada, Germany, the United States, and Nordic countries. Additionally, the language spoken in the country chosen for migration have a significant role in refugees' and asylum seekers' preferences. They frequently prefer the countries where the language spoken provide them with easier communication and integration opportunities. In this direction, countries like Canada, the United States, and the United Kingdom are among the most popular choices for resettlement, partly because their official language is English—one of the most widely spoken and commonly understood languages globally, which facilitates communication and integration for many refugees (Cheng, Drillich & Schattner, 2015).

Throughout human history, migration has been an integral aspect of the human experience. Individuals have consistently relocated in search of improved living conditions for themselves and their families, or as a means to escape challenging circumstances within their home countries. These two factors form the grounds of Lee's "push and pull" theory from 1966, which considers political, environmental, social, and economic, forces as the driving factors behind migration, both propelling individuals away from their home countries and drawing them toward their destinations (Castelli, 2018). Over the past two decades, a consensus has emerged among social scholars that structural forces play a crucial role in both initiating and perpetuating migration. Traditionally, explanations for the initiation and continuation of migration have focused on discrepancies and differences between origin country and destination country. Some classical literature has argued that migrants are pushed due to incomes that can be considered in low rates in their home regions or countries, being pulled by greater opportunities in highly prosperous ones (Massey, Arango, Hugo, Kouaouci & Pellegrino, 1999; Van Hear et al., 2017).

In the year 2000, China experienced remarkable economic growth, leading to a quadrupling of its GDP due to policy changes. This transformation attracted people from various parts of the country to move. The number of workers coming from areas outside their Hukou registration has surged from around 110 million in 2000 to 300 million in 2015 (Hao, Sun, Tombe & Zhu, 2020). This economic shift in China became a significant driver for people to leave their regions and migrate to areas with better economic conditions.

Conversely, climate change also stands out as a common driver of migration in terms of its impact (Silchenko & Murray, 2023). Climate change has displaced people across different geographical locations. Approximately 89.3 million people had been forcibly displaced by the end of 2021, as a result of climate change-induced disasters, including 27.1 million refugees, 4.6 million asylum seekers, and 53.2 million internally displaced individuals (Masson-Delmotte et al., 2021; Palattiyil, Sidhva, Seraphia Derr & Macgowan, 2021). Climate change is frequently seen as a "threat multiplier" which

heightens the probability of instability, discrepancies and conflict, intensifying the risk or potential of internal displacement (Ferris, 2020).

For many years, researchers have been investigating the underlying factors of migration, uncovering several crucial elements. These encompass economic, cultural, social, demographic, political, and environmental factors. The influence of these drivers on an individual's decision to migrate, as well as on broader migration patterns, depends on their functioning. This understanding is vital for comprehending the role that a single driver or a combination of multiple drivers may have various roles at different stages of the migration phases and process (Tintori et al., 2018).

The migration decision is profoundly affected and directed by the context in which it takes place. Identifying specific migration drivers is highly context-specific, contingent upon the time and place where migration plans are formulated and decisions are made. Nevertheless, certain context-specific roles of various migration drivers could be broadly categorized into various key functions. For instance, predisposing factors are rooted in societal systems and structural inequalities. As a fundamental principle, it can be assumed that migrants base their migration decisions on a combination of external and internal factors (Strey, Fajth, Dubow & Siegel, 2018).

The term "drivers of migration" encompasses a complex web of interconnected factors that affect and direct the choices of individuals, families, or entire population groups regarding migration, including displacement. This concept is dynamic and involves a blend of personal, circumstantial, social, environmental, and structural factors, all of which interact with incentives and constraints at local, national, regional, and global levels. These drivers play a significant role in determining whether migration has occurred in an internal or international manner, regularly or irregularly, and temporary or perennial. They exist on a spectrum that ranges from voluntary to involuntary movement. It is important to note that while *root causes* and *migration determinants* are related concepts, but they have distinct meanings. Root causes pertain to social and political factors, such as poverty, repression, and violent conflict, which lead to migration (Carling & Talleraas, 2016). Determinants involve the use of data and modeling to explain and predict migration patterns. The term *drivers of migration* encompasses a broader range of factors that ultimately result in migration (International Organization for Migration, 2019). Czaika and Reiprecht (2020) developed a classification system comprising 24 driving factors organized into nine dimensions. These factors can directly or indirectly influence migration processes at the micro, meso, and macro levels. The purpose of this classification system was to structure the expanding body of knowledge regarding migration drivers. Their comprehensive analysis of the literature revealed that these 24 topics are not only crucial for the study of migration drivers but also fundamental for developing a deeper perspective and understanding for the dynamics of migration processes. The environment in which migration drivers operate is shaped by this set of migration drivers, which, in turn, can significantly impact people's aspirations and decision-making (Bijak & Czaika, 2020).

3. Social Network and Migration

Lately, there has been an increasing interest in merging spatial analysis with social network analysis to understand the relationship between social networks and migration in depth (Chi, 2020; Derudder, Witlox & Taylor, 2007; Faust & Lovasi, 2012). Researchers examining the networked dimension of migration argue that individuals' actions are interwoven with social relationships. These relationships act as conduits for the exchange of resources, both tangible and intangible, resulting in complex social networks that influence individual behavior. While individuals can shape these social structures, being part of social networks can both offer opportunities and impose limitations on their actions (Bilecen & Lubbers, 2021).

Considerable attention has been given to the examination of bridging and bonding social capital in migrant communities. Nevertheless, questions have arisen concerning the clear definitions and distinctions between *bonding* and *bridging*. The overlap between these types of relationships further complicates their straightforward categorization (Portes, 1998). These relationships and connections can significantly influence migration decisions by providing financial support for relocation, housing, job opportunities, information, and emotional support after migration. Networks also play a vital role in community formation and permanent settlements. Notably, many migration scholars overlook the analysis of network formation. It is argued that studying migrants' networks is essential for developing a sociological understanding of their distinct characteristics and how they evolve from pre-existing relationships (Boyd, 1989; Eve, 2010; Ryan, 2011).

In this context, the social networks of migrants can serve as a reason or driver for migration. Migrants often rely on their social networks, such as friends, family members, or other acquaintances, for information and support during their migration process. These networks can facilitate the dissemination of information about potential jobs or profession opportunities, living conditions, and other factors that influence the decision to migrate. They can also provide support during the migration process itself, such as assistance in finding housing or accessing services in the destination country. Additionally, social networks can help migrants maintain a connection to their cultural and social roots, which can be essential for adapting to a new country. Therefore, social networks play a significant role in the migration decision-making process and the successful integration of migrants into their destination countries. Therefore, a Social Network Analysis (SNA) approach can examine the impact of physical separation and distance on the strength and evolution of social ties over time, including their significance and practicality. SNA bridges the personal and structural aspects in migration studies by providing a middle-level analysis. On the other hand, it is essential to relate the investigation of both local and transnational networks with an examination of the broader societal, political, and economic environments in which they develop, effectively linking the micro levels and meso levels to the macro level (Ryan & D'Angelo, 2018).

From January through mid-August 2019, a total of 10,690 refugees (72 percent Syrians and 28 percent other nationalities) were submitted to governments for resettlement consideration, with 7,066 refugees departing for 16 countries. UNHCR has already aided in the selection of 16 additional resettlement destinations, conducting 73 interviews in Türkiye. When it comes to finding solutions for refugees, UNHCR

advocates for a number of alternatives, such as family reunification and extended sponsorships from private or community sources, as well as employment mobility and third-country scholarship opportunities. If these entry or migration routes are made available to people seeking asylum, they may give comprehensive solutions and increase the number of players capable of providing safe and legal ways for refugees to remain in another country where their international protection necessities are satisfied. There are other obstacles that refugees face while attempting to employ additional channels, including eligibility limits, financial constraints, and paperwork constraints. With the assistance of states and other stakeholders, including the business sector, UNHCR is attempting to eliminate these impediments and form partnerships in order to research and create alternative route possibilities (The United Nations Refugee Agency, 2021b).

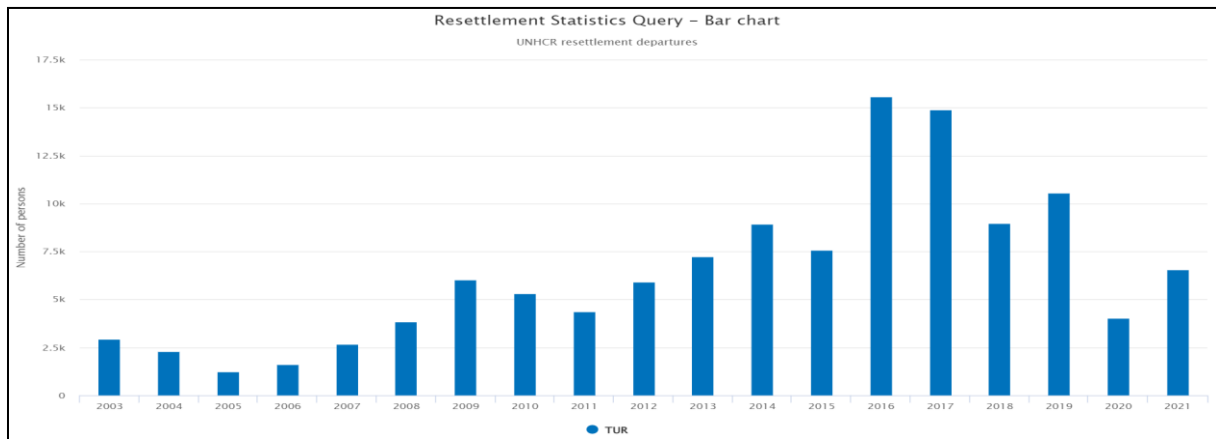

Figure 1. Number of the Refugees Who Departed from Turkiye Under Resettlement Program (The United Nations Refugee Agency, 2021c)

More than 50,000 refugees have left Turkiye for other countries around the world. However, this number decreased significantly in 2020 due to the COVID-19 pandemic. The top receiving countries for refugees were the United States, Germany, and Canada, with France, The Netherlands, and Sweden following closely behind.

Table 1. Number Of Refugees Who Departed from Turkiye in 2021

Country of Resettlement	Total Departures (persons)
Australia	2
Belgium	451
Canada	1234
Finland	188
France	107
United Kingdom	91
Germany	2029
Netherlands	280
Portugal	183
Spain	125
Sweden	270
Switzerland	275
USA	1316
TOTAL	6551

4. Method

4.1. Data Collection

In this study, data on the resettled refugees from Türkiye to the other parts of the world are retrieved from the UNHCR resettlement data center (The United Nations Refugee Agency, 2021c) from 2003 until 2021. A two-dimensional matrix which shows the scores for the countries that received refugees from or send refugees to Türkiye. This matrix is also cross-checked them with UNHCR and International Organization for Migration (IOM) data centers.

4.2. Data Analysis

Social Network Analysis (SNA) is applied to the Refugee Resettlement Program (RRP) from Türkiye for data analysis. To perform social network analysis, UCINET software (Borgatti, Everett & Freeman, 2002) is utilized. In social network analysis, the countries that receive or send refugees are considered as nodes while the traffic of refugees are taken as ties between these countries. The strength of tie is regarded as the number of refugees who travel this route. As a result of the social network analysis, separate social network maps are prepared for each year from 2003 to 2021. Also, degree density values for these years are calculated.

One of the fundamental examination and evaluation dimensions in social network analysis is degree centrality (Everett & Borgatti, 2005). The degree centrality of node in the network is the total number of its ties and it represents a significant indicator for the importance of the actor symbolized with this node in the network. Indegree centrality values for the countries that receive migration and outdegree centrality values for the countries that send refugees are also plotted with respect year.

5. Findings

Outdegree and normalized outdegree centrality values of emigration countries and indegree and normalized indegree centrality values of emigration countries receiving emigration for 2003 – 2021 are given in Table 2-5. Some examples of social network maps for the years 2003 – 2021 are presented in Figure 2-6, also. In the figures, node sizes are plotted with respect to degree centrality values of the nodes. The change of indegree centralities of countries of emigration and of outdegree centralities of countries of immigration occurred through Türkiye between 2003-2021 with respect to time is given in Figure 7 and Figure 8.

Table 2. Outdegree Centrality Parameters of Emigration Countries in 2003 – 2021

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Afghanistan	66	44	41	33	31	36	76	168	105	248	344	290	477	495	213	170	1195	222	902
Democratic republic of Congo	0	0	0	2	1	3	10	0	6	15	2	3	11	7	1	0	2	5	0
Eretria	0	0	1	2	9	5	8	11	13	12	8	7	1	9	1	0	3	0	1
Iraq	237	125	15	33	980	2418	4185	3564	2337	3565	4253	5803	4071	4433	2085	300	732	601	497
Myanmar	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Other	2612	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Somali	9	32	84	46	84	144	151	252	73	119	153	128	133	66	34	0	6	3	16
Sudan	0	8	4	3	4	4	7	31	7	11	28	1	7	0	1	4	5	0	16
Syria	5	8	0	12	1	0	2	3	4	2	22	284	1141	8443	11689	8096	8274	3126	4920

Table 3. Normalized Outdegree Centrality Parameters of Emigration Countries in 2003 – 2021

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Afghanistan	0.001	0.020	0.022	0.025	0.001	0.000	0.001	0.001	0.002	0.002	0.003	0.002	0.004	0.003	0.002	0.001	0.012	0.005	0.011
Democratic republic of Congo	0.000	0.000	0.000	0.002	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Eretria	0.000	0.000	0.001	0.002	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Iraq	0.004	0.055	0.000	0.025	0.025	0.028	0.028	0.027	0.037	0.028	0.038	0.033	0.036	0.029	0.019	0.003	0.007	0.012	0.006
Myanmar	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Other	0.045	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Somali	0.000	0.014	0.045	0.035	0.002	0.002	0.001	0.002	0.001	0.001	0.001	0.001	0.001	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Sudan	0.000	0.004	0.002	0.002	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Syria	0.000	0.004	0.000	0.009	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.002	0.010	0.054	0.105	0.070	0.083	0.065	0.059

Table 4. Indegree Centrality Parameters of Countries Receiving Emigration in 2003 – 2021

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Australia	340	9	0	0	11	200	374	284	561	203	959	577	656	426	221	83	44	106	0
Austria	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	40	0	214	0	0	0	0
Belgium	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	25	43	102	715	336	215	43	451
Bulgaria	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21	64	0	0
Canada	551	80	33	86	107	143	184	311	321	267	438	919	759	2717	1069	770	1176	748	1190
Switzerland	1	3	0	0	0	1	5	1	0	0	0	0	0	0	5	0	0	24	259
Germany	78	27	0	0	1	0	0	0	0	105	172	13	0	1033	2703	2824	2428	1180	2029
Denmark	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	4	0	0	0	0	31	0
Spain	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	57	358	17	319	7	124
Estonia	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	19	29	7	0	0
Finland	71	3	36	0	42	23	37	0	0	7	78	19	31	132	846	361	575	278	188
France	0	0	0	0	0	7	16	11	0	1	0	6	3	432	766	2072	1295	284	107
United Kingdom	9	0	13	0	0	0	0	0	0	2	6	10	90	714	572	290	557	128	91
Croatia	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	40	88	122	0	0
Hungary	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	4	0	0	0	0	0
Ireland	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Iceland	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	0	0	0	0	0	0
Italy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	82	245	50	15	0	0
Liechtenstein	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0
Lithuania	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	25	58	18	0	0	0
Luxembourg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	49	52	155	0	0	0	0
Latvia	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	40	0	0	0	0
Mexico	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Malta	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	0	0	0	0
Netherlands	5	2	0	0	1	0	0	0	2	1	0	8	3	450	210	699	115	127	280
Norway	263	0	0	0	0	2	0	3	1	0	50	157	374	313	530	407	0	0	0
New Zealand	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	11	0	0
Poland	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Portugal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	12	131	0	186	192	183
Romania	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	40	2	0	43	0	31	37	0
Slovenia	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	34	0	0	0
Sweden	109	15	0	1	0	20	17	11	2	0	19	40	134	308	456	321	906	259	270
The United States	148	78	62	44	948	221	380	340	165	338	308	469	362	657	271	149	111	513	118
	7					4	4	9	8	5	5	9	2	6	8	5		0	0

Table 5. Normalized Indegree Centrality Parameters of Countries Receiving Emigration in 2003 – 2021

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Australia	0.006	0.004	0.000	0.000	0.000	0.002	0.002	0.002	0.009	0.002	0.009	0.003	0.006	0.003	0.002	0.001	0.000	0.002	0.000
Austria	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.002	0.000	0.000	0.000	0.000
Belgium	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.006	0.003	0.002	0.001	0.005
Bulgaria	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.000	0.000
Canada	0.009	0.035	0.017	0.066	0.003	0.002	0.001	0.002	0.005	0.002	0.004	0.005	0.007	0.018	0.010	0.007	0.012	0.015	0.014
Switzerland	0.000	0.001	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.003
Germany	0.001	0.012	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.002	0.000	0.000	0.007	0.024	0.024	0.024	0.024	0.024
Denmark	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.000
Spain	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.003	0.000	0.003	0.000	0.001
Estonia	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Finland	0.001	0.001	0.019	0.000	0.001	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.000	0.000	0.001	0.008	0.003	0.006	0.006	0.002
France	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.003	0.007	0.018	0.013	0.006	0.001
United Kingdom	0.000	0.000	0.007	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.005	0.005	0.003	0.006	0.003	0.001
Croatia	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.001	0.000	0.000
Hungary	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Ireland	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Iceland	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Italy	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.002	0.000	0.000	0.000	0.000
Liechtenstein	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Lithuania	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.000	0.000	0.000	0.000
Luxemburg	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.000	0.000	0.000	0.000
Latvia	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Mexico	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Malta	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Netherlands	0.000	0.001	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.003	0.019	0.006	0.012	0.003	0.003
Norway	0.004	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.003	0.002	0.005	0.004	0.000	0.000	0.000

New Zealand	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	
Poland	0.000	0.000	0.001	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	
Portugal	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.000	0.002	0.004	0.002	
Romania	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.000	
Slovenia	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	
Sweden	0.002	0.007	0.000	0.001	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.001	0.002	0.004	0.003	0.009	0.005	0.003	
The United States of America	0.025	0.035	0.033	0.034	0.024	0.025	0.025	0.026	0.026	0.026	0.027	0.027	0.032	0.042	0.025	0.001	0.011	0.011	0.014

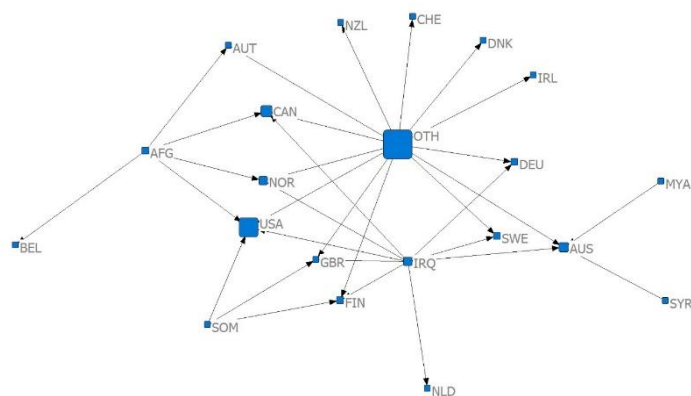

Figure 2. Social network map of migration occurred through Turkiye in 2003

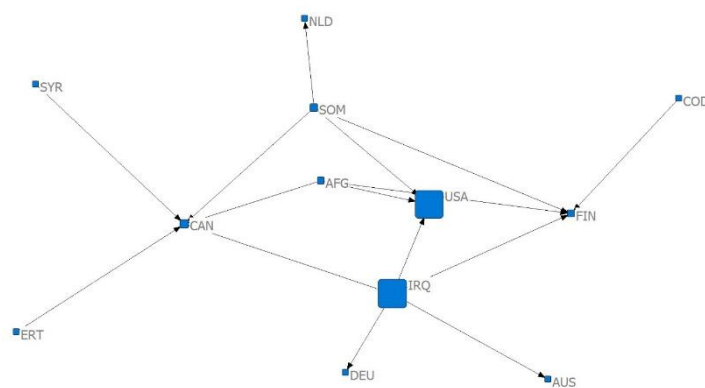

Figure 3. Social network map of migration occurred through Turkiye in 2007

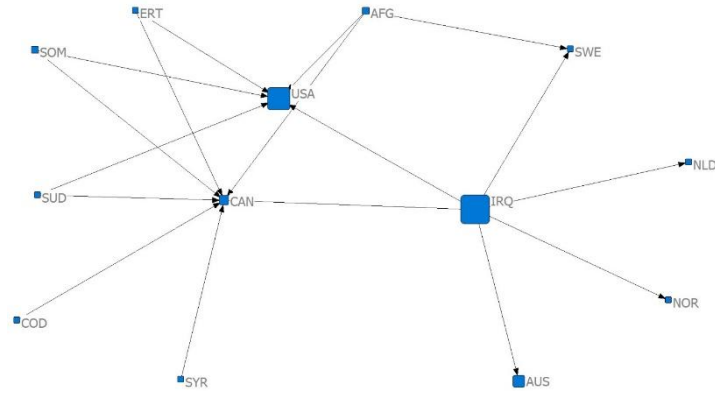

Figure 4. Social network map of migration occurred through Türkiye in 2011

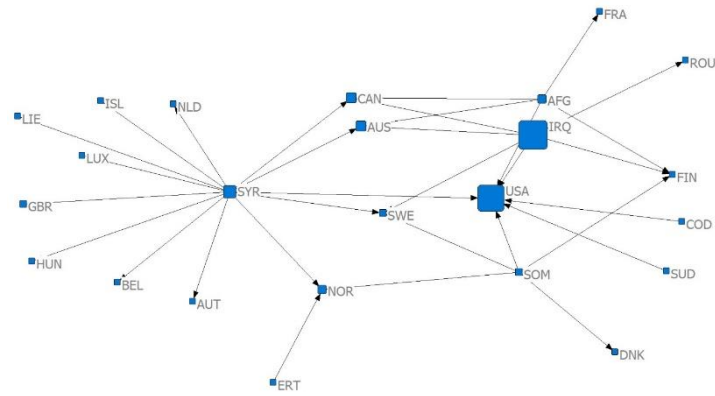

Figure 5. Social network map of migration occurred through Türkiye in 2015

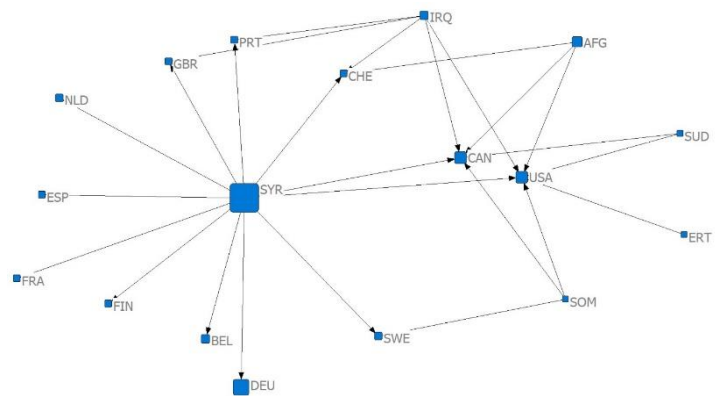

Figure 6. Social network map of migration occurred through Türkiye in 2021

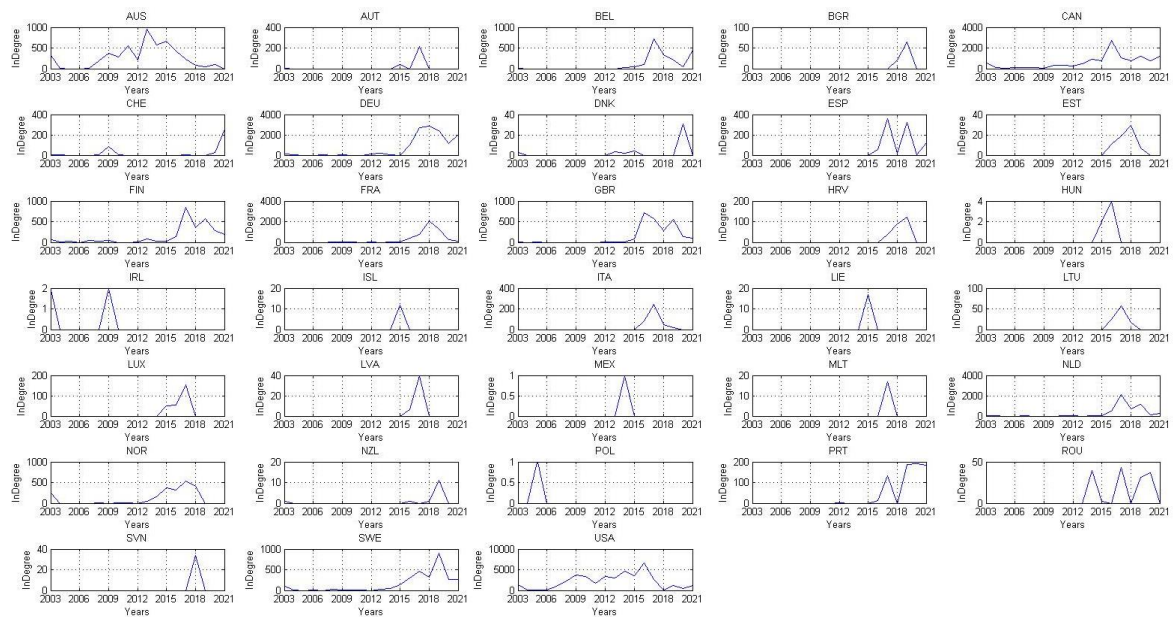

Figure 7. Indegree Centralities of Countries of Emigration Occurred Through Türkiye between 2003 – 2021

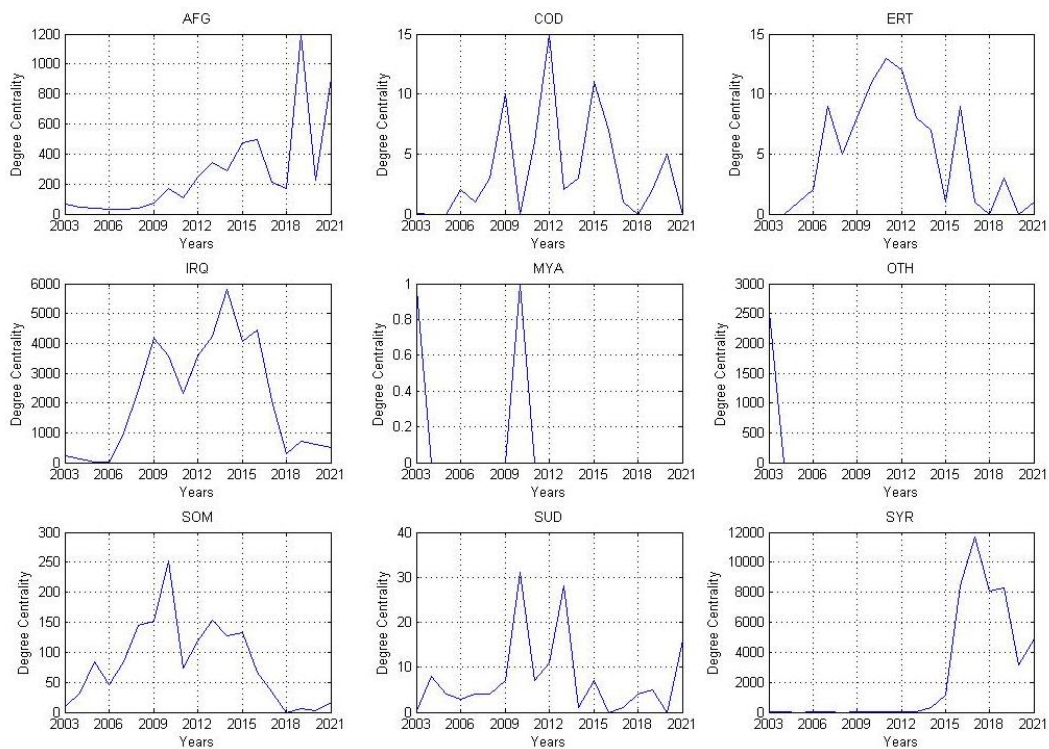

Figure 8. Outdegree Centralities of Countries of Immigration Occurred through Türkiye between 2003 – 2021

When the outdegree centrality change graphs of the countries of migration are examined, it can be seen that Afghanistan experienced two major jumps in 2019 and 2021, the Democratic Republic of Congo experienced three major jumps in 2009,

2012 and 2015 and a minor jump in 2020, the increases in Myanmar occurred between 2010 and 2003, Syria experienced many intense impulses that intertwined since 2015, Sudan experienced similar increases in 2010 and 2013, Somalia experienced its biggest jump in 2010, and Iraq recorded intense jumps similar to Syria from 2006 to 2018, the effects of which extended into each other's periods. The dates of these jumps coincide with systematic shocks such as coups, civil wars, rebellions and regional wars in these countries or their aftermath.

A similar behavior can be observed in the time-dependent changes in indegree centrality of countries that receive immigrants. Many countries, such as Lithuania, Latvia, and Luxembourg, have experienced these leaps once; while many countries, such as Spain, England, and the USA, which are the primary choices of immigrants and are more favorable to accepting immigrants and are more economically and sociologically stable, have experienced these jumps more than once. The dates of these leaps again coincide with the dates of systematic shocks in countries that send immigrants.

When the figures are examined, it can be seen that degree centralities experience sudden jumps in short time intervals for both immigrant-receiving and immigrant-sending countries. It can be noticed that when there is no extra excitation after these sudden jumps, this trend approaches to 0 and becomes stable after a certain period of time, and when there is an excitation again, there occurs a sudden jump in degree centrality values also. From this perspective, migration driver can be represented with the function $Ae^{-\alpha(t-t_0)}$, at any time point for immigration and emigration. In other words, migration drivers have an impulse function behavior in terms of the resettlement program carried out through Türkiye, both for the countries receiving and sending immigrants. Similar to institutional shocks and intensely related to them, at this point, the factors that create the impulse function in terms of immigration and emigration are systemic shocks, interventions such as war, civil war, foreign operations, and internal issues such as disasters and economic crisis. In this way, when the phenomenon or behavior of accepting or sending out immigration is considered as a black box, it can be expressed as a mathematic systemic response of the country receiving or giving immigration to the factor that creates immigration. In the formulation, $Ae^{-\alpha(t-t_0)}$, the coefficient A is the magnitude of the shock that occurred and is determined as a result of the severity and intensity of the systemic shock and the reaction of this country to the relevant systemic shock resulting from its own demographic, sociological and governmental structures. α is the relaxation time coefficient and represents the time that must pass for the receiving or sending country to become stable again in terms of migration, or in more detail migration drivers. At this point, examining the changes over time in terms of immigration or emigration through examples that lead these systemic shocks will provide insight.

6. Some Systemic Shock Examples

6.1. Iraq

When the emigration graph of Iraq, which has experienced much more intense out-migration compared to other countries, is examined on indegree centralities, it is seen that it has produced quite high values from 2006 to 2018 and that many consecutive impulses have been experienced for a long time to the point of entering

each other's time fields. In addition, the indegree centrality value, which experienced a relative decrease in 2011, increased rapidly again immediately afterwards and reached its peak value. Some systematic shock examples and the situations experienced before this process are given below.

6.1.1. The War in Iraq 2003

In March 2003, President George W. Bush declared the start of a military operation in Iraq. "We are in the early phases of a comprehensive and coordinated campaign," the president claims. The initial air strike attempt to *decapitate* Iraq's government miscarried, opening the path for a military invasion.

Internal (inside Iraq) and external (refugees, mainly in Turkiye and Syria) displaced persons in a range from 3.5 million to 5 million or more, all of whom were outrightly related to the war. Almost every first-hand story attributed violence or threats of ethnic or sectarian cleansing as the reason for the relocation.

The effects of displacement, which now number around 3 million people, are harsh enough. It is, nevertheless, another sign of the magnitude of death. Since 1945, all wars have had displaced-to-fatalities ratios of 10:1 or less, with most being closer to 5:1. If this average ratio holds true for the Iraq War, approximately one million Iraqis will have died.

6.1.2. 2004-2013 Post-War Situation in Iraq

In 2004, and according to Pentagon officials, insurgents controlled essential parts of central Iraq, and the time when American and Iraqi troops could secure and connect these areas is uncertain. Despite massive financial investments over the past decade, the coalition and successive Iraqi administrations have failed to win Iraqi people over mentally and emotionally. One reason is that they (successive governments) consistently fail to satisfy the population's basic needs: safety, shelter, food, and water.

The Iraqi health system has been analyzed and evaluated numerous times, using a variety of methodologies and national and international efforts in an attempt to find answers that will help with the proper channeling of resources required for a properly functioning health system. However, a health system cannot fulfill its mission of serving its population and improving people's health if the socioeconomic determinants of health are overlooked by strategists and planners. To observe any improvements in the health circumstances of Iraqis living in their country, comprehensive and coordinated methods must be implemented throughout all facets of life.

6.2. Syria

In Syria, where the migration output was most severe among the countries covered in the study, the first increase was recorded in 2012, immediately after the protests at the beginning of the Syrian war. The outdegree centrality value, which increased dramatically immediately after this event, reached its peak in 2017. At this point, one of the most important factors stands out as the capture of eastern Aleppo by regime forces and the Battle of Aleppo, which was quite destructive and caused

difficult humanitarian conditions. Between 2018 and 2020, when the current situation was relatively preserved, outdegree centrality values followed a decreasing trend.

6.2.1. Syrian War 2011

In March 2011, protests in favor of democracy erupted in the southern city of Deraa, spurred by movements against oppressive regimes in neighboring countries. After, in Syria, demonstrations calling for the president's resignation broke out as the government use lethal force to quell opposition. The repression intensified as the unrest increased. Supporters of opposition took up arms, first to protect themselves, and later to eject security forces out of their regions. Assad committed to ending "foreign-backed terrorism".

With the violence rapidly became out of control, Syria slid into civil war. Hundreds of rebel groups emerged, and the conflict quickly grew beyond a war between only Syrians who opposed and supported Assad. Foreign countries began to take a stand, supplying money, weapons, and warriors. As the unrest worsened, extreme jihadist groups with their own and separate goals, such as al-Qaeda and Islamic State (IS) organization, were involved. This increased anxiety around the world, since they were seen as a serious threat. Syria's Kurds, who have not engaged in combat with Assad's forces but seek independence have given the crisis a new facet.

6.2.2. Last Ten Years After the War

13.4 million people inside Syria required humanitarian aid as of January 2021, with 6 million in critical need, according to the UN. Five hundred thousand children were chronically undernourished and over 12 million people struggled to get adequate food daily.

The humanitarian catastrophe has been exacerbated in the last year by an extraordinary economic collapse, where it has been witnessed historic highs in food prices and a collapse in the value of Syria's currency (Keseljevic & Spruk, 2022). Moreover, Syria has been damaged by a Covid-19 outbreak, the exact scope of which is unknown due to inadequate capacity to test and a ruined healthcare system.

7. Conclusion

Objective of this study is to develop insights for the interplay between social networks and international migration, and bring clarity to the immigration and resettlement issues. In this study, immigration issue and particularly resettlement traffic flowing through Türkiye is examined by social network analysis and the changes in social network parameters are observed. At this point, Türkiye constitute a focal point for migration flows, due to its specific positions in terms of both geography and international policy. First, Türkiye is a geographical bridge and a passageway between the countries where the events that cause migration, such as rebellions, coups and civil wars, which are called systematic shocks in this study, occur and the economically and sociologically stable countries that are the primary choices of refugees to seek and establish a new beginning for themselves. Second, most of the countries of

immigrations are closely related to Türkiye in terms of historical, religious, ethnical and geopolitical ties. For this reason, Türkiye plays a key role as the first destination where refugees would choose to seek asylum, due to the trust and familiarity that these listed ties create in the minds of refugees.

As a result of the analysis, it is noticed that the refugee traffic occurring between the countries receiving and sending immigrants has some sudden jumps realized in short time intervals and relaxing through the time, called impulses in this study. These impulses from the mathematical and social network analysis perspective corresponds to some political and economic events that take places in the country of immigration, namely systemic shocks. This relation indicates that political and economic events operate as impulses in social network change and evolution and migration drivers in terms of refugee traffic.

As a result of the analysis, it is noticed that the refugee traffic occurring between the countries receiving and sending immigrants has some sudden jumps realized in short time intervals and relaxing through the time, called impulses in this study. These impulses from the mathematical and social network analysis perspective corresponds to some political and economic events that take places in the country of immigration, namely systemic shocks. This relation indicates that political and economic events operate as impulses in social network change and evolution and migration drivers in terms of refugee traffic. The results reveals that there is an intense relation between systemic shocks and migration drivers. Examples of migration drivers in the countries examined in this study include rebellions, civil wars, coups, humanitarian crises and regional wars.

In the literature, there are also a few studies that relates institutional shocks with political and economic events. Danilova, Bogdanova, Karpushkina and Karetnikova (2020) accept unexpected changes in institutional rules and trading instruments as institutional shocks and explains their impact on Russian regions with a similar approach to impulse explanation. In a similar way, Costie, Holm and Berardo (2018) examine the political events and relations after rapid institutional changes, which they called institutional shocks, and they have also applied social network analysis. Keseljevic and Spruk (2021) adapt a congruent approach to examine long-term effects of civil war in former Yugoslavia and identify Yugoslav civil war as an institutional shock with perennial implications on economy and economic development and growth beside political impacts.

This study has contributions to the literature and fills some gaps. First, it explains change and evolution in social networks, particularly migration networks with impulse approach and institutional shocks. As can be seen from the study results, migration networks generally follow a stable and constant course, except for external factors. However, when a systematic shock occurs, that is, when an event occurs that will radically change the established sociological, political and economic order in the country of immigration, a very rapid increase is observed, followed by a relaxation period and then a return to the old stability to a certain extent. From this perspective, migration network evolution can be modeled as a time-dependent function in which systematic shocks are evaluated as impulses. Second, the integration of social network theory and social network analysis into migration studies in a new way has been

performed. Also, evolution mechanism of migration flows has been expressed in terms of and compared to social network theory.

This study has some limitations, also. First, since immigrant data were taken from the UHNC database and were not collected via interviews, personal reasons of immigrants could not be included in the study. For this reason, the specific reasons why refugees choose the countries they migrate to could not be taken into consideration. In addition, since the level of systematic shocks cannot be measured clearly, a clear and precise mathematical relationship between the degree of shock and the degree centrality change could not be established.

As the future of the study, the study can be detailed with a new study in which the personal stories of the refugees can also be learned. Thus, a detailed examination of the factors conceptualized and brought together under the name of systematic shock can be carried out. Secondly, repeating a similar study with a country other than Turkey where migration traffic takes place will increase the insight on the topic. This study is conducted in accordance with Research and Publication Ethics throughout the entire research process.

Research and Publication Ethics Statement

The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Journal of Commercial Sciences has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study. This study does not require ethics committee approval.

Author Contributions

Ömer YAVUZOĞLU contributed to the study in Introduction, Migration Drivers, Social Network and Migration, Method, Findings, Some Systemic Shock Examples, and Conclusion sections. Caner ASBAŞ contributed to the study in Introduction, Migration Drivers, Social Network and Migration, Method, Findings, Some Systemic Shock Examples, and Conclusion sections. Şule ERDEM TUZLUKAYA contributed to the study in Introduction, Migration Drivers, Social Network and Migration, Method, Findings, Some Systemic Shock Examples, and Conclusion sections. 1st author's contribution rate: 33%, 2nd author's contribution rate: 33%, 3rd author's contribution rate: 33%.

Conflict of Interest

There is no conflict of interest between the authors.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ticari Bilimler Fakültesi Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları

Ömer YAVUZOĞLU çalışmada Giriş, Göçü Tetikleyen Faktörler, Sosyal Network ve Göç, Yöntem, Bulgular, Bazı Sistematik Şok Örnekleri ve Sonuç bölümlerinde katkı sağlamıştır. Caner ASBAŞ çalışmada Giriş, Göçü Tetikleyen Faktörler, Sosyal Network ve Göç, Yöntem, Bulgular, Bazı Sistematik Şok Örnekleri ve Sonuç bölümlerinde katkı sağlamıştır. Şule ERDEM TUZLUKAYA çalışmada Giriş, Göçü Tetikleyen Faktörler, Sosyal Network ve Göç, Yöntem, Bulgular, Bazı Sistematik Şok Örnekleri ve Sonuç bölümlerinde katkı sağlamıştır. 1.yazarın katkı oranı: %33, 2. yazarın katkı oranı: %33, 3.yazarın katkı oranı: %33.

Çıkar Beyanı

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

References

- Beine, M., Bertinelli, L., Cömertpay, R., Litina, A., & Maystadt, J. F. (2021). A gravity analysis of refugee mobility using mobile phone data. *Journal of Development Economics*, 150, 102618. doi: 10.1016/j.jdeveco.2020.102618
- Bijak, J., & Czaika, M. (2020). *Assessing Uncertain Migration Futures: A Typology of the Unknown*. Southampton, England: University of Southampton and Danube University Krems.
- Bilecen, B., & Lubbers, M. J. (2021). The networked character of migration and transnationalism. *Global Networks*, 21(4), 837–852. doi: 10.1111/glob.12317
- Borgatti, S., Everett, M., & Freeman, L. C. (2002). *Ucinet 6 for Windows: Software for Social Network Analysis* [Computer Software]. Harvard, MA: Analytic Technologies.
- Boyd, M. (1989). Family and personal networks in international migration: Recent developments and new agendas. *International Migration Review*, 23(3), 638–670. doi: 10.2307/2546433
- Carling, J., & Talleraas, C. (2016). *Root causes and drivers of migration: Implications for humanitarian efforts and development cooperation*. PRIO Paper. Oslo, Norway: Peace Research Institute Oslo.
- Castelli, F. (2018). Drivers of migration: Why do people move? *Journal of Travel Medicine*, 25(1). doi: 10.1093/jtm/tay040
- Cheng, I. H., Drillich, A., & Schattner, P. (2015). Refugee experiences of general practice in countries of resettlement: A literature review. *British Journal of General Practice*, 65(632), e171–e176. doi: 10.3399/bjgp15x683977
- Chi, G. (2020). *Migration and Social Networks: New Insights from Novel Data*. Berkley, CA: University of California, Berkeley.

- Costie, D. P., Holm, F., & Berardo, R. (2018). Hydraulic fracturing, coalition activity and shock: Assessing the potential for coalition-based collective action in Argentina's Vaca Muerta Formation. *The Extractive Industries and Society*, 5(4), 499–507. doi: 10.1016/j.exis.2018.08.003
- Czaika, M., & Reinprecht, C. (2020). Drivers of migration. A synthesis of knowledge. *International Migration Institute Working Papers*, 163, 1–45.
- Danilova, I., Bogdanova, O. A., Karpushkina, A. V., & Karetnikova, T. (2020). The impact of external institutional shocks on Russian regions. *AUC Geographica*, 55(1), 3–14. doi: 10.14712/23361980.2020.7
- de Haas, H., Czaika, M., Flahaux, M., Mahendra, E., Natter, K., Vezzoli, S., & Villares-Varela, M. (2019). International migration: Trends, determinants, and policy effects. *Population and Development Review*, 45(4), 885–922. doi: 10.1111/padr.12291
- Derudder, B., Witlox, F., & Taylor, P. J. (2007). U.S. cities in the world city network: Comparing their positions using global origins and destinations of airline passengers. *Urban Geography*, 28(1), 74–91. doi: 10.2747/0272-3638.28.1.74
- Eve, M. (2010). Integrating via networks: Foreigners and others. *Ethnic and Racial Studies*, 33(7), 1231–1248. doi: 10.1080/01419871003624084
- Everett, M., & Borgatti, S. P. (2005). Ego network betweenness. *Social Networks*, 27(1), 31–38. doi: 10.1016/j.socnet.2004.11.007
- Faust, K., & Lovasi, G. S. (2012). Capturing context: Integrating spatial and social network analyses. *Social Networks*, 34(1), 1–5. doi: 10.1016/j.socnet.2011.10.007
- Ferris, E. (2020). Research on climate change and migration where are we and where are we going? *Migration Studies*, 8(4), 612–625. doi: 10.1093/migration/mnaa028
- Hajro, A., Brewster, C., Haak-Saheem, W., & Morley, M. J. (2022). Global migration: Implications for international business scholarship. *Journal of International Business Studies*, 54(6), 1134–1150. doi: 10.1057/s41267-022-00565-z
- Hao, T., Sun, R., Tombe, T., & Zhu, X. (2020). The effect of migration policy on growth, structural change, and regional inequality in China. *Journal of Monetary Economics*, 113, 112–134. doi: 10.1016/j.jmoneco.2020.03.003
- International Organization for Migration. (2019). *International Migration Law*. Retrieved on January 17 from <https://www.iom.int/international-migration-law>.
- International Organization for Migration. (2021). *Migration in Türkiye*. Retrieved on January 17 from <https://turkiye.iom.int/migration-turkiye>.
- International Organization for Migration. (2022). *World Migration Report 2022*. Retrieved on January 17 from <https://www.iom.int/books/world-migration-report-2022>.
- Keseljevic, A., & Spruk, R. (2021). Long-term effects of Yugoslav War. *Defence and Peace Economics*, 34(4), 410–436. doi: 10.1080/10242694.2021.2007334

- Keseljevic, A., & Spruk, R. (2022). Estimating the effects of Syrian Civil War. *arXiv preprint*. arXiv:2209.03046.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., & Pellegrino, A. (1999). *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford, England: Clarendon Press.
- Masson-Delmotte, V., Zhai, P., Pirani, A., Connor, S. L., Pean, C. et al. (2021). *Climate change 2021: The physical science basis. The Working Group I Contribution to the Sixth Assessment Report, Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Palattiyil, G., Sidhva, D., Seraphia Derr, A., & Macgowan, M. (2021). Global trends in forced migration: Policy, practice and research imperatives for social work. *International Social Work*, 65(6), 1111–1129. doi: 10.1177/00208728211022791
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24(1), 1–24. doi: 10.1146/annurev.soc.24.1.1
- Republic of Türkiye Ministry of Interior Presidency of Migration Management. (2023). *Temporary Protection*. Retrieved on January 17 from <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection27>.
- Ryan, L. (2011). Migrants' social networks and weak ties: Accessing resources and constructing relationships post-migration. *The Sociological Review*, 59(4), 707–724. doi: 10.1111/j.1467-954x.2011.02030.x
- Ryan, L., & D'Angelo, A. (2018). Changing times: Migrants' social network analysis and the challenges of longitudinal research. *Social Networks*, 53, 148–158. doi: 10.1016/j.socnet.2017.03.003
- Silchenko, D., & Murray, U. (2023). Migration and climate change: The role of social protection. *Climate Risk Management*, 39, 100472. doi: 10.1016/j.crm.2022.100472
- Strey, A., Fajth, V., Dubow, T. M., & Siegel, M. (2018). *Determinants of migration flows within the EU. Paper Published as Part of the Reminder Project*. Maastricht. The Netherlands: Role of European Mobility and Its Impacts in Narratives, Debates and EU Reforms.
- The United Nations Refugee Agency. (1951). *Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees*. Retrieved on January 17 from <https://www.unhcr.org/media/convention-and-protocol-relating-to-the-status-of-refugees>.
- The United Nations Refugee Agency. (2011). *Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees*. Retrieved on January 17 from <https://www.unhcr.org/fr-fr/en/media/convention-and-protocol-relating-to-the-status-of-refugees>.
- The United Nations Refugee Agency. (2020). *Figures at a Glance*. Retrieved on January 17 from <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>.
- The United Nations Refugee Agency. (2021a). *Refugee Survey Quarterly*. Retrieved on January 17 from <https://rsq.unhcr.org/>.

The United Nations Refugee Agency. (2021b). *Resettlement*. Retrieved on January 17 from <https://www.unhcr.org/tr/en/resettlement>.

The United Nations Refugee Agency. (2021c). *Resettlement Fact Sheet November 2021*. Retrieved on January 17 from <https://www.unhcr.org/protection/resettlement/61c444c14/resettlement-fact-sheet-november-2021>.

The United Nations Refugee Agency. (2021d). *Turkiye | Global Focus*. Retrieved on January 17 from <https://reporting.unhcr.org/node/2544?y=2020#year>.

The United Nations Refugee Agency. (2023). *Refugees and Asylum Seekers in Turkiye*. Retrieved on January 17 from <https://unhcr.org/tr/en/refugees-and-asylum-seekers-in-turkey>.

Tintori, G., Kalantaryan, S., Grubanov-Boskovic, S., Scipioni, M., Farinosi, F., Cattaneo, C., Benandi, B., Follador, M., Bidoglio, G., & Barbas, T. (2018). *International migration drivers: A quantitative assessment of the structural factors shaping migration*. European Commission Joint Research Center Science for Policy Report. Luxembourg, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Van Hear, N., Bakewell, O., & Long, K. (2017). Push-pull plus: Reconsidering the drivers of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 927–944. doi: 10.1080/1369183x.2017.1384135

World Education News Reviews. (2019). *The State of Refugee Integration in Germany in 2019*. Retrieved on January 17 from <https://wenr.wes.org/2019/08/the-State-of-Refugee-Integration-in-Germany-in-2019>.